

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Esra YILDIZ

MONTESQUIEU'DA KUVVETLER AYRILIĞI VE ÖZGÜRLÜK PROBLEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

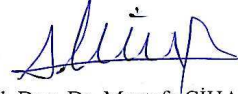
TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Mustafa CİHAN

ERZURUM-2009

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalının Felsefe Grubu Eğitimi Bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Mustafa CİHAN

Danışman\ Jüri Üyesi

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Abamüslim AKDEMİR

Jüri Üyesi

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 19/08/2009

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR	V
GİRİŞ	1
1. Montesquieu: Yaşamı, Kişiliği ve Eserleri	1
2. Aydınlanma Çağı ve Özellikleri	13
BİRİNCİ BÖLÜM.....	19
1. MONTESQUIEU'DA YÖNETİM BİÇİMLERİ.....	19
1. 1. Cumhuriyet Yönetimi.....	23
1. 2. Monarşi Yönetimi.....	27
1. 3. İstibdat (Despotizm) Yönetimi	32
İKİNCİ BÖLÜM	37
2.MONTESQUIEU'DA KUVVETLER AYRILIĞI.....	37
2.1. Yasama Erki	42
2.2. Yürütme Erki	49
2.3. Yargı Erki	51
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	56
3. MONTESQUIEU'DA ÖZGÜRLÜK PROBLEMİ.....	56
SONUÇ.....	77
KAYNAKLAR	81
ÖZGEÇMİŞ.....	86

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MONTESQUIEU'DA KUVVETLER AYRILIĞI
VE ÖZGÜRLÜK SORUNU

Esra YILDIZ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa CİHAN

2009- SAYFA: V+85

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Mustafa CİHAN

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Yrd. Doç. Dr. Abamüslim AKDEMİR

Kuvvetler ayrılığı ve özgürlük kavramları siyaset felsefesinin temel sorunlarındanıdır. Özellikle özgürlük problemi, teorik olarak ele alınıp incelenmesi gereken bir sorun olarak karşımıza çıkar. Bu çalışmamızda öncelikle Montesquieu'nun siyaset felsefesinin önemli kısmını oluşturan kuvvetler ayrılığı ve özgürlük sorunu üzerinde durduk ve onun bu sorunlara nasıl yaklaştığını ortaya koymaya çalıştık. Öncelik olarak yönetim biçimlerini ele alan Montesquieu, kuvvetler ayrılığı ve özgürlük kavramlarını siyaset felsefesinin temeline yerleştirir.

18. yüzyıl Aydınlanma çağı düşünürlerinden olan Montesquieu, aynı çağıdaki bazı düşünürlerin kuvvetler birliği anlayışına çok farklı bir soluk getirerek, günümüzde hala gündemde olan kuvvetler ayrılığı fikrini ortaya koymuştur. Yönetim şekillerini temel olarak Cumhuriyet, Monarşi ve Despotizm diye üçe ayıran Montesquieu, bu yönetimlerde var olan yasama, yürütme ve yargı erklerinin çalışma alanlarının ayrı olması fikrini geliştirmiştir. Nitekim Montesquieu, özgürlük fikrinin ancak kuvvetler ayrılığına dayalı bir yönetim şeklinde var olacağını savunmaktadır.

Buna göre, Montesquieu'nun, yönetim şekilleri, kuvvetler ayrılığı ve özgürlük hakkındaki görüşleri birbirinden ayrılmaz niteliktedir. Montesquieu'nun siyaset felsefesinde kuvvetler ayrılığı ve özgürlük problemini ele aldığımız bu çalışmamızda, onun bu sorunları farklı pencerelerden nasıl ele alıp incelediğini göstermeye çalıştık.

ABSTRACT

MASTER THESIS

**SEPERATION OF POWERS AND THE PROBLEM OF FREEDOM IN
MONTESQUIEU’S PHILOSOPY**

Esra YILDIZ

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Mustafa CİHAN

2009- SAYFA: V+85

Jury: Assist. Prof. Dr. Mustafa CİHAN

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Assist. Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR

The separation of powers and the notions of freedom are the main questions in political philosophy. Particularly, the matter of freedom comes up as a problem that should be handled and examined theoretically. In this study of ours, we initially accentuated on the separation of powers and the problem of freedom that forms a great deal of Montesquieu’s political philosophy and tried to display how he approaches these matters. Montesquieu, who takes the forms of government in hand, puts the separation of power and the problem of freedom in the base of political philosophy.

Montesquieu, one of the 18th century Enlightenment thinkers, brought up the idea of the separation of powers which is still an issue today, by introducing a different point of view to the idea of the union of powers. He divides the forms of governments into three; Republic, Monarchy and Despotism, and developed the idea that the authorities of legislation, execution and adjudication should be separate. Likewise, Montesquieu argues that the idea of freedom can only survive if it depends on the separation of powers.

Therefore, Montesquieu’s views about the forms of government, the separation of powers and freedom are inseparable from each other. In this study, in which we went through Montesquieu’s handling of the separation of powers and the problem of freedom in political philosophy, we tried to demonstrate how he evaluates these points from different perspectives.

ÖNSÖZ

Siyaset felsefesinin temel sorunlarından olan kuvvetler ayrılığı ve özgürlük geçmişten günümüze pek çok filozofun ilgisini çekmiştir. Özellikle özgürlük kavramı çok tartışılan bir sorun olarak karşımıza çıkar. Nitekim her filozof kendine özgü bir özgürlük tanımı yapmıştır. Kuvvetler ayrılığı fikri ise, kuvvetler birliği fikrine karşı geliştirilen bir teoridir. Bu teorinin kaynağını temsil eden 18. yüzyıl Aydınlanma çağı filozoflarından Montesquieu'yu çalışmamızın konusu olarak seçtik. Amacımız hem Montesquieu'nun siyaset felsefesinde kuvvetler ayrılığı ve özgürlük sorununu anlaşılır kılmak hem de günümüz siyaset felsefelerinde etkili olan onun düşüncelerini doğru anlamaya hizmet etmektir. Bu amaca uygun olarak çalışmamız giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Çalışmamızın giriş bölümünde, Montesquieu'nun yaşam ve yetiştiği fikir ortamına, temel eserlerine genel hatlarıyla bakılırken düşüncelerini aktarmada kullandığı yöntemin ne olduğunu da irdelemeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde Montesquieu'nun yönetim biçimleri hakkındaki düşüncelerini özellikle Cumhuriyet, Monarşi ve Despotizm açısından analiz etmeye çalıştık.

İkinci bölümde Montesquieu'nun kuvvetler ayrılığı teorisi ele alınırken onun yasama, yürütme ve yargı erklerine ilişkin görüşlerini ayrı ayrı inceleyerek karşılaştırmaya çalıştık.

Üçüncü bölümde geçmişten günümüze pek çok filozof tarafından tartışma konusu olan özgürlük kavramına Montesquieu'nun nasıl yaklaştığını incelemeye çalıştık.

Sonuç kısmında ise, Montesquieu'nun kuvvetler ayrılığı ve özgürlük hakkındaki görüşlerini tartışarak değerlendirmeye çalıştık. Çalışmamız boyunca mümkün olduğunca Montesquieu'nun temel eserlerinden yararlanmaya çaba gösterdik. Ayrıca Montesquieu üzerine yapılan önemli çalışmalardan da faydalandık.

Çalışmamıza desteği olan danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mustafa CİHAN'a ve aynı şekilde yakın alakalarını gördüğüm diğer bölüm hocalarıma ve kardeşim Ahmet YILDIZ'a teşekkür ederim.

Erzurum-2009

Esra YILDIZ

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.Ü.	: Atatürk Üniversitesi
AÜSBF.	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi
Ank.	: Ankara
Ank. Üni.	: Ankara Üniversitesi
C.Ü.	: Cumhuriyet Üniversitesi
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Edeb.	: Edebiyat
Fak.	: Fakülte
FEF.	: Fen Edebiyat Fakültesi
SBF.	: Siyasal Bilimler Fakültesi
Yay.	: Yayınları, Yayınevi

GİRİŞ

1. Montesquieu: Yaşamı, Kişiliği ve Eserleri

Asıl adı Charles-Louis de Secondat olan Montesquieu, 18 Ocak 1689 yılında Bordeaux'un üzüm bağları ve şaraplarıyla nam salmış bir kasabası olan la Brede'de dünyaya geldi. Montesquieu soylu bir aileden gelmekteydi. Ailesi, bir zamanlar Protestanlığı kabul etmiş ve daha sonra bu mezhepten vazgeçmiş bir ailedir. Soylu bir sınıfa mensup bir aileden gelmesine rağmen, Montesquieu'nun ailesi ona vaftiz babalığı yapacak kişinin, bir dilenci olmasını uygun görmüştür.¹ Babasının böyle bir şey düşünmüş olmasının temel nedeni ise, ister yoksul ve zengin olsun, isterse soylu sınıftan ya da halktan olsun bütün insanların daima eşit olduklarını oğluna her zaman hatırlatmaktır. Belki de bundan dolayıdır ki, Montesquieu'nun, politika ile ilgili yazılarında sıklıkla, kanunlar karşısında bütün insanların, statüsüne ve ekonomik durumuna bakılmaksızın, eşit olduğundan ve demokrasiden söz ediyor olduğuna rastlıyoruz. "Montesquieu, kendi döneminde adet olan klasik bir eğitim aldı ve Latin edebiyatı çalışmalarından, Stoacılıkla ilgili olarak hayatı boyunca muhafaza edeceği derin bir etki edindi. Stoacıların dini hoşgörüsüne dalmış haliyle, yirmi iki yaşında, antik çağ pagan filozoflarının ebedi lanete müstahak olmadıklarını ileri sürdüğü bir deneme yazdı."² Montesquieu, daha sonraki dönemlerde yaşamını, kendisi gibi soylu bir aileden gelen Jeanne de Lartigue adlı kadınla birleştirdi. Onun, yapmış olduğu bu evliliğinden iki kızı ve bir oğlu olmuştur. Bilinenlere göre, Montesquieu eşiyle anlaşamadığından dolayı, zamanının çoğunu ailesinden uzakta geçirmiştir. Öte yandan Montesquieu, orta öğrenimini Oratoire keşişlerinin Jully'deki kolejinde tamamlamıştır. Daha sonra Paris'te hukuk öğrenimi görmüş olan Montesquieu,³ Montaigne gibi düz ve sade bir biçimde yaşamını sürdürmüş ve neredeyse zamanının tümünü kitaplar arasında inceleme yaparak, bir şeyler yazarak geçirmiştir.

Montesquieu'nun doğumu, İnsan Hakları Bildirisinin İngiliz Parlamento'sunca onaylandığı yıla, yani büyük Fransız devriminden tam yüz yıl önceye rastlamaktadır. Montesquieu, gelenek olarak hep adliye mesleğine emek vermiş köklü bir aileden gelmektedir. Buna rağmen genç Montesquieu, bu mesleğe hiç ilgi duymamaktaydı.

¹ David THOMSON, *Siyasi Düşünce Tarihi*, çev. A.Y. Aydoğan v.d., Şule Yayınları, İstanbul, 2000, s. 97

² William EBENSTEIN, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, çev. İsmet Özel, Şule Yayınları, İstanbul, 1996, s. 190

³ Ahmet CEVİZCİ, *Aydınlanma Felsefesi Tarihi*, Cilt: IV, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2002, s. 91

Fakat, daha çocukluğunda, büyükleri gibi onun da Parlamento'ya girmesi kararlaştırılmış ve alacağı eğitim de ona göre düzenlenmiştir. Bu yüzden Montesquieu, Fen Bilimlerine karşı duyduğu eğilimi köreltmek zorunda kalmıştır. Yaşamının ilerleyen yıllarında Montesquieu, 1716 yılında, amcasının ölümü üzerine Bordeaux Parlamento'suna başkan olarak seçilmiştir.

Fransız filozofu Montesquieu, Aydınlanma çağının bir filozofudur. O, düşüncelerinin başlangıcında İngiliz fikir adamlarının etkisinde kalmıştır. Montesquieu, Aydınlanma Çağının temel görüşlerinin, kıta Avrupa'sında ilerleyip gelişmesinde, Voltaire ile birlikte önemli bir yer tutmaktadır. "Montesquieu, devlet gücünü, özellikle de kuvvetler ayrılığı aracılığıyla bölerek despotizme karşı çıkma ihtiyacını vurgulamıştır."⁴

XVIII. yüzyıl Aydınlanma çağı düşünürlerinden olan Montesquieu'nun, eserleri ve metodu ile olduğu kadar, savunduğu siyasal ve hukuki görüşleri ile de modern bir düşünür olduğu, geçmişte olduğu gibi bugünde hala kabul edilmektedir. Ancak Montesquieu XVIII. yüzyılın ilk yarısının gelenekçi ve tutucu ortamında yaşamış bir düşünürdür. Bu nedenle, o yaşadığı dönemin gelenek ve göreneklerine bağlı bir kişi olmaktan da kurtulamamıştır. Köklü bir aileden gelen ve soylu bir kişi olan Montesquieu, bu sosyal sınıfın yüceliğine ve büyüklüğüne de inanmıştır. Hukukçu yönü nedeniyle Montesquieu, bazı ayrıcalıklara sahip olmuştur. Nitekim sahip olduğu bu ayrıcalıkları da muhafaza etmek istemiştir. Öte yandan yaşadığı dönemde İngiltere ve Hollanda da ortaya çıkan ve hızlı bir şekilde gelişen görüşler karşısında Montesquieu, tutucu ve çekingen bir tavır sergilemiştir. Sergilemiş olduğu bu tavır daha sonra Montesquieu'nun yaşam tarzında ve eserlerinde adeta kendini belli edecektir. "Hayatımda hemen hemen hiç üzülmedim, sıkıntı da çekmedim", diyen Montesquieu'nun en büyük merakı, yeni yerleri gezmek ve dünyayı görebilmektir. Montesquieu gençliğinde, Bin Bir Gece Masallarını ve ünlü yazar Jean Chardin'e ait olan İran ve Doğu Hindistan adlı yolculuk notlarını okudu. 1728'den 1731 yılına kadar çeşitli ülkeleri dolaşan Montesquieu, bunlar arasında Viyana, İtalya, Almanya ve Hollanda'ya gitti. Hollanda'dan 1729 sonbaharında İngiltere'ye geçti ve orada 1731 baharına kadar kaldı. İngiltere'de bulunduğu yıllarda, İngiltere'nin o dönemdeki Lahey elçisinin rehberliğinde Londra'nın en seçkin zümreleri ile tanıştı. Aynı zamanda saraya

⁴ Andrew HEYWOOD, **Siyaset**, çev. B Özipek-B. Şahin-M. Yıldız-Z. Kopuzlu-B. Seçilmişoğlu-A. Yayla, Liberte Yayınları, Ankara, 2006, s. 448

da davet edilen Montesquieu, burada ince zekası ve kibarlığı ile o dönemin kraliçesinin de gözdesi olmuştur.⁵ Montesquieu Londra gezilerinden kendine çok fazla malzeme topladı. Ancak Doğu'ya kadar bir türlü uzanamadığı için, bu konuda Chardin'in verdiği bilgilerle yetinmek zorunda kaldı. Böylece "Çeşitli ülkeler görüşü, öte yandan özellikle eski Yunan ve Roma hakkında olmak üzere geniş tarih kültürü, 18. Yüzyılda Avrupalı gezginlerin gördükleri ülkelerin düzenlerini anlatan pek çok gezi notları, Montesquieu'yu yeni bir siyaset kuramı kurmaya kalkışması konusunda etkilerken, Doğu monarşisi, Fransız monarşisine karşı olumsuz görüşlerini formüleştirmede, İngiliz parlamentarizmi ise mutlak monarşiye karşı bir siyasal düzenin ilkelerin ne olacağı yolunda, kendisine örneklik etmiştir."⁶

Bilindiği üzere, XVIII. yüzyıl pozitivist düşünce akımının yeni yeni filizlenme çağıdır. Rasyonalizmden ampirizme, metafizik düşünceden toplumsal bir hukuk anlayışına geçişin ilk işaretleri bu dönemde karşımıza çıkmaktadır. İşte Montesquieu, bu geçiş döneminin en önemli temsilcilerinden birisidir. O, Aydınlanma çağıının neredeyse bütün özelliklerini üzerinde taşır. Montesquieu, aklın yanında gözlem ve deneye yer verirken, doğayı tanıma yanında insanı anlamaya da yer verir. Çok geniş bir tarih kültürüne sahip olan ünlü düşünür, aklın öncülüğünde ve onun yol göstericiliği ile toplum sorunlarını yer ve zaman içinde incelemeye çalışmıştır.

Montesquieu bir toplumun esas olarak siyasal rejimi ile belirlendiğini düşündüğü ve bir özgürlük anlayışına vardığı ölçüde klasik bir düşünür, fakat klâsik siyasal düşünceyi toplumun genel bir anlayışı içinde yeniden yorumlaması ve topluluğun tüm yönlerini sosyolojik olarak açıklaması yönünde de sosyologların ilkidir. Ayrıca, hukukun kanun biçiminde tespit edilen kısmını araştırmalarının odak noktası yapması ve hukuk alanında kanunların, gerçekte toplumsal koşulların hemen hemen zorunlu ve doğal bir sonucu olduğunu belirtmesi bakımından da hukuk sosyolojisinin en yetkili öncüsü olarak kabul edilebilir.⁷

Montesquieu'nun soylu bir aileden gelmiş olmasına rağmen, son derece mütevazı bir kişilik sergilediği görülür. Bu mütevazı kişiliğinin oluşmasında, şüphesiz ailesinin yetiştirme tarzının da büyük bir payı oluğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

⁵ EBENSTEİN, a.g.e., s. 191

⁶ Alaeddin ŞENEL, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1996, s. 349

⁷ Raymond ARON, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, çev. K. Alemdar, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986, s. 64

Montesquieu, ister soylu olsun ister fakir olsun, bütün insanların yasalar önünde, aynı haklara sahip olduğunu ısrarla savunmuş ve bu düşüncelerini dünya çapında beğeni ve şöhret kazanmış olan kitaplarında da büyük bir kararlılıkla işlemiştir. Ayrıca Montesquieu, siyaset bilimine çok önemli katkılarda bulunmuş ve en önemlisi de *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı eşsiz eserini insanlığa armağan etmiştir.

Montesquieu'nun eserlerine gelince O, üç temel eseriyle daha çok tanınmaktadır. Bu eserleri, *İran Mektupları*, *Romalıların Büyüklük ve Çöküş Sebepleri* ve *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı eserleridir. Montesquieu'nun, bu tanınmış eserlerinden başka, *Romalıların Dindeki Politikası*, *Düşünceler Sistemi* adı altında iki eseri daha vardır. Montesquieu'nun, 1754 yılında tamamladığı fakat ölümünden sonra oğlu tarafından 1783 yılında Paris ve İngiltere'de yayınlanmış olan *Montesquieu'dan Öyküler* adlı bir eseri de bulunmaktadır. O, 1717-1721 yılları arasında hastalık, yankı, böbrek guddelerinin faydası, nesnelerin şeffaflığı ve daha birçok inceleme kaleme almıştır. Montesquieu, ayrıca edebiyat ve doğa bilimleriyle de ilgilenmiştir.⁸

Montesquieu'nun 1721 yılında yayımladığı (Cenevre'de isimsiz olarak) ilk eseri *İran Mektupları* adlı eser, yayımlandığı çevrede büyük bir ilgiyle ve beğeniyle karşılanmış, Paris salonlarında edebi bir bomba etkisi yaratmıştır. Mektuplar şeklinde bir roman olan *İran Mektupları*, bir siyaset-ahlâk incelemesidir. Kitapta zorbalık (istibdat) yönetimi, erkek egemenliği ve kadın statüsü konularındaki düşünceler, İslam ve Hıristiyanlık, geleneksel değerler anlatılır. “İran Mektupları aynı zamanda Aydınlanma Çağının ilk en büyük yapıtı sayılan bir romandır. Çok sesliliği ile, yani mektuplaşan kişilerin çokluğu ile de diğer mektup-romanlardan ayrılır ve bu romana nükteli bir çeşitlilik katar. İran Mektupları'nın anahtar sözcükleri “doğa”, “erdem” ve “bağımsızlık” tır. Zaten, insan doğası, erdem, şeref gibi sözcükler bütün klasik ve aydınlanma çağı yazarlarının konu ettikleri yüce insanlık değerlerindendir.”⁹

İran Mektupları adlı eserde, iki İranlı ana karakter olarak karşımıza çıkar. Bu iki soylu İranlı öğrenmek, bilgi kazanmak için doğdukları şehir Isfahan'ı ve memleketleri İran'ı terk ederek Türkiye ve İtalya üzerinden merkezi Paris olmak üzere Batıya bir inceleme gezisine çıkarlar. Paris'i görmeye gelen Usbek ve Rica adında iki İranlı'nın, kurulu düzeni, var olan gelenekleri, görenekleri, yeni bir gözle incelemeleri, en olağan

⁸ Fehmi BALDAŞ, “Önsöz”, *Kanunların Ruhu Üzerine*, Seç Yayın Dağıtım, İstanbul, 2004, s. 7

⁹ Duran NEMRUTLU, “Montaigne ve Montesquieu'da İnsan, Erdem ve Trogloditler”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt : 27, Mayıs, Sivas, 2003, s. 149

durumlar karşısında bile şaşkınlığa düşmeleri, birçok doğruyu sarsmak, yerleşmiş kanıların sakatlığını ve yanlışlarını belirtmek bakımından oldukça önemli bir yol olmuştur. Bu iki İranlı birbirlerine yazmış oldukları mektuplarda, aslında Montesquieu'yu temsil ederler. Sanki ikiz kardeş gibidirler. Usbek, Montesquieu'nun filozof ve düşünür kişiliğini, Rica ise onun şakacı ve alaycı kişiliğini canlandırır. Montesquieu çağdaşlarına ahlâk dersi verirken, ahlâktan bahsederken kalem Üsbek'in elindedir, onlarla ince bir şekilde alay ederken Rica kalemi alacaktır. Fransız ulusu belki de bir ilk olarak, kendisine doğru diye belletilenlerin bir yabancı açısından bakılınca ne denli eğri ve yanlış görünebileceklerini anlıyor, XIV. Louis krallığının, zorbalığa kayarak nasıl kabalaştığını, şaşmaz ve yıkılmaz sanılan bir çok değer nasıl bomboş ve bir işe yaramaz nitelikte olduğunu, iki Acemin ağzından dinliyordu. Gerçi Montesquieu, çağının Doğuya karşı beslediği ilgiden faydalanmış ve İranlı'ları konuşturmuştu ama, bu bir göstermelikten başka bir şey değildi. Aslında, bu yergilerin, bu alayların tümü, daha sonraları kaleme alacağı *Kanunların Ruhu Üzerine* sadlı ünlü kitabındaki temel fikirlerine dayanıyordu.¹⁰ Böylece Montesquieu'nun 1721'de otuz iki yaşındayken, yazarının kim olduğu belirtilmeden yayınlanan *İran Mektupları* adlı eseri, o dönemin Fransa'sının gelenek ve göreneklerini, iki İranlının ağzından anlatılır ve eleştirilir. Bu eserinde Montesquieu'nun tutumu, içinde aristokratik öğeler barındırmakla beraber, Aydınlanma Çağı'nın insan aklına dair oluşturduğu güvenle, toplumsal kurumları eleştirmek yönündedir. Eser, o zamana kadar hiçbir kitabın elde edemediği bir başarı elde etmiştir.

Öte yandan İran Mektupları, Montesquieu'yu pek fazla çekemeyen ünlü düşünür Voltaire'in, "böyle hafif üslupla yazılmış bir eseri herkes kaleme alabilirdi, bu o kadar da abartılacak bir eser değil" gibi aşağılayıcı bir tavır içeren sözlerine rağmen İran Mektupları daha ilk yılında dört baskı yapmış ve yazarının 1728 yılında Fransız akademisine seçilmesine de neden olmuştur. Fakat Montesquieu'yu sevmeyen bazı kişiler ve çevreler, akademi üyesi olabilmek için, sözde Paris'te devamlı ikameti şart koşan bir maddenin var olduğunu ileri sürerek, bu seçimi iptal ettirmeye çalışmışlardır. Sonunda da bu emellerine ulaşarak seçimi iptal ettirmişlerdir. Seçimlerin, deyim yerindeyse, şaibeli bir şekilde iptali üzerine Montesquieu, 1726 yılında kendisine ait olan Bordoeux bürosunu satarak başkente yerleşmiştir. Bu sayede Montesquieu,

¹⁰ İlhan F. AKIN, *Devlet Doktrinleri*, Samim Güniz-Sadık Özeygen Basımevi, İstanbul, 1962, s. 142-147

sonunda bu kadar zorluğa ve kendisini çekemeyen kişilerin, şahsı üzerindeki kötü emellerine rağmen 1728 yılında yeniden akademiye girebilmiştir.¹¹ Yani Fransız edebiyatının “ölümsüzler” sınıfına girme hakkını elde etmeğe hak kazanmıştır.

Montesquieu 1731 yılında yazacağı kitapların planlarıyla ve bir takım düşüncelerle Fransa’ya döndü. Daha sonra, babasından kalma bir şato olan Brede şatosuna yerleşti ve burada geceli gündüzlü, çok sıkı bir çalışma dönemine girdi. Montesquieu, İran Mektupları’nın kendisine getirdiği şöhret ve başarı sayesinde elde ettiği Fransız akademisi üyeliğiyle yetinmek istemiyordu. Çünkü O, ilk eserinde ortaya koyduğu gözlemleri ve incelemeleri bilimsel bir yöntemle dönüştürmeyi planlıyordu. 1734 yılında yayımladığı *Romalıların Büyüklüğü ve Düşüşü* adlı incelemesi bu alanda giriştiği ilk deneme olmuştur. Bu eserinde Montesquieu’nun amacı, Roma örneğinde, tarihin oluşumunda insan dışı öğeleri araştırıp, çevresel, geleneksel öğeleri araştırma ve değerlendirme çabasında bulunmaktır. Roma tarihi, kısa bir süre sonra tam olarak geliştireceği, gözde planları için uygun bir başlangıç noktası teşkil ediyordu. Montesquieu, bu kitabında özellikle devletlerin kendi hata ve sınırlılıklarını düzeltebilme yetenekleri üzerinde durur. Bu konuda yetersiz olarak Roma, Atina, İtalya gibi devletlerin isimlerini zikreder. İşte bu bağlamda İngiltere yönetiminin daha akıllı olduğunu söyleyen Montesquieu’ya göre, bunun nedeni İngiltere yönetiminin bünyesinde devamlı olarak kendini sınavan ve sorgulayan bir yapı barındırmasıdır. Mosca, “Bu sefer ki konu en güçlülerinden biriydi, çünkü tarih biliminin bütün ilerlemelerine rağmen, bugün dahi antik medeniyetin çöküşünün bütün sebepleri aydınlanmıştır denemez. 18. Yüzyılın başlarında ise bu, daha da güçlü. Bununla birlikte Montesquieu, bu konuyu dikkate değer bir tarzda ele aldı”¹² diyerek Montesquieu’nun bu konudaki başarısına dikkat çekmiştir. Tarih çalışmalarının bu kadar ilerlediği ve geliştiği günümüzde bile, Roma’nın neden bu kadar büyüdüğünü ve yine neden bu kadar hızlı bir şekilde çöküşe uğradığını anlamak, altından kalkılamayacak kadar güç bir iş iken, Montesquieu’nun bunu kendi çağının zorluklarına ve imkansızlıklarına rağmen başarabilmesi, onun zekasının üstünlüğüne en büyük ve en güzel kanıttır diyebiliriz.

¹¹ Yavuz ABADAN, **Devlet Felsefesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1959, s. 331

¹² Gaetano MOSCA, **Siyasi Doktrinler Tarihi (Eskiçağdan Zamanımıza Kadar)**, çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1963, s. 168

Montesquieu'nun 1748 yılında, üzerinde yazar adı olmaksızın yayımlanan *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı ünlü eseri, o dönemde benimsenmiş olan kurulu düzeni kökünden sarstığı için eser o dönem Fransa'sında çok çeşitli saldırılara maruz kalmıştır. Fakat bunlarla da yetinilmemiş ve eser yasak edilmiştir. Montesquieu, eserine ve bir nevi kendisine yönelik olan bu saldırılara karşılık vermek ve yasağın kaldırılmasını (1750) beklemek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda Montesquieu, devlet ve siyasi teorisi bakımından en büyük ve önemli eseri sayılan *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı eserini, yirmi yıla yakın bir çalışmadan sonra, 1743 yılında tamamlamış, 1748 yılında da Cenevre'de bastırmıştır.¹³ Eserin etkisi hem düşünce hem de siyaset alanında büyük olmuştur. Montesquieu, bu eserini basılmadan önce, görüşlerine değer verdiği ve güvendiği yakın arkadaşlarına okutmuştur. Bu durum, Montesquieu'nun başka fikirlere ve önerilere açık olduğunu göstermektedir. Onlar da, bu kitabın on sekizinci yüzyılın en önemli eseri olabileceğini ifade etmişlerdir. Fakat arkadaşları, bu eserin yayınlanmasından doğacak tehlikelere işaret ederek, Montesquieu'ya bu kitabını bastırmamasını tavsiye etmişlerdir. Buna rağmen *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı kitap 1748 yılında basılmıştır. Denilebilir ki, XIX. yüzyılda gerçekleştirilen bütün politik reformlar Montesquieu'nun bu yapıtında öne sürülen düşüncelerin izini taşımaktadır. Montesquieu, XVIII. yüzyıl Fransız filozoflarının, insanın akli sayesinde ilerlediği görüşlerinde onlarla hem fikirdir. Akıl çağına ait bir filozof olmasına rağmen, Montesquieu'nun kitabının başlığı bunun ötesindedir. Başlık, kanunla değil kanunların ruhuyla ilgilidir.

Politik teorinin bütün büyük eserleri gibi “*Kanunların Ruhu*” en az üç amaca sahiptir: felsefi, tarihsel ve tartışmacı. Amaç kanunların yapısını tanımlamak ve birkaç uygun başlık altında tüm toplumlardaki sosyal normların ve prosedürlerin çeşitliğini ve toplum içindeki yerini belirlemektir. Tarihi örnekler sadece toplumdaki kuralların nasıl kendine has yerlerini aldıklarını açıklamakla kalmaz, aynı zamanda ‘nesnelerin doğası’ içindeki yerlerini de aydınlığa kavuşturur. Bu Montesquieu'nun en sevdiği sözlerden biriydi ve kanunların dinamik bir parçası olduğu bütün sosyal ve fiziksel durumlar anlamına geliyordu. Belirtilen koşullar dahilinde, etkili kanun yapmanın olasılıklarını ve limitlerini belirlemişti. Tarih aynı zamanda doğal bilimlerden bir başkası gibi kabul edilebilecek insani kanunun deneysel dayanağını oluşturacak malzemeleri sunmuştur.

¹³ BALDAŞ, a.g.e., s. 8

Bu, sonunda gayet pratik bir öğreti olacaktı. Çünkü Montesquieu, bulduğu her fırsatta yurttaşlarını despotluğun tehlikelerine karşı uarmaya ve kanunun liberalleştirilmesi ve hümanistleştirilmesi için onları teşvik etmeye her zamanki gibi çok kararlıydı. Korku politikaları her zamanki gibi en büyük düşmandı.¹⁴

Öte yandan Montesquieu'nun, yankısı büyük olan *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı çalışması, sadece Fransızlar tarafından değil, bütün dünya tarafından okunmuştur. Nitekim, II. Frederic kitabı okuyunca önce irkiliyor olsa da, Montesquieu'nun fikirleri karşısında büyülenen II. Katerina bu kitabı baş ucu kitabı yapıyordu. Fakat bütün bunlara rağmen, esere ilişkin yaşananlara baktığımızda Montesquieu'nun, yirmi yıl üzerinde çalıştığı *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı kitabı, o çağa göre bir bilgi kaynağı sayılması gerekirken göze batıyor. Yazar, bütün bunların üstesinden gelmek ve kitabını savunmak adına, 1750 yılında ise *Kanunların Ruhu'nun Savunması* adlı bir kitap çıkarıyor. 1751'den 1754'e kadar Lysimaque adlı eseri üzerinde yoğunlaşıyor ve 1754 yılında da bu kitabını bastırıyor. 1751'de ise kilise, *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı kitabı tehlikeli saydıkları kitaplar arasına alıyor.¹⁵

Eser, bize ünlü filozof Descartes'in felsefesini anımsatan şu tanımla başlar: "Yasalar, eşyanın tabiatından meydana gelen zorunlu ilişkilerdir."¹⁶ Bu eserinde Montesquieu önemli olduğuna inandığı bir çok konuyu işler. Bu arada Montesquieu söz konusu eserinde kölelik ve boşanma gibi konulara da önemli bir yer ayırır. Eşitlik ve özgürlük yanlısı olan Montesquieu'nun kölelik hakkında söyleyecek çok şeyi olması pek tabi çok doğaldır. Fakat O'nun, eserinde politik görüşlerine yer verdiği bölümü, hiç şüphesiz, söz konusu eserin bu değere ve üne ulaşmasının asıl nedeni olsa gerek. İşte Montesquieu'nun başarıyla kat ettiği bu yol, değerinden ve hak ettiği başarısından hiçbir ödün vermeden günümüze kadar gelebilmiştir.

Tütengil'in aktardığına göre, "Kanunların Ruhu, Montesquieu'nun daha önce yazdıklarının bireşimi, ilişip geçtiği meselelerin derinliğine ele alınarak incelendiği bir eserdir. Faguet bu eseri, plansız fakat genel doğrultusu olan bir hayata, düzenli olmayan, fakat değişmez yönelişli bir ruha benzetir. Sainte-Beuve'e göre, anıtlar vardır, bunlara biraz uzaktan bakmak gerekir, *Kanunların Ruhu* böyle eserlerdendir. Janet ise, kanunların ruhunu 18. Yüzyılın en büyük kitabı sayar, siyaset ilimleri tarihinde,

¹⁴ Judith N. SHKLAR, *Montesquieu*, Oxford University Press, New York, 1987, s. 68-69

¹⁵ BALDAŞ, *a.g.e.*, s. 8

¹⁶ MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, çev. Fehmi Baldaş, Seç Yayınları, İstanbul, 2004, s. 27

planının genişliği bakımından, onunla kıyaslanabilecek tek eserin Aristo'nun Politikası olduğunu söyler.”¹⁷ Görüldüğü gibi Montesquieu, yazdığı bu eserle bir çok kesimin beğenisini toplarken, kendisine karşı düşmanlık besleyen rakiplerinin de yergilerini değil övgülerini almayı başarmıştır. Kanunların Ruhu Üzerine, siyaset üzerine yazılmış olan eserler içerisinde kendisine tam merkezde bir yer edinmiştir. Ünü, sadece yayınlandığı çevreyi değil, tüm dünyayı sarmıştır. Bu kitap, kendinden sonraki dönemlerde bir çok hukukçunun ve siyaset felsefecilerinin başucu kitabı olmuştur.

Kanunların Ruhu Üzerine adlı eserinin ilk sayfalarında Montesquieu, soyutlamalardan ve tümdengelim metodundan uzaklaşacağını açıkça belli etmiştir. Buna rağmen Montesquieu, gözlem ve deney metodunu kullanacağını da açıklamıştır. Bunun içindir ki O, genel olarak yasa ile değil, yasalarla, yasaların ruhuyla ilgilenmiştir. Ayrıca düşünür, söz konusu eserinde metafiziğe girmemiş, fakat bunun yanı sıra insan yapımı olan kurumların ve yine insan yapımı olan kuralların fiziğini incelemiştir. Bu şekilde kendine özgü bir metot geliştirerek çalışmalarını yürütmüştür.¹⁸

Kanunların Ruhu Üzerine, altı kısma ayrılmıştır. İlk sekiz kitap hukuk ve hükümete tahsis olunmuştu, onu takip eden beş kitapta da askeri ve mali meselelerden bahsedilmektedir. Üçüncü kısmı teşkil eden altı kitapta örf, adet ve iklim şartlarının etkileri incelenmiştir. Dördüncü kısmın dört kitabı ise, iktisadi konulara ayrılmıştır. Montesquieu, beşinci kısımdaki üç kitapta dinden, son beş kitapta ise Roma ve Fransız hukukları ile feodal hukuktan bahsetmektedir.¹⁹ Papa tarafından okunması yasak listeye geçirilen bu büyük eserin değeri insanlar tarafından çok geçmeden anlaşılmıştır. Montesquieu'nun kaleme almış olduğu bu büyük esere dünyanın dört bir yanından övgüler yağmaya başlamış ve Montesquieu'ya ilk zamanlarda düşmanca tavır sergilemiş olan Voltaire bile, 5 Ocak 1759 yılında bir Hollandalıya yazdığı mektupta *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı eser hakkında şunları kaleme almıştır: “Kabul ediyorum ki, Montesquieu'nun zaafı vardır. O, bazen bir tarif yerine bir epigram, bir yeni fikir yerine bir antitez sunmaktadır. Buna rağmen o, her zaman için düşünen ve okuyanı düşündüren başarılı ve derin bir bilgin olarak kalacaktır. Kanunlar hakkındaki kitabı, başkalarına hükmedenler için imtihan verip, diploma almaları gereken bir ibret hazinesi

¹⁷ Cavit Orhan TÜTENGİL, **Montesquieu'nun Siyasi ve İktisadi Fikirleri**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1956, s. 11

¹⁸ Ayferi GÖZE, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Betaş Yayınları, İstanbul, 2000, s. 84-85

¹⁹ ABADAN, **a.g.e.**, s. 331

olmalıdır. O baki kalacak, broşür yazarları ise faniliğe karışacaktır.”²⁰ Bu mektupta yazılanlardan da net bir şekilde anlaşılıyor ki, önceleri onu aşağılayıcı sözlerle yeren ünlü düşünür Voltaire bile, Montesquieu’nun Kanunların Ruhu Üzerine adlı eserine hayran olmuştur.

Nitekim Voltaire, *Konuşmalar ve Fıkralar* adlı ünlü eserinde, Montesquieu’nun kişiliği ve onun Kanunların Ruhu Üzerine adlı kitabı hakkındaki düşüncelerine uzun bir yer ayırmıştır. Voltaire, önceleri Montesquieu’nun bu kitabı hakkında çok fazla yergide bulunmuştur. Kitapta çok sayıda eksik, hatta yanlış bilgi olduğunu söyler ve bunu ispatlamaya çalışır. Ayrıca, o Montesquieu’nun kitabının çoğu kısmını okuduğunu fakat çoğu bölümün üç, beş satırdan oluştuğunu söyler. Bu yazım tarzıyla alay ederek, komik bulduğunu söylemekten de kendini alı koymaz. Voltaire, öncelikle bu kitabın baştan savma bir üslupla, metotsuz ve plansız yazıldığını söyler. Bu arada düşünür, böyle bir kitabın bu denli özensiz ve plansız yazılışına üzüldüğünü de ekler.²¹ Aslında burada Voltaire’in, Kanunların Ruhu Üzerine adlı kitabı içerik olarak beğendiğini seziyoruz. Fakat en genel olarak Voltaire, Montesquieu’ya birçok konuda eleştiride bulunur ve onun kitabında yazmış olduklarının hatalı ya da tamamen yanlış olduğunu kanıtlama çabası içerisine girer.

Öte yandan Voltaire, Montesquieu’nun kitabında bir yerde, Chritophe Colomb’un Amerika’yı Fransa’ya vermek istediğini fakat I. François’in ise, bu teklifi geri çevirdiğini yazdığını söyler. Voltaire daha sonra bu cümlemin yanlışlığını ortaya atar. Düşünür, Colomb’un Amerika’yı keşfettiği dönemde I. François’in daha doğmamış olduğunu söyleyerek, kitapta daha bunun gibi çok sayıda yanlış bilgi olduğunu ifade eder. Bunun nedeni olarak da Montesquieu’nun düzme kaynaklara başvurmuş olmasını gösterir. Yine Voltaire, Montesquieu’nun söz konusu kitabının bir yerinde, İngilizlerin yurttaşlarının özgürlüklerini geliştirmek için krallıklardaki tüm ara kuvvetleri kaldırdıklarını yazdığını söylüyor. Voltaire’e göre, bu da düpedüz yanlış bir bilgidir. İngilizler, Avam Kamarasını Lordlar Kamarasıyla denge sağlayan bir ara kuvvet haline sokmuşlardır.²² Voltaire’e göre, bu kitap çok sayıda kusuru ve yanlış barındırmasına rağmen değerli bir kitaptır. O, bunun nedenini de açıklar. Ona göre, yazarların çoğu kendi düşünmedikleri şeyleri eserlerinde yazmayı uygun görmüşlerdir.

²⁰ A.g.e., s. 331

²¹ BALDAŞ, a.g.e., s. 10-11

²² A.g.e., s. 13-14

Voltaire bunu hoş karşılamaz. Oysa Montesquieu, sadece kendi düşündüklerini yazmaktadır. Daha da fazlası, Voltaire'e göre, o insanlara nasıl yaşamaları gerektiğini anlatıyor, boş inançlara savaş açıyor, ahlaki değerleri önemsiyor ve bu değerleri telkin ediyordu. Bunun içinde Voltaire, Montesquieu'yu o kadar eleştirmesine rağmen, hakkını vermeyi ihmal etmemiştir.²³

Daha sonraları Montesquieu, 1757 yılında çıkacak olan *Zevk Üzerine Bir Deneme* adlı eserini hazırlamaya başlamıştır. Fakat ünlü düşünür, kaleme almış olduğu bu eserin yayımlandığını göremeden ölmüştür. Son yıllarını daha çok, ailesinden kalan la Brede şatosunda istirahat ederek geçiren Montesquieu, 10 şubat 1755 yılında Paris'te hayatını kaybetmiş ve ünlü filozofun naşı St. Sulpice kilisesine defnedilmiştir.²⁴

Montesquieu, Fransa'da genel olarak sosyolojinin öncüsü olarak kabul görmektedir.²⁵ Sosyoloji terimini topluma kazandıran kişi, ünlü düşünür Auguste Comte'dur. Ancak toplumların bilimsel olarak incelenmesi düşüncesi Montesquieu'nun çalışmalarında açık bir şekilde görülebilmektedir. Bu nedenle düşünce tarihçileri, Montesquieu'yu bir romancı, bir hukukçu ve siyaset felsefecisi olarak değerlendirmişlerdir. Ancak Montesquieu'nun eserleri arasında yer alan *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı eser kendisine tam da siyaset felsefesinin merkezinde bir yer kazanmıştır. Çünkü Montesquieu'nun, bu eserinde yapmak istediği temel şey tarihi anlaşılır kılmak ve tarihsel verileri anlamaya çalışmaktır. Dolayısıyla da Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı eserinde bunu çok iyi bir şekilde başarmıştır. Tarihsel veri ona geleneklerin, göreneklerin, düşüncelerin, yasaların, kurumların sonsuz çeşitliliği içerisinde görünmektedir. Araştırmanın hareket noktası tam da tümüyle çelişkili görülen bu çeşitliliğindir. Araştırmanın amacı ise, tutarsız çeşitliliğin nedenlerini bulmaktır. Burada Montesquieu, tutarsız olan veriden anlaşılır olan düzene geçiş yapmak istemektedir. Böylelikle Montesquieu, insan topluluklarının açıklanmasında doğaüstü olan açıklamaları devreden çıkarmış, bu olguları saf dışı etmiş ve nihayet toplumsal olguların incelenmesinde karşılaştırmalı bir yöntem geliştirmiştir. İşte Montesquieu'nun ortaya koyduğu bu yöntem, onun sosyolojinin temelinde bir yer edinmesini sağlamıştır.

²³ A.g.e., s. 15-17

²⁴ ABADAN, a.g.e., s. 331

²⁵ NEMRUTLU, a.g.m., s. 149

Kendine özgü yöntemiyle bir siyaset sosyolojisi geliştiren Montesquieu, geçmişteki başarısını ve bugünkü ününü toplum, hukuk ve yönetim tarzı konularında ortaya koymuş olduğu karşılaştırmalı araştırma ve incelemelerden almıştır. Siyaset ve hukuk konusunda tümevarımsal ve deneysel bir yaklaşımı kullanmıştır. O, olguları kaydetmek yerine onları anlamayı ve bu olguları, tarihsel gelişmenin ilkelerine ilişkin sistematik bir araştırmanın temeli yapmayı yerinde bulmuştur. Siyaset konusuna, bir tarih filozofu olarak yaklaşan Montesquieu, farklı politik toplumlardaki farklı pozitif hukuk sistemlerinin çok çeşitli faktörlere, örneğin, halkın karakterine, ekonomik koşullara, iklime, vs., göre göreceli olduğunu söylemiştir. Montesquieu, işte bütün bu temel koşullara, *Kanunların Ruhu* adını vermiştir. Bu bağlamda Montesquieu, yasama, yürütme, yargı erklerini birbirinden ayırmış ve devlet modellerine uygun düşen yönetici ilke, iklim ve topraktan söz etmiştir. Örneğin Montesquieu'nun bu görüşüne göre, despotizm büyük devletlere ve sıcak iklimin hüküm sürdüğü ülkelere uygun düşen bir yönetim biçimidir. Ayrıca bu yönetim şekli korkuya ve zorbalığa dayanır. Britanya'da olduğu gibi, ılıman bir iklimin hakim olduğu, orta büyüklükteki devletlere uygun düşen yönetim biçimi ise, Monarşidir (tek kişinin mutlak yönetimi); söz konusu yönetim biçimi, ün ve şerefe dayanmaktadır. Buna karşılık, soğuk iklimin hüküm sürdüğü ülkelere ve küçük devletlere uygun düşen yönetim şekli ise, demokrasidir. Ayrıca Montesquieu, demokrasinin temel ve değişmez ilkesinin erdem ya da kamu ruhu olduğunu öne sürer.²⁶ Erdem demokrasiyle yönetilen milletler için vazgeçilmez bir unsurdur. Montesquieu, Machiavelli'nin dinsel erdem ve sivil erdem arasında yaptığı siyasal ya da ahlaki ayrımı yeniler. İşte bu şekilde erdemi yalnızca Cumhuriyet yönetimine mal etme imkanı bulur. Montesquieu, tüm insanlar için geçerli olan tek bir doğa yasası ve evrensel bir insan doğası olduğunu kabul eden akılcılığa şiddetle karşı çıkmış ve buna bağlı olarak da kuvvetler ayrılığı ilkesini ortaya atmıştır. Bütün bunları, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde ortaya koyacağız.

Montesquieu, bir yandan Cumhuriyet yönetimini överken bir yandan da Tanrıya, kendisini yaşadığı ülkede yarattığı için şükrediyor.²⁷ Montesquieu'ya göre ülke yönetimlerinde önemli olan şey, yönetenlerin yönetim şekillerine özel olan ilkeleri benimsemiş olup olmadıklarıdır. Çalışmamızın yine ilerleyen bölümlerinde ortaya koyacağımız üzere, Montesquieu, kuvvetler ayrılığı ve özgürlük kavramlarını iç içe

²⁶ Ahmet CEVİZCİ, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s. 607-608

²⁷ MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. 24

geçmiş bir şekilde ele alır. Ancak Montesquieu, özgürlük fikrine dayanmayan yasalardan, erklerden bahsetmez. Ona göre devlet yönetimleri bile özgürlük temeli üzerine bina edilmiştir. Ayrıca o, özgürlük kavramıyla alakalı önemli düşünceler de geliştirmiştir. Onun yaptığı tüm siyasi açılımlarda “özgürlük” kavramını, özgürlükle ilgili fikirlerinde ise “kuvvetler ayrımı” kavramını her zaman görmekteyiz.

Kısaca şunu belirtmeliyiz ki Montesquieu, dünyaca tanınmış olan üç temel esere imza atmıştır. Bunlar; *İran Mektupları*, *Romalıların Büyüklük ve Çöküş Sebepleri* ve *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı eserleridir. Montesquieu temel olarak bu eserleriyle yazın dünyasına damgasını vurmuştur diyebiliriz. Bunlara ek olarak çok sayıda başka eserleri de vardır. Bunlar, *Zevk Üzerine Bir Deneme*, *Lysimaque*, *Romalıların Dindeki Politikası*, *Düşünceler Sistemi* gibi eserleridir. Ayrıca Montesquieu edebiyat ve doğa bilimleri hakkında da incelemelerde bulunmuştur.

2. Aydınlanma Çağı ve Özellikleri

Aydınlanma Çağı, Batı toplumunda 17. ve 18. yüzyıllarda gelişen ve akılcı düşünceyi eski, geleneksel, değişmez kabul edilen varsayımlardan, önyargılardan ve ideolojilerden özgürleştirmeyi ve yeni bilgiye yönelik kabulü geliştirmeyi amaçlayan düşünsel gelişimi kapsayan dönemi tanımlar.²⁸ Öte yandan bir entelektüel hareket olarak Aydınlanma, 1688 İngiliz devrimiyle başlar. Aydınlanma, Batı dünyasında sanayileşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve orta sınıfın oluşmasına neden olan tarihsel bir dönemin adıdır. Bu bağlamda Aydınlanma hareketi, İngiltere’de başlamış ve daha sonra Fransa’da güç kazanmış bir harekettir. Bununla birlikte Aydınlanma, en zor Almanya’da kendine yer edinebilmiştir. Bunun nedeni ise, Almanya’daki feodal koşullardır. Öte yandan Aydınlanma hareketi, temel olarak mutlak bir akılcılığı ön plana çıkarır. Bu entelektüel hareketin ana fikri, insan davranışının tek rehberinin din değil, onun yerine akıl olduğu fikridir. Ayrıca akıl kendi dışında hiçbir kaynaktan da beslenmez.²⁹ Kant’ın ifade ettiği üzere, Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düştüğü ergin olmayış halinden yine kendi aklı sayesinde kurtulmasıdır. Bu nedenle Aklını kendin kullanma cesaretini göster! (*Sapare Aude!*) sözü Aydınlanmanın bir parolası olmuştur. Aydınlanma, sadece 18. yüzyıla sınırlandırılmaz. Aydınlanma çağı,

²⁸ <http://www.demokratforum.com/showthread.php?t=743>, Erişim Tarihi: 20\05\2009

²⁹ CEVİZCİ, *Aydınlanma Felsefesi Tarihi*, s. 9

ortaçağın kapanmasından sonraki bütün dönemleri kapsar. Ancak şunu söyleyebiliriz ki, 18. yüzyılda Aydınlanma, en klasik haline kavuşmuştur.³⁰

Aydınlanma dönemi ile birlikte metafizik düşüncenin tahtına akıl ideali oturmuştur. Aydınlanma düşünürleri metafiziği dinin bir kalıntısı olarak görmüşler ve metafizik düşünceye şüphe ile yaklaşmışlardır. Kant hariç neredeyse tüm Aydınlanmacı filozoflar klasik anlamdaki dinsel geleneğe karşı bir savaş hali içine girmişlerdir. Tabir yerinde ise onlar teizm ve Hıristiyanlığın yerine deizmin ya da ateizmin geçmesini daha uygun görmüşlerdir. Fakat 18. yüzyılın ikinci yarısına doğru kimi düşünürler ateizmin halk kesiminden insanlara ağır geldiğini görerek, daha çok deizme yönelmişlerdir.³¹ Aydınlanma dönemi düşüncesine göre, sadece akıllı ön planda tutan ve bilime dayanan toplumlar özgür ve rasyonel bir toplum olabilirler. Bu bağlamda, bu dönemde “ne kadar çok şey bilinirse, insan hayatı da o kadar iyi bir hal alır”, düşüncesi egemen bir düşünce olmuştur. Bu nedenle Aydınlanma filozoflarına göre, insanoğlunun mutsuzluğunun temelinde yatan tek şey bilgisizliktir.³² Dolayısıyla, Aydınlanma çağında akıl ideali en temel ilke olarak görülmüştür. Akla aykırı olan fikirler bile eninde sonunda akıl süzgecinden geçirilmeye çalışılmıştır diyebiliriz. Ancak akla bu derece bağlılık ve onun yanılmazlığına olan bu denli güven, bu yüzyılın sonlarında Kant tarafından eleştirilmiştir.³³ Kant, aklında bir sınırının olduğunu, bazı şeyleri açıklama da aklında yetersiz kalabileceği tezini ortaya atarak aklın tahtını sarsmıştır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak da 19. yüzyılda Aydınlanma çağı eski otoritesini kaybetmiştir. Bu çağla birlikte, Aydınlanma karşısında artık romantizm akımı vardır.

Aydınlanma dönemi içinde yer alan düşünürler felsefi ve siyasal açıdan birbirlerinden farklı düşünceler sergilemişlerdir. Bu dönem filozoflarının büyük çoğunluğu tabir yerindeyse halkı aşağı görür. Bunun sonucu olarak da halk iktidarı yerine aydınlanmış bir Monarşiyi savunurlar. Bir kısım Aydınlanma düşünürleri de devrimden yanadır. Bazıları, dinden tamamen uzaklaşmışken diğer bir kısmı da dini merkezi bir yere oturtmuştur. Ancak bütün bu farklılıklara rağmen, 18. yüzyıl düşüncesinin bir Aydınlanma düşüncesi olarak adlandırılmasına neden olan bir takım

³⁰ Macit GÖKBERK, **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2000, s. 289-290

³¹ CEVİZCİ, **a.g.e.**, s. 10-11

³² Ahmet CEVİZCİ, “Aydınlanma”, **Felsefe Ansiklopedisi**, Editör: Ahmet Cevizci, 1.Cilt, İst., 2003, s. 762

³³ GÖKBERK, **a.g.e.**, s.292

ortak özellikler, felsefi ve siyasal anlamda önceki çağlara göre ortaya çıkan yenilikler de vardır.

Öte yandan Aydınlanma dönemi siyaset düşüncesi, bu dönem felsefesinin insan ve toplum anlayışına uygun olarak bir form alır. Bu dönemde bireysel çıkarların toplum çıkarlarıyla çelişmediği görüşü yaygınlık kazanır. Nitekim Montesquieu “herkes kendi çıkarını kovaladığını sanarken aslında ortak çıkarları kovalar” derken bunu ifade etmektedir. Yine Mandeville’in *Arılar Masalı*’nda ise, bireysel kötülüklerin bile kamunun iyiliğine çalıştığı mesajı verilmektedir.³⁴ 18. yüzyıl Aydınlanması, bireyi, politik, entelektüel ve ekonomik bakımdan özgürleştirmeyi amaçlar. Aydınlanma düşüncesine göre, birey başında tanrının olduğu, üzerinde ise kralların, yöneticilerinin baskısı olan sefil çaresiz bir varlık olamaz. Aksine birey, içerisinde bulunduğu yönetimin kendisine bağlı bulunduğu ve yönetimin bireye hizmet zorunluluğu olduğu üstün bir varlıktır. Dolayısıyla Aydınlanma çağında ortaya çıkan politik perspektif açısından yönetimin gücü, bireylere bir takım dini ya da ahlaki fikirler dikte etmek değildir. Aksine yönetim bireyin çıkarına hizmet etmeli, bireyin özgürlük ve mülkiyet hakkını her açıdan korumalıdır.³⁵ Siyasi yönetimler metafiziksel boyutu değil, tamamen dünyevi olanla ilgilenmelidir. Zira Aydınlanma ideali, bireyi her yönden özgürleştirmeyi amaçlamıştır. Birey, ister ekonomik ister politik isterse ahlaki-dini olsun, her yönden özgürleştirilmeye çalışılmıştır.

Aynı çağ içerisinde yer almalarına rağmen Aydınlanma çağı filozofları arasında düşünsel ayrılıklar vardır. Örneğin Aydınlanma çağı filozoflarından Hobbes, mutlakıyetçi devlet görüşünü benimsemiştir. John Locke ise, tam aksine liberal bir devlet anlayışını savunmuştur. Locke, 18. yüzyıla damgasını vuran ve Fransız Devriminin yöneldiği temel düşüncelerden olan liberal devlet öğretisinin adeta babasıdır diyebiliriz. Hobbes’a gelince o, politik görüşlerini birinci İngiliz devriminin yol açtığı kaotik ortamda geliştirmiştir. Öte yandan ikinci İngiliz devriminin sonucu olarak ortaya çıkan liberal anayasanın kurucusu olarak Locke, Aydınlanma çağının etkileriyle, devlet öğretisini özgürlük kavramı üzerine temellendirmiş, dini bir devlet işi olmaktan çıkarmış, özgür bir devletin var olabilmesi için özgür bir din anlayışının olması

³⁴ Tuğçe TÜRKMENÖĞLU, *Jean Jacques Rousseau’da Özgürlük Sorunu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s.26

³⁵ CEVİZCİ, *Aydınlanma Felsefesi Tarihi*, s. 15-16

gerektiğini savunmuştur.³⁶ Bu araştırmanın konusunu olan Montesquieu ise, çağdaşı Voltaire gibi İngiltere’de bulunmuş ve İngiltere’nin dünya görüşüne ve kurumlarının işleyişine hayran kalmıştır. Bu hayranlığını daha da ileriye götüren Montesquieu, bu fikirlerin Fransa’da yayılması için çalışmalarda bulunmuştur.³⁷ Montesquieu’yu bir Aydınlanma filozofu saymamızın en önemli sebebi, onun, doğa bilimlerinin metodu ile beşeri bilimlerin metodu arasında bir ilişki olduğunu ve aynı zamanda politika biliminin de diğer beşeri bilimleri içine alan anahtar bilim olduğunu savunmasıdır.³⁸ Bu bağlamda Montesquieu, siyaset üzerine görüşlerini özgün bir temele oturtmayı başarmış ve Fransız Aydınlanmacı düşünürler arasında kendisine sağlam bir yer edinmiştir.

Aydınlanma hareketinin temel uğrağı Fransız Aydınlanmasıdır. Çünkü Fransız Aydınlanması, bilimselliği, ilerlemeciliği, metafizik eleştirisi, hümanistliği, yenilikçiliği ve ütopyizmi ile Aydınlanma Çağının bütün karakteristik özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Böyle olunca da Fransız Aydınlanması için hem yıkıcı ve eleştirel özelliğe hem de yeniden yapılandırıcı bir özelliğe sahiptir diyebiliriz.³⁹

Fransız Devrimi ile Aydınlanma düşünürleri arasındaki ilişki olup olmadığı düşüncesi de tartışmalıdır. Kimileri, Fransız Devrimini Aydınlanma düşünürlerinin siyasi görüşlerinin gerçekleşmesi olarak görürken, kimileri de bunun böyle olduğu düşüncesini paylaşmazlar. Fransız Devrimini gerçekleştiren gruplar Aydınlanma filozoflardan etkilenmişlerse de Fransız Devrimini, Aydınlanmacıların öngördükleri reformların bir sonucu olarak görmek yanlış olacaktır. Kuşkusuz Aydınlanma düşüncesinin Fransız Devrimini en çok etkileyen yönü, aydınlanma düşüncesinin insanı özgürleştirilmesi ve insana tarihin bir öznesi olabileceğini göstermesidir. Bu dönemde ilk olarak insan, dinin koyduğu sınırlardan kurtulmuştur. Daha önce dinin çizdiği yaşam kuralları içinde insana, söz ya da müdahale hakkı tanınmazken, Aydınlanma ile insanın aklını kullanarak kendi yaşamı için gerekli gelişmeleri bizzat kendisinin gerçekleştirebileceği ve başkasından akıl almanın insanı mutsuzluğa düşüreceği düşüncesi egemen olmuştur.

Fransız Aydınlanması için kısaca iki yorum yapılabilir. Bunlardan ilki, dinsel kurumlara karşı alınan tutuma göre yapılan yorumdur. Bu yorum, Aydınlanmanın dinsel

³⁶ GÖKBERK, a.g.e., s. 336

³⁷ A.g.e., s. 337

³⁸ CEVİZCİ, *Aydınlanma Felsefe Tarihi*, s. 90-91

³⁹ A.g.e., s. 138

inançlardan toplumu kurtararak, toplumsal ilerlemeyi sağlamayı amaçlamasını ön plana çıkarır. Fransız Aydınlanması, genel anlamda dine, daha özel anlamda ise Hristiyanlığa yönelik bir olumsuz tepki göstermektedir. Bu bağlamda Fransız Düşünörlere göre, din toplumsal gelişme ve ilerlemenin önündeki en büyük engeldir. Ayrıca din bireyin mutsuzluğunun da temel nedenidir.⁴⁰ İkinci yoruma gelince, politik dizgelere, politik ve toplumsal gelişmelere karşı alınan tutuma göre yapılan yorumdur. Bu yorum ise, Aydınlanmacıları kaçınılmaz bir toplumsal-politik gelişimin temsilcileri olarak görür ve bu gelişimin sırası geldiğinde yerini proletarya egemenliğine bırakmaya mahkum olduğunu ifade eder. Copleston, bu iki yorumu birbirinden ayırmış olsa da, gerçekte Aydınlanma tarihsel gelişim sürecinden de anlaşılacağı gibi her iki yoruma da yer veren bir harekettir. Öncelikle burjuvazinin, kendi ekonomik gelişimine olanak verecek toplumsal-siyasal düzenlemeleri talep etmesi anlamında bu alanlarda bir gelişimi beraberinde getirmiştir. Çıkarlarını krallık ayrıcalıklarının devamında bulan ve yeni güçlerin gelişimi önünde engel olan dinsel düşüncelerin Aydınlanmanın temel hedefi olduğu da gerçektir. Kısacası bu iki yorum birbirinden ayrılmamalıdır.⁴¹

Bu bağlamda 18. yüzyıl Aydınlanması, neredeyse tüm Avrupa'yı etkilemiştir. Önce İngiltere'de başlamış daha sonra da güç kazanıp, besleneceği Fransa'yı etkisi altına almıştır. Sonra da kendisini Almanya'da bulmuştur. Aydınlanma İngiltere'de deneyci, Almanya'da daha çok mistik-rasyonalist, Fransa'da ise rasyonalist bir kimliğe bürünür. Fransız Aydınlanma çağı, tarihsel olarak dönemleştirilirse, ünlü düşünür Montesquieu ve Rousseau olgun Aydınlanma dönemi içerisinde yer alırlar. Aydınlanma döneminde politika bilimine teorik bir anlam yükleyen Montesquieu, her insan doğasının farklı olduğunu söyleyerek, farklı toplum türlerinin de insan doğasının görelî olmasından dolayı oluştuğunu açıklamaya çalışmıştır. Başka bir deyişle Montesquieu, toplum türlerinin yapılarını ve işleyişlerini, gözlemlerine dayanarak anlamaya ve netleştirme çabasına girmiştir. Bunun sonucunda o, Aydınlanma çağında, bu çalışmalarıyla politikayı bilimsel bir zemine yerleştirmiş ve bu şekilde de sosyoloji bilimini ortaya çıkarmıştır.⁴²

Genel anlamıyla Aydınlanma, ortaçağda hüküm süren dünya görüşüne karşı yeni bir dünya görüşünün ortaya çıkması ve bu görüşün geliştirilip, temellendirilmesi olarak

⁴⁰ A.g.e., s. 138-139

⁴¹ TÜRKMENOĞLU, a.g.e., s. 16

⁴² CEVİZCİ, *Aydınlanma Felsefe Tarihi*, s. 90-91

açıklanabilir. Aydınlanma yüzyılı yeni bir ideal ile tarih sahnesinde yerini alır. Bu ideale göre, aklın aydınlattığı kesin, değişmez doğrulara ve bilimin ilerlemesine dayanan entelektüel bir kültür egemen olmalıdır ve bu kültür sonsuz bir şekilde ilerlemelidir. Böylece ilerleme ideali, insanın gelenekçi düşüncenin köleliğinden kendini kurtararak, sürekli mutluluk ve özgürlük yolunda gelişip ilerleyeceği düşüncesine dayandırılır. Bu şekilde birey her yönden özgür olma lüksüne erecek ve kendi kararlarını kendi iradesi ve aklıyla alma cesaretine ulaşmış olacaktır.

Bu genel açıklayıcı bilgilerden sonra şimdi Montesquieu'nun çalışmamızın konusunu da oluşturan kuvvetler ayrılığı nazariyesi ve özgürlük ile ilgili görüşlerine yer vermeden önce, bu fikirlerin kaynağında var olan ve onun önermiş olduğu üç yönetim şeklini açıklamak daha yerinde olacaktır. Çünkü Montesquieu'nun kuvvetler ayrılığı ve özgürlük kavramlarını anlamak için bu yönetim şekillerini bilmek gereklidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MONTESQUIEU'DA YÖNETİM BİÇİMLERİ

Montesquieu'ya göre, yönetim şekilleri fiziki çevre şartlarının farklılaşmasından etkilenmiştir ve bu şartlar farklı yönetim biçimlerinin doğmasına neden olmuştur. Ayrıca hükümet yapıları, psikolojik motiflerin hayat tarzını yönlendirdiği karmaşık bütünüldür. İtalyan tarihçi Vico ile Montesquieu'dan başka bütün 17. ve 18. yüzyıl siyaset düşünürleri, toplum ile devlet arasındaki ilişkileri açıklayabilmek için toplumsal hayatın nasıl doğduğunu araştırmaya yönelmişlerdir. Montesquieu, toplum hayatını, insan olmanın gereği sayar. İnsanın bir aile ortamında dünyaya gelmesini ve ona bağlanmasını sosyal hayata örnek gösterir. Bu yüzden de sosyal hayatın temellerine yönelik açıklamalara girişmez.⁴³ Ona göre, toplumların hükümet olmadan hayatlarını idame ettirmeleri neredeyse imkansızdır. Bu doğrultuda Montesquieu Kanunların Ruhu Üzerine adlı kitabında, ünlü İtalyan hukukçusu Gravina'nın, bütün özel güçlerin bir araya gelerek siyasi devleti oluşturduğu şeklindeki görüşünü çok doğru bulduğunu ifade eder.⁴⁴

Devlet şekilleri konusunda ilk olarak düşüncelerini ortaya koyan ve devlet şekillerini Monarşi ve Cumhuriyet olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutan kişi Jellinek'tir. Söz konusu ünlü Alman kamu hukukçusuna göre, devletin en yüksek organı eğer birden fazla kişiden oluşuyorsa orada Cumhuriyet rejimi, bu organ tek kişiden oluşuyorsa orada da Monarşi yönetimi vardır.⁴⁵ Bununla birlikte araştırmamızın konusunu oluşturan Montesquieu, tüm ülkeler için geçerli, en iyi bir yönetim şeklinin olamayacağı düşüncesindedir. Ona göre, her bir ülkeye en uygun düşen bir yönetim şekli vardır. Bu hükümet modellerine de uygun düşecek kanunlar olmalıdır. Öyle ki bu kanunların başka hükümet modellerine uygun düşmesi ise imkansızdır.⁴⁶ Montesquieu, yönetim biçimlerini en genel olarak, *Cumhuriyet*, *Monarşi* ve *Despotizm* şeklinde sınıflandırır. Ona göre, Cumhuriyet, antik Roma'nın mükemmel bir resmiydi. Despotizm ise Fransa'nın gelebileceği korkunç tabloydu. Monarşiye gelince, Montesquieu Monarşiyi Fransa için bir ideal olarak görür ve bu konuda İngiliz

⁴³ Metin İŞÇİ, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul, 2004, s. 248

⁴⁴ MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. 31

⁴⁵ Kemal GÖZLER, "Hukuk Açısından Monarşi Cumhuriyet ve Kavramlarının Tanımı Sorunu", *Ank. Üni. SBF Dergisi*, Cilt:54, Sayı:1, Ankara, 1999, s. 54

⁴⁶ MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. 31-32

hükümetine ilişkin görüşünü yansıtır.⁴⁷ Montesquieu'nun yapmış olduğu bu sınıflama, daha çok empirik ve somuttur.

Cumhuriyet yönetimi, ulusun tamamının ya da bir parçasının yönetimi elinde bulundurması olarak tanımlanır. Cumhuriyet rejimlerinde erdem, yasa sevgisi, yurtseverlik ve eşitlik ilkesel açıdan hakim olmak zorundadır. Krallık yönetimi (monarşi) bir kişinin sabit ve yerleşmiş yasalarla yönetimidir. İlkesi gereği şerefe dayanır. İstibdat yönetimi (despotizm) ise, egemen gücün hiçbir yasa ve kurala bağlı olmadan kendi istek ve heveslerine göre ülkeyi idare etmesidir. Bu hükümet yönetiminin temeli ceza korkusuna dayanır. Montesquieu, krallık ile despotizm arasında bir ayrım yapar. Krallıkta, yönetici gücün, kendi koymuş olduğu kurallara göre işleri yürüttüğünü, despotizm de ise, hükümdarın keyfi yetkilerinin belli bir sınırı olmadığını belirtir. Yani birinde belli bir takım yasalar olduğu halde diğerinde sırf şiddet vardır. Montesquieu bu üç hükümet modellerine örnek vermeyi de ihmal etmez.⁴⁸ Düşünür Cumhuriyet rejimiyle yönetilen ülkeler için, Eskiçağın Roma, Atina, Isparta, Ortaçağın ve Yeniçağın da Venedik, Cenova örneklerini verir. Despotizmin var olduğu ülkeler için de, Türklerin, Acemlerin, Rusların ve diğer Asya halkının yönetimlerini örnek gösterir. Son olarak Monarşi yönetimine de Avrupa hükümetlerini örnek olarak vermektedir.⁴⁹ Montesquieu'nun söz konusu sınıflamasını tenkit eden Voltaire ise, Despotizm ile Monarşi arasında bir ayrılık görmez. İki kardeşe benzettiği Despotizm ile Monarşi, çok defa birbirinin yerini almaktadır. Voltaire, Monarşi ve Despotizm konusunda şu benzetmesini yapar. “Her iki rejim, bütün çağlarda farelerin boyunlarına çingirak takmayı denedikleri iki iri kedidirler. Burada boyunlarına takılan çingirak ise kanundur.”⁵⁰

Öte yandan Rousseau ise, *Toplum Sözleşmesi*'nde hükümet şekillerini Demokrasi, Aristokrasi ve Monarşi olmak üzere üç kısımlı bir ayrıma tâbi tutmuştur. Onun bu ayrımının ölçütü ise, yöneticilerin sayıları ile ilişkilidir. örneğin Demokrasiler de yöneten durumda olan yurttaşların sayıları yönetilen durumunda olan yurttaşlardan fazladır. Diğer bir deyişle demokratik rejimlerde kanunları yapan da uygulayan da egemen toplumun çoğunluğudur. Aristokrasilerde ise, yönetici halkın sayısı,

⁴⁷ http://www.felsefe.gen.tr/iktidar_in_dagilimi_ve_cevresel_nufuz.asp, Erişim Tarihi:16/05/2009

⁴⁸ AKIN, **a.g.e.**, s. 144-147

⁴⁹ TÜTENGİL, **a.g.e.**, s. 16

⁵⁰ **A.g.e.**, s. 15

yönetilenlere oranla daha az sayıdadır. Burada yönetim hizmeti belli bir azınlığa devredilmiştir. Monarşilerde, doğası gereği devleti sabit ve yerleşik yasalarla yöneten tek kişinin iktidarı söz konusudur. Bu bağlamda Monarşilerde egemen güç, kanunları yapar ve tek kişi yasalara göre hükümet eder.⁵¹ Görüldüğü gibi yönetim şekillerinin farklı düşünürlerde farklı şekillerde farklı sınıflaması yapılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Montesquieu'ya geldiğimizde o, yönetim biçimleriyle iklim arasında bir ilişki kurar. Montesquieu, daha önce ünlü düşünür Bodin'in araştırıp, ortaya koyduğu bir düşünceyi daha da geliştirerek erdemin, dolayısıyla Cumhuriyetin, özellikle tutkuların az ateşli oldukları soğuk ülkelerde ortaya çıktığını, zorbalığın ise sıcak ülkelere özgü bir yönetim şekli olduğunu ileri sürer. Monarşi yönetimi ise, kendisine en uygun ortamı daha yumuşak iklime sahip, ılık memleketlerde bulur.⁵² Montesquieu, hükümet şekilleri ile dinler arasında da bir ilişki bulunduğunu söyler. Ona göre, yumuşak yani daha ılımlı hükümetler Hristiyanlığa daha uygunken, zorba ve despot hükümetler de Müslümanlığa daha yatkındır. Montesquieu bununla da kalmayıp, Hristiyanlığın mezhepleri açısından da bir ayrıma gider. Ona göre, Katolik mezhebi monarşiye, Protestanlık ise Cumhuriyet yönetimine daha uygundur. Aslında bu ayrımında temeline inersek işin içine yine coğrafi unsurların girdiğini görmekteyiz.⁵³ Montesquieu üzerinde fazlaca durduğu söz konusu üç hükümet modelini ele alırken bu modellerin bazılarının da kendi içinde türleri olduğundan bahsetmiştir. Cumhuriyeti kralın bulunmadığı bir yönetim biçimi olarak değerlendiren Montesquieu, iki tür Cumhuriyet çeşidinin varlığından söz eder. Bunlardan ilki, soylular Cumhuriyetiyken, diğeri de demokratik Cumhuriyettir.

Montesquieu, yazmış olduğu ünlü eseri İran Mektupları'nın seksen birinci mektubunda, yönetim biçimleriyle ilgili olarak, iki İranlının ağzından bazı tespitlerde bulunur. Usbek adlı İranlının arkadaşı Rhedi'ye en iyi yönetim şekliyle ilgili düşüncelerini açıklamaktadır. Bu düşüncelerin aslında Montesquieu'nun kendi düşünceleri olduğu bilinmektedir. Burada iyi yönetim şekli şu şekilde tasavvur edilir: Hükümetler içerisinde en akıllı selim olanının, vatandaşlarını, onların tabi eğilimlerine uygun olarak, en iyi şekilde yöneten hükümetler olabileceği dile getirilir. Öte yandan

⁵¹ GÖZLER, "Hukuk açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramları Tanımı Sorunu", s. 53

⁵² MOSCA, **a.g.e.**, s. 169

⁵³ TÜTENGİL, **a.g.e.**, s. 14

eserde, ılımlı bir sevk ve idareye sahip olan hükümet tasviri olduğu kadar yurttaşlarına şiddetli tedbirler alan yönetim şekillerinin de tasviri vardır. Fakat kitapta bu ikisinden ziyade birincisinin tercih edildiği görülmektedir. Montesquieu, şiddet ile yönetilen hükümetlerde son derece ağır cezaların olduğunu ifade eder. Fakat cezalar ne kadar ağır olursa olsun yurttaşlar bu müeyyidelere daha fazla itaat edici olmayacaklardır. Aksine yaptırımları daha ılımlı ülkelerde ise, bireylerin bu yaptırımlara karşı uyumları diğer ağır müeyyideleri olan ülkelerdeki bireylerden daha az değildir. Yani bireylerin kurallara, yasalara uymalarını sağlamak için yaptırım gücü ağır olan ve şiddet eğilimli kanunların uygulanmasına gerek yoktur. Bu açıklamaların ardından bu zorbalığa dayalı yönetimlerde hükümdarın idareyi ele alamadığından ve bu yüzden devamlı bir kaos ortamının yaşandığından bahseder. Bu memleketlerde küçük isyanlar değil, büyük isyanlar görülür. Bunlar planlı ve programlı değildir. Yani, küçük bir hadise büyük ihtilallere sahne olabilir. Bunları ifade ederken Montesquieu, Osmanlı imparatorluğundan bahseder.⁵⁴

Montesquieu, hükümetlerin en iyisini ararken kanunlara bakmaktan ziyade, kanunların nasıl uygulandığına bakmaktadır. Onun için önemli olan kanunların uygulanış biçimleridir. Montesquieu, kanuna değil korkuya yer veren istibdat yönetimlerinden nefret etmektedir. O, bu nefretini her daim kitaplarında da dile getirmiştir. Hal böyle olunca Montesquieu için iki hükümet modeli kalmaktadır. Bu modeller ise Monarşi ve Cumhuriyettir. Gerçi yazmış olduğu kitaplar incelendiğinde onun Cumhuriyeti mi yoksa Monarşiyi mi tercih ettiği pek açık değildir. Yalnız şöyle bir çözümleme yapmak yerinde olacaktır. Montesquieu, erdem ilkesine çok büyük bir önem vermektedir. Buna bakarak onun Cumhuriyeti diğerlerine göre üstün kıldığını söylemek doğru olmayacaktır. Çünkü o, Monarşilere de benzer üstünlük atfetmiştir. Buradan da hangi hükümet modeline kaydığını söylemek ve saptamak çok zordur. Ancak şimdilik şu kadarını söyleyelim, Montesquieu, erdem ilkesi ile şeref ilkesini bir arada bünyesinde barındıran karma bir hükümete doğru yönelmektedir. Fakat Montesquieu için bu modeller arasında bir seçim yapmak önemli değildir. Onun için önemli olan bu ya da şu hükümet modeli değildir. Vatandaşlarının özgürlüklerini güvence altına alabilecekleri bir hükümet modeli daha önemlidir. Bu genel girişten sonra, şimdi Montesquieu'nun yönetim şekillerini daha ayrıntılı bir şekilde ortaya

⁵⁴ MONTESQUIEU, **İran Mektupları**, çev. Muhiddin Göklü, Anka Yayınları, İstanbul, 2003, s. 234-236

koymaya çalışalım. Bu konuyu ortaya koyduktan sonra da asıl konumuz olan “kuvvetler ayrılığı” ve “özgürlük” konularına geçeceğiz.

1. 1. Cumhuriyet Yönetimi

Cumhuriyet, egemenliğin, bir tek kişinin elinde olmadığı ve egemenliğin oy hakkına sahip yurttaşlar tarafından seçilen temsilciler yoluyla yasalara uygun şekilde kullanıldığı bir yönetim biçimidir. Cumhuriyet yönetiminde iktidarı elinde bulunduran kişiler, düzenli aralıklarla ve özgürce yapılan seçimler aracılığıyla halk tarafından seçilirler. Cumhuriyet yönetimi; yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden bağımsız ve birbirini dengeli bir biçimde denetleme esası üzerine kurulmuş bir yönetim sistemidir. Bilimsel düşünceye ve toplumun gereksinimlerine önem veren, demokrasiyi geliştiren Cumhuriyet sistemi, kişi hak ve özgürlüklerini de güvence altına alan çağdaş bir yönetim biçimidir.⁵⁵

Cumhuriyet yönetiminde, halkın tümü egemenliğin sahibi olabildiği gibi bir bölüm de olabilir. Demokratik Cumhuriyetlerde halkın bütünü egemenliği elinde bulundurur. Bunun anlamı, egemen olan halk bir yandan egemenliğin sahibiyken diğer bir yandan da uyruk konumundadır. Böyle olunca da kendi koyduğu kurallara tabi olur ve bu kurallara uyar. Cumhuriyet yönetiminin vazgeçilmez bir unsuru olan demokrasinin uzun bir tarihi vardır. Burada hepsi üzerinde duracak değiliz. Ancak şu kadarını ifade edebiliriz ki, Demokrasi üzerine sistematik bir şekilde kafa yormuş ilk düşünür Platon’dur.⁵⁶

Öte yandan bu konuda Rousseau, sadece doğrudan demokrasileri ve küçük şehir devletlerini esas alarak görüşlerini ortaya koyar, o insanların tek olarak kendi kişisel çıkarlarına aykırı hiçbir karar vermediklerini, bu yüzden bütün fertlerin birleşmesinden meydana gelen ulusun da kendi çıkarına aykırı hiçbir karar veremeyeceği düşüncesini öngörmüştür. Rousseau bunu yaparken, Locke’da olduğu gibi vazgeçilmez haklardan bahsetmemiş, genel iradenin yanılmazlığını kabul etmiştir.⁵⁷

Her şeyden önce şunu ifade etmeliyiz ki, Antik Yunan’a dayandırılan demokrasi günümüze kadar bir ideal arayışı biçiminde sürekli geliştirilmiştir. Klasik tanımıyla

⁵⁵ <http://www.bilgipasaji.com/forum/c-d-455/271925-cumhuriyet-nedir-hakkinda-ansiklopedik-bilgi.html>, Erişim Tarihi:30/05/2009

⁵⁶ İonna KUÇURADİ, “Yirminci Yüzyılın Eşiğinde Demokrasi Kavramı ve Sorunları”, **Hacettepe Üni. Edeb. Dergisi Yayınları**, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı, Ankara, 1998, s. 21

⁵⁷ Adnan GÜRİZ, **Hukuk Felsefesi**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1996, s. 212

demokrasi, halkın kendi kendini yönetmesine olanak veren bir yönetim biçimidir. Bu sistemde tüm yurttaşlar, kendilerine uygulanan kuralların ve bunlarla ilgili kararların kendilerince alınması ve yaptırıma bağlanması için hem haklara hem de ödevlere sahiptirler.⁵⁸ Demokrasi yalnızca halk tarafından yönetim olarak tanımlanmakla yetinilmemelidir. Aynı zamanda, Abraham Lincoln'un da ifade ettiği gibi, halk için idare, yani halkın tercihleri yönünde yapılan ve ortaya konulan bir yönetim olarak tanımlamak daha uygun diye düşünüyoruz.⁵⁹ İdeal bir demokratik sistemde, halkın isteklerini tam olarak karşılayan bir yönetim şekli ile karşılaşırız. Bu yönetim halkın tercihleri doğrultusunda oluşur ve halkın tercihlerine bağlı olarak etkinlikte bulunur. Ancak bu ihtiyaçları tam olarak karşılayan bir demokrasi, insanlık tarihi boyunca ulaşılamayacak bir düştür diyebiliriz. Ancak insanların bu yolda çaba göstermeleri ise kaçınılmaz bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Montesquieu'nun Cumhuriyet konusundaki düşüncelerine geçtiğimizde o, Romalıların yükselişi ve düşüşünün sebeplerini yönetim biçimleriyle bağ kurarak açıklar. Ona göre, Roma yükselişini önce kralların kişisel değerlerine, sonra da İmparatorluğun ve Cumhuriyet yönetiminin ilkesi olan erdeme borçludur. Montesquieu'nun, Cumhuriyet yönetiminin erdemlerinden kastettiği şey ise disiplin, kanunlara saygı, eşitlik ve özgürlük, senatonun ölçülülük esasına göre davranması ve kendini saydırmayı bilmesidir. Öte yandan Montesquieu, Roma İmparatorluğunun çöküşünü de törelerin ve bu ilkelerin bozulmasına dayandırmaktadır.⁶⁰ O, hükümetlerin nitelikleri ile ilkeleri arasında bir fark olduğunu söyler. Hükümetin niteliği onun öyle olduğu gibi olmasını sağlayan şeyken, ilkesi ise onun davranışını sağlayan şeydir. Kısaca niteliği hükümetin özel yapısını oluştururken, ilkesi onu harekete getiren insanların tutkularıdır.⁶¹

Montesquieu'ya göre, egemenliği elinde bulunduran ulus, eğer bu görevi layıkıyla yapacaksa her şeyi bizzat kendisi yapmalıdır. Fakat bu egemen halkın, yapamayacağı şeylerde olacaktır. İşte o zaman da yapamadığı şeyleri, temsilcilere devretmelidir. Bu temsilciler ise bizzat halk tarafından seçilmiş kişiler olmalıdır. Yoksa

⁵⁸ Selahattin YILDIRIM, **Yerel Yönetim ve Demokrasi**, Ankara, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Yayını, Ankara, 1993, s. 19

⁵⁹ Tamer SOYSAL, "Demokrasi İdesi Üzerine Bir Retorik", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:13, Kayseri, 2002, s.332

⁶⁰ Ahmet SAKİ, "Önsöz", **Romalıların Yükselişi ve Düşüşü**, Montesquieu, Söylem Yayınları, İstanbul, 2001, s. 10

⁶¹ MONTESQUIEU, **Kanunların Ruhu Üzerine**, s. 43

milletin malı sayılmazlar. Zaten temsili demokrasinin temel kurallarından birisi, halkın kendini temsil edeceği kişileri yine kendisinin seçmesidir. Montesquieu'ya göre, Cumhuriyet yönetimi bir meclis tarafından yönetilmeye muhtaçtır. Fakat bu meclisin üyelerini halk kendisi seçmelidir. Halk bu seçimleri yaparken son derece mantıklı davranır ve kendisini en iyi temsil edebilecek kişileri bilerek seçer. Yine halk bu seçimlerini yaparken seçeceği insanı gözlemlemekten geri kalmaz ve görevini layıkıyla yapan insanlara temsil etme yetkisi verir. Montesquieu bu tezini kanıtlamak için Roma'dan örnekler verir. Ona göre, Roma'da halk, aşağı tabakalardan insanların memur olmalarına izin verdikleri halde, bu kesimden insanların yönetime seçilmelerine izin vermemişlerdir. Montesquieu, aynı şekilde Atina'da, Aristedes kanunu sayesinde, her sınıfa mensup olan insanlar memur olabilme hakkına sahipmişler ama alt tabakada bir kişinin kendi geleceği ve onuruyla ilgili görevlerden birini istediğinin hiç görülmediğini söyler.⁶²

Öte yandan Montesquieu'ya göre, Soylular yönetiminde egemenlik, halkın bazı kesiminin elinde bulunmaktadır. Kanunları yapanda, kanunların yürütülmesini sağlayanlar da bu kesimdir. Montesquieu, Aristokrasiyle yönetilen ülkelerde kura yoluyla seçim olmaması gerektiği kanısındadır. Çünkü bu yönetimlerde zaten halkın bir kesimi farklar gözetilerek diğer bir kesiminden neredeyse tecrit edilmiştir. Hal böyle olunca da bu şekilde seçim yapılması, seçilen kişiye karşı duyulan öfkeyi artırmaktan öteye gitmemektedir.⁶³ Montesquieu'ya göre, Saltanat yönetiminde halk ne ise, Soylular yönetiminde de halkın geri kalanı bunlar için aynı şeydir. Soylular yönetiminde, yönetime katılmayan kesim bazen o kadar acizleşir ve küçülür ki, işte o zaman egemen güç bu sınıfı ezmeyi hiçbir şekilde düşünmez. Bu durumda Soylular hükümeti sonunda en iyi şeklini bulur. Soylular yönetimi demokrasiye yaklaştığı sürece mükemmelliğe de yaklaşmış olur. Fakat saltanat yönetimine yaklaşırsa tam aksine bütün cazibesini kaybeder.⁶⁴ Althusser bu konuda şöyle bir yorum yapmaktadır. Modern ve modernlik yolunda ilerleyen ülkelerin ilerlemeleri sebebiyle ve erdemi insanlar arasında geçersiz kılan dünyanın gidişatı nedeniyle, kökleriyle geçmişe sıkı sıkıya bağlı kalan demokrasi, günümüzde deneyim sonunda edinilmiş şu sözlerle anılır yalnızca; yönetim,

⁶² MONTESQUIEU, a.g.e., s. 34-37

⁶³ A.g.e., s. 37-39

⁶⁴ A.g.e., s. 39

halkın egemenliğine dayalı bir yönetim şekli bile olsa ayak takımının tekeline düşmemelidir.⁶⁵

Montesquieu, Cumhuriyet yönetimi konusunda haklı olarak şöyle bir sonuca ulaşır: “Bir kavmin diğer kavimler üzerine hakimiyetini sağlayan iyi kanunlar ile güç ve iktidar kazandıktan sonra onun devamına hizmet edecek kanunlar arasında mutlak fark vardır. Şimdi dünyada pek az kişi tarafından bilinen ve fakat sessizce günden güne büyüyen bir Cumhuriyet vardır. Şurası bir gerçektir ki bu Cumhuriyet bir gün iyi yönetimi sayesinde layık olduğu yüksek konuma gelirse zorunlu olarak kanunları değiştirecek. Bu değiştirme bir kanun koyucunun değil bizzat gerilemenin eseri olacaktır.”⁶⁶ Montesquieu açısından, “millete hakimiyet bahşeden demokratik sistem yalnız faziletle mümkün olabilir. Bu da memleket sevgisi ve insanlar arasında eşitlik manasını taşır. Aristokratik cumhuriyet idareyi bir tek partiye verir, o da fazilete dayanır. Halbuki hükümdara kuvvetini veren mutlakîyet sistemi, manasını şeref de bulur. Despotizm ise korkuya müstenittir.”⁶⁷

Her yönetim biçiminin bozulmasını ilkesinin bozulması ile başladığını belirten⁶⁸ Montesquieu’ya göre, demokrasilerin ilkesi olan erdem konusunda hassas davranılmalıdır. Erdemin bir ögesi olan eşitlik fikri, sadece ortadan kalktığı zaman değil, eşitlikte aşırılığa kalkışılınca da ortadan kalkar. Halk aşırı eşitlik talebiyle yöneticilerin, meclisin ve yargıçların işine karışırsa o toplumda erdemden eser kalmaz. Bunun sonucu halk kanunlara saygısını kaybeder, kamusal görevini kendi çıkarları uğruna kötüye kullanmaya kalkarsa, artık demokrasi bitmiş demektir. Eşitsizlik fikri demokrasiyi aristokrasiye, aşırı eşitlik fikri ise herkesin kötülükte ve hiçlikte eşit olduğu istibdata götürür. Aristokratik cumhuriyetlerde erdem, demokrasilerde olduğu kadar zorunlu olmasa da yine de gereklidir. İnsanlar arasında büyük mevki ve servet farkları olan bu toplumlarda halkın tümünün erdemli olması mümkün değildir. Ölçülü olmak Aristokrasilerin temel ilkesidir. Burada Montesquieu, ölçülülükten, tembellikten kaynaklanan ölçülülüğü değil de erdeme dayanan ölçülülüğü kastetmektedir.⁶⁹ Bu

⁶⁵ Louis ALTHUSSER, **Montesquieu-Siyaset ve Tarih**, çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005, s. 86-87

⁶⁶ MONTESQUIEU, **Romalıların Yükselişi ve Düşüşü**, çev. Ahmet Saki, sadeleştiren: Resul Bozyel, Söylem Yayınları, İstanbul, 2001, s. 85

⁶⁷ Roger DAVAL, **Fransız Düşünce Tarihçesi**, çev. Mehmet Ulaş, Hareket Yayınları, İstanbul, 1968, s. 24

⁶⁸ MONTESQUIEU, **Kanunların Ruhu Üzerine**, s. 119

⁶⁹ A.g.e, s. 45-46

nedenle kanunların ölçülülük ilkesinden esinlenerek yapılması, aristokratik toplum yapısına özgü eşitsizliğin hükümet ilkesi ile hafifletilmesi gerekir. Aristokrasi yönetiminin ilkesi bozulunca, doğal olarak Aristokrasi de bozulur. Özellikle soyluların gücünün keyfiliğe kaçması, aşırı zenginleşmesi bozulmanın başlangıcıdır. Soyluluk, aileye bağlanınca bozulma aşırılaşır, ılımlılık ortadan kalkar ve Aristokrasi Oligarşi haline dönüşür. Halk ile soylular arasındaki hiyerarşi keskinleştiği anda ılımlılık ortadan kalkar.

Böylece Cumhuriyet, terim anlamı itibarıyla çoğunluğun idaresi anlamına gelmektedir. Bundan dolayı, Cumhuriyet kavramının içeriğini belirlemede bu tanıma bağlı kalınmalıdır. Buna göre, bir yönetimin Cumhuriyet yönetimi olarak adlandırılması için, tek kişinin, bir çıkar grubunun, bir sınıfın, soylular topluluğunun ya da teknokratlar idaresinin değil, sadece çoğunluk idaresinin belirleyici olması gerekir. Dolayısıyla, yönetime seçimle bile gelse, bir diktatörün, despotun ya da tiranın egemenliğindeki bir yönetimin Cumhuriyet yönetimi olarak adlandırılması mümkün değildir. Çünkü söz konusu olacak bu yönetimde, çoğunluğun iradesi değil o diktatörün, despotun, tiranın iradesi egemen olacaktır. Nitekim Cumhuriyet yönetiminde, eşit haklara sahip vatandaşların niceliksel çoğunluğunun iradesi, fiilen halkın iradesine karşılık gelir.

1. 2. Monarşi Yönetimi

Monarşi yönetimi, tek kişinin egemen olduğu bir yönetim sistemidir. Kelime anlamı olarak da “tek kişinin yönetimi” anlamına gelmektedir. Genel anlamda ise Monarşi, devlet başkanlığı makamının miras yoluyla doldurulduğu kurumun adı olarak tanımlanır.⁷⁰ Monarşiler, mirasçı olarak atanma yolu ile olabileceği gibi, yasal duruma bağlı olarak doğrudan doğumla da kazanılabilir. Kalıtım yoluyla iktidarı elinde bulundurma, kan bağından dolayı miras yoluyla sağlanır.⁷¹ Nitekim Monarşi, iktidarın tek kişinin elinde toplanmış olmasının yanı sıra temel kanunlar ve toplumdaki başka grupların gücüyle denetlendiği bir yönetim şeklidir.⁷² Monarşi kendi dışında yerleşmiş yasal ya da geleneksel bazı kuralları dikkate almak zorunda olmasından dolayı tiranlıktan ya da diktatörlükten ayrılır.

⁷⁰ HEYWOOD, a.g.e., s. 486

⁷¹ Mustafa KUTLU, **Kuvvetler Ayrılığı, Temelleri-Gelişimi Hukuk Devletin Kökenleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 67

⁷² Alan BALL-Guy Peters, **Çağdaş Siyaset ve Yönetim**, çev. Nil Uzun, Yayın Odası Yayınları, İstanbul, 2007. s. 33-34

Montesquieu'ya göre, Monarşi bir tek kişinin yasalara uygun olarak yürütmüş olduğu yönetimdir.⁷³ İktidarın kaynağı kralın (monark) kişiliğidir. Ancak İktidarı kişiliğinden alması, monarka her istediğini yapma yetkisi vermez. Yasaların izin vermediği konularda keyfince kararlar alarak uygulayan Monarşiler, despotik yönetimlerdir. Montesquieu, yasalara uygun yönetimler uyguladıkları sürece Monarşilerin iyi bir yönetim biçimi olduğunu kabul eder. Montesquieu'ya göre, Monarşi de yürütme gücü, yasama ve yürütme erklerinin ayrılması için krala verilmelidir. Bu nedenle o, meclis iktidarı sistemine karşı görünürken aynı zamanda da parlamenter sisteme de karşı görünmektedir. Öte yandan Parlamentoyu toplama yetkisi hükümete aitken, yasama organının vereceği kararlar da yürütme organından bağımsız olmalıdır. Fakat Montesquieu'ya göre, bunun yanı sıra, yasama erkinin zorbalığa düşmemesi için, yürütmenin yasamaya karşı veto yetkisinin olması gerekmektedir. Yani yasamanın yürütmeyi engelleme yetkisi değil, yasaları denetleme yetkisi olmalıdır.⁷⁴

Genel olarak monarka tanınan egemenlik yetkisinin hukuk kurallarıyla sınırlanmış, ya da sınırlanmamış olması açısından monarşiler, "mutlak" ve "meşruti" Monarşiler olarak ikiye ayrılmaktadır. Mutlak monarşilerde, devlet egemenliğinin tek sahibi ve kaynağı hükümdarın kendisidir. Hükümdarın üstünde ve onun yetkilerini sınırlayan bir makam ve güç daha yoktur. Şüphesiz, bu durum hükümdarın her türlü yetkiyi kendisinin doğrudan kullandığı anlamına gelmez. Mutlak monarşiler de hükümdar, iktidarının devam etmesi için zorunlu gördüğü yetkileri elinde bulundurur. Diğer devlet yetkilerinin kullanılmasını yine kendisine bağlı olarak çalışan organ ve makamlara devreder. Buna rağmen tüm Mutlak monarşi hükümdarları baskıcı, zalim ve despot kişiler olarak görülemez. 19. yüzyıla kadar dünya siyasetine genellikle Mutlakıyetçi monarşiler egemen olmuştur. Ama mutlakıyetçi hükümdarlar içerisinde halkına baskı ve zulüm yapanlar var olduğu gibi, adaletli ve iyi yönetimleriyle adından bugün de saygıyla söz ettiren hükümdarlar da bulunmaktadır. Meşruti monarşilerde ise, hükümdar, yetkilerinden bir kısmını öteki organ ve makamlara devrederek, devlet yönetiminde tek kişi olma özelliğini yitirmiştir. Meşruti monarşilerin, genellikle anayasayla belirlenen bir siyasal rejimleri vardır. Bu rejimin işleyişinde, hükümdar yanında, en az onun kadar önemli olan başbakan, bakanlar kurulu, parlamento ve bağımsız yargı organları da bulunur. Ne hükümdar, ne de diğer devlet organları kendilerine anayasayla

⁷³ GÖZE, a.g.e., s. 184

⁷⁴ İŞÇİ, a.g.e., s. 252

ve kanunlarla verilmeyen yetkileri kullanabilirler. Meşrutiyet, hukukla belirlenmiş olan anlamına gelmektedir. Meşruti monarşilerde hükümdarlar, genellikle kendilerine verilen sembolik devlet görevlerini yürütmektedir. Günümüzde Kuzey Avrupa ülkeleri olarak adlandırılan İngiltere, Belçika, Hollanda, Danimarka, Norveç gibi devletler Meşruti monarşi ile yönetilen devletlerdir.⁷⁵

Montesquieu'ya tekrar dönecek olursak ona göre, tek kişinin yasalara uygun yönetimi olan Monarşide tüm siyasi iktidarın kaynağı kraldır. Kral ile halk arasında ise ara güçler, yani soylular yer alır. Bu bağlamda “Kral olmadan soyluluk olmaz, soyluluk olmazsa kral olmaz” ilkesi en temel ilkedir. Diğer yandan soylular olmazsa tek kişinin yönetimi olan Monarşi olmaz, Despotizm olur.⁷⁶ Montesquieu, Monarşiler de din adamlarına büyük önem verir. Din adamlarından bahsederken onların krallık için ne denli gerekli olduklarını da önemle belirtir. Bunun sebebi ise hiç şüphesiz, zorbalığa kayan krallıklarda, din adamlarının zorbalığı engelleyici bir güce sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.⁷⁷ Böylelikle bireyler için bir nebzede olsa özgürlük ortamı sağlanmış olunabilir. Çünkü şiddet meyilli hükümdarı da engelleyebilecek bir gücün bulunması, belki insanlara az da olsa bir huzur ve özgürlük ortamı sağlayabilir.

Montesquieu'ya göre, tek bir yönetici erk tarafından yönetilen ülkelerde, sosyal gruplar arasında çıkan çekişmelerin ve anlaşmazlıkların üstesinden kolaylıkla gelinebilir. Bunun nedeni, hükümdarın elinde birbirlerine düşman grupları yola getirecek sert önlemlerin var olmasıdır. Oysa ki Cumhuriyetle yönetilen ülkelerde anlaşmazlıkların çözüme ulaşması daha zordur ve uzun zaman alır. Zira hastalık çoğunlukla onu yok edebilecek olan kuvvete saldırır.⁷⁸ 18. yüzyıl Aydınlanma dönemi düşünürlerinden olan Montesquieu, kendine özgü bir metot kullanarak politik ve hukuki olayları incelemiş ve böylece kendi yaşadığı döneme göre gayet modern bir düşünce yapısına sahip olduğunu göstermiştir. Fakat kendisinin soylu bir aileden gelmesi ve Monarşinin hakim olduğu bir ülkede yetişmesi onun Monarşik yönetimlere daha ılımlı bakmasına, hatta siyasi uygulamalarda bile Monarşiye yer vermesine neden olmuştur. Montesquieu gibi Rousseau'da da monark, ülke yönetiminin tek hakimi değildir. Yönetimde egemen olan değişik güçler vardır. Bu güçlerin benimsediği ilkeler doğrultusunda yasalar yapılır.

⁷⁵ http://www.gullergulu.com/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=5399, Erişim Tarihi: 01\07\2009

⁷⁶ GÖZE, a.g.e., s. 184

⁷⁷ MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. 40

⁷⁸ MONTESQUIEU, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, s. 33

Monark adı verilen bir kişi de yasaların öngördüğü biçimde devleti yönetir. Oysa İstibdat yönetimi (despotizm) ise, bir kişinin hiçbir yasa ve kurala bağılı olmadan kendi istek ve heveslerine göre yönetimidir. İstibdat yönetimlerinde egemen güç bizzat yargılama yapabilir. Oysa Monarşi yönetimlerinde egemen güç, yargı işine karışamaz. Eğer böyle bir durum söz konusu olacak olursa hükümetin yapısı yıkılır, doğal olarak egemen güce bağılı olan ara kuvvetler yok olur ve işlerliğini yitirir. Hal böyle olunca da ortada güven, onur, saygı, ve sonuç itibariyle de Monarşi yönetimi diye bir şey kalmaz.⁷⁹

Monarşilerin temel ilkesi şereftir. Bu nedenle Monarşi yönetimlerinde rütbelere, mevkiler, statüler, soyluluk ve şeref çok değerli bir yere sahiptir. Şan ve şeref tutkusu Monarşinin temel ilkesi olunca, yasalar da buna uygun olmalıdır. Yasalar ırsi soyluluğı yaşatmalı, gerek aileler, gerek bu soylu ailelerin toprak üzerindeki hakları, ayrıcalıklı haklar olarak korunmalıdır. Yine Monarşide, soyluların ayrıcalıkları onlara özgü kalacak ve hiçbir şekilde halka geçmeyecektir. Öte yandan yasalar ticarete mümkün olan tüm olanakları sağlamalıdır. Böylece, halk zarar görmeden kral ve çevresinin ihtiyaçları sağlanmış olur. Bu arada yasalar, vergileri çok ağır olmayacak biçimde düzenlemelidir. Monarşide zenginliklerin paylaşılmasında eşitlik yoktur, lüks vardır ve zenginler çok harcarlar. Ancak bu harcama da servetler arasındaki eşitsizlik oranına uygun olmalıdır. Çünkü, bunların zenginliği diğer bir kısım insanlardan alınan değerlerle sağlanmış ve harcamalarla denge kurulur. Lüks çiftçiden, tüccara, soylulara, büyük senyörlere, prenslere giderek artmalıdır. Böylece Monarşide lüks gerekli bir unsurdur. Ancak Monarşi yönetimi, ayrıcalıklı kişi, organ ya da şehirlerin bahsedilen bu ayrıcalıkları kaldırılınca bozulur, yıkılır.⁸⁰

Monarşilerde tüm siyasal iktidarın tek hakimi ve kaynağı kraldır. Bu yönetimde kral ile halk arasında soylular yer almaktadır. Monarşilerde, kral ile soyluluk arasında bir bağ vardır. Öyle ki kral olmadan soyluluk olmaz, soyluluk olmadan da kral olmaz. Bu münasebet soylular ile Monarşi arasında da vardır. Nitekim soylular olmazsa Monarşi olmaz ve orada artık zorbalık egemen olur. Montesquieu'ya göre Monarşilerde eğer senyörlerin, kilisenin, soyluların ve şehirlerin ayrıcalıkları kaldırılırsa burada yine zorba yönetim baş gösterir. Monarşide, kral ve soylulardaki şan ve şeref kazanma ihtirası kanunların yardımı ile demokrasilerdeki siyasal erdemini yerini alır ve yönetimin

⁷⁹ MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. 91

⁸⁰ <http://www.yenimakale.com/siyaset/1243-monarsi.html>, Erişim Tarihi: 16/05/2009

amacına hizmet eder. Şeref, doğası gereği tercih ve ayrıcalıklar ister, ama bu aslında sahte bir şereftir, diyen Montesquieu, bu duygunun kamu çıkarları bakımından yararlı sonuçlar doğurduğunu belirtir. Zira insanlar yalnız kendi çıkarlarını düşünerek hareket etseler de, yapılan işler nedeniyle, sonuçta halk kazançlı çıkmaktadır. Şan ve şeref tutkusu Monarşi yönetiminin temel ilkesi olmasından dolayı, yasalar da buna uygun olmalıdır. Nitekim Montesquieu açısından, yasalar, soyluların ayrıcalıklarını koruyacak şekilde düzenlenmelidir.⁸¹

Öte yandan Montesquieu'ya göre, her hükümetin bozulması, her zaman ilkelerin bozulmasıyla başlar. Tıpkı diğer yönetim biçimleri gibi, ilkesi bozulunca Monarşi de bozulur. Hükümdarın milleti yöneten toplulukların ayrıcalıklarına son vermesi, yani soyluların sahip oldukları yetkilerin keyfi bir şekilde ellerinden alması, her şeyi kendi yetkisine dahil etmesi, yetkilerini ve halkın sevgisini kötüye kullanması ile Monarşinin ilkesi bozulmuş demektir. Montesquieu'ya göre, eğer bazı kişiler kölelilerinden gurur duymaya başlar ve her şeylerini hükümdara borçlu olduklarını söylerde vatanlarına hiçbir şekilde borçları olmadıklarını savunurlarsa Monarşinin ilkesi yine bozulmuş demektir. Öte yandan büyük mevki ve rütbelerle namussuzluğun aynı kişilerde toplanması ve özellikle hükümdarın şiddete başvurması bozulma nedenleri arasındadır.⁸²

Kısaca Montesquieu'ya göre, Monarşilerde siyasal iktidarın tek hakimi kraldır. Fakat o, soylular kesimini de unutmamaktadır. Soyluluk olmadan Krallığın var olamayacağını söyleyen Montesquieu, Monarşilerin varlığını da soylulara dayandırmaktadır. Montesquieu, yönetimleri temel olarak üç şekilde sınıflandırırken bunlar arasında Monarşilere büyük önem vermektedir. Onun, yönetim biçimleri üzerine yazmış olduğu yazıları incelendiğinde, Cumhuriyet ve Monarşi yönetimi onun için ideal yönetim şekilleri olduğu anlaşılır. Fakat Montesquieu için, bu iki yönetim modeli arasından Monarşi yönetimi ayrı bir yere sahiptir. Ancak şu kadarını söyleyebiliriz ki Montesquieu için önemli olan, şu ya da bu hükümet modeli değil, vatandaşların özgürlüğüdür. O, vatandaşların özgürlüğünün ancak erdem ve şeref ilkelerine dayalı bir yönetim şekliyle mümkün olacağını savunur.

⁸¹ GÖZE, a.g.e., s. 184-185

⁸² MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. 122-124

1. 3. İstibdat (Despotizm) Yönetimi

Despotizm, Cumhuriyet yönetiminden farklı ve Monarşiye benzer yanıyla ortaya çıkan bir yönetim şeklidir. Temel itibariyle, hiçbir yapısı bulunmayan bir hükümet modeli olan Despotizm, çok sert iklime sahip ve ucu bucağı olmayan toprakların yönetim şeklidir.⁸³

Montesquieu'nun yönetim tanımlarında en son sırayı Despotizm alır. Despotizm, yasama, yürütme ve hatta yargı kuvvetlerinin tek bir kişinin veya gurubun elinde toplandığı baskıcı bir rejimdir. Bu nedenledir ki Althusser'in ifade ettiği gibi “despotizm, gerçek bir siyasal düşünce, mutlak kötülük düşüncesi, siyasetin siyaset olarak sınırı düşüncesidir.”⁸⁴ Diktatörlükler tanımı gereği, demokratik rejimler değildir. Bununla birlikte bazı diktatörlükler, kendilerinin sözde demokratik olduklarını iddia ederler. Bunu göstermek için de düzmece seçimler ve sözde halk oylamaları düzenlerler. Bu seçimlerden ve halk oylamalarından istisnasız, devamlı olarak iktidardaki kişi veya grup galip çıkmaktadır. Çünkü yapılan sözde seçimler bile özde şiddette ve baskıya dayalıdır. Diktatörlükler çok çeşitlidir. Fakat en genel itibariyle diktatörlükler “totaliter diktatörlükler” ve “otoriter diktatörlükler” olmak üzere iki kısma ayrılabilir. Öte yandan “siyasal ve hukuki aşkınlığa, dolayısıyla ne geçmişe ne de geleceğe yer vermeyen Despotizm, içinde bulunan anın rejimidir. Despotizm, siyasal ve hukuki aşkınlık ve yapı tanımadığı gibi, toplumsal yapı diye bir şey de tanımaz.”⁸⁵

Despotizm ile yönetilen toplumlarda gelecek diye bir şey söz konusu değildir. Bu toplumlarda insanlar günü birlik yaşarlar. Örneğin tüccarlar ya da herhangi bir mesleğe sahip insanlar günlük kazançlarını o gün içerisinde tüketirler. Çünkü servetlerinin yarın ellerinden alınıp alınmayacağını bir garantisi yoktur. Montesquieu, despotik toplumlarda insanların eşit olduklarını söyler. Fakat bunu söylerken bu eşitliğin demokrasilerdeki eşitlikten farklı olduğunu önemle vurgular. Çünkü bu toplumlarda insanlar her şey oldukları için değil, sadece bir hiç oldukları için eşittirler.⁸⁶ Montesquieu'ya göre, İstibdat yönetimlerinde kanun denen bir şey bulunmamaktadır. Oysa Monarşilerde kanun vardır ve hakim kanunlar eğer kesin ise bunları uygular. Fakat eğer kanunlar kesinleşmemişse hakim bu seferde kanunların ruhunu aramakla

⁸³ ALTHUSSER, a.g.e., s. 100-101

⁸⁴ A.g.e., s. 101

⁸⁵ A.g.e., s. 103-104

⁸⁶ Murat SARICA, **100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 103

yetinir. Aynı şekilde Cumhuriyetlerde de kanunlar vardır. Fakat hakimler kanunları olduğu gibi uygulamakla mükelleftirler.⁸⁷

Despotizm, Montesquieu'da bir çeşit Monarşidir diyebiliriz fakat bu Mutlak monarşidir. Despotizm, Monarşide olduğu gibi kralla halk arasında aracı birtakım kurumların olmadığı, yasalara bağlı olmayan, kralın keyfi yönetimine dayalı bir yönetim şeklidir. Bu bağlamda Despotizmin ilk özelliği, deyim yerindeyse hiçbir yapısı olmayan siyasal bir rejim olmasıdır. Yani Despotizmin ne siyasal-hukuki ne de toplumsal bir yapısı vardır. Bu nedenle despotizmin yasalarının olmadığını sıkça yineleyen Montesquieu, Despotizmde temel yasaların olmadığını savunur.⁸⁸

Montesquieu'ya göre, bir toplumda nüfus arttıkça bunun sonucu olarak da ülkelerin sınırları genişleyecektir. Hal böyle olunca da Despotizm yönetimi kaçınılmaz bir hale gelecektir. Korku ilkesine dayanan Despotizm büyük ülkelerde görülmektedir.⁸⁹ Despotik yönetim biçimlerinde temel amaç, eğitilmiş ve kaliteli bireyler yetiştirmek yerine köle ruhlu, korkak, söz hakkı olmayan, savunmasız ve kalitesiz bireyler yetiştirmektir. Bu yönetim biçiminde herkesin herkesten korktuğu söylenebilir. Çünkü, amaçlanan da esasta budur. Montesquieu'ya göre, Despotizm yönetiminin başında bulunan yönetici güç, kendini her şeyin üstünde tutar ve her şeyin sahibi olarak görür. Uyuşunda ki halka zulmetmek, onun kendini halka kabullendirmesi için temel işlevidir. Bu egemen güç, yönetim işiyle kendisi ilgilenmek yerine, yönetimi kendi adına yürütmesi için bir vezire devretmeyi yeğler. Bu da onun tembelliğinden ileri gelmektedir.

Montesquieu'ya göre despotizmde siyasal erdem bulunmaz ve buna gerek yoktur. Ayrıca bu yönetim modelinde şan ve şeref öğelerinin bulunması, yönetenin gücünü tehlikeye sokabilir. Egemen gücün bekası için, şan ve şeref ilkelerinden ziyade, bu yönetim biçiminde korku ilkesi ön plana çıkar. Amaçlanan tek şey, insanlara korku duygusunu aşılmasıdır. Eğer egemen güç, tek bir işaretiyle kendi adına iktidarı kullananları dize getiremezse, bu yönetimde artık her şey bitmiş demektir. Bu zorba hükümdarın artık hükmünü yitirdiği anlamına gelmektedir.⁹⁰ Öte yandan, despotizmde kısmen de olsa uygulanabilir bir takım yasalar vardır. Zorbanın boyunduruğundaki halk

⁸⁷ MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. 89

⁸⁸ ALTHUSSER, *a.g.e.*, s. 101

⁸⁹ *A.g.e.*, s. 10

⁹⁰ MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. 49-51

yargılanacaksa bu yasalara göre yargılanır. Fakat toplumun önde gelen bireyleri zorbanın keyfi yargılamasına tabidir.⁹¹ Zorba, koşulsuz, sorgusuz, sualsiz, gerekçelere dayanmayan, keyfi bir itaat zemini oluşturmuştur. Yani burada kayıtsız şartsız, mutlak bir itaat söz konusudur. Bu itaat durumu, korkudan ve şiddetten ileri gelmektedir. Zorbalığın ana ilkesi korkudur, amacı ise huzur ve rahattır. Ünlü filozof J. Locke bu huzuru, mezarlık huzuru olarak adlandırmıştır. Montesquieu'ya göre ise, bunun adı huzur değildir. Bu sadece düşmanın ülkeyi işgalinden önce toplumun üzerine çöken sessizliktir.⁹² Fakat, Despotizm yalnızca iktidarın bir elde yoğunlaşmasını değil, aynı zamanda siyasi sistem içinde etkili bir muhalefetin olmamasını da gerektirir. Tek güç zorba iktidardır. Despotizm, iktidar sahibinin, en azından bir dereceye kadar, hukukun üstünde olması anlamında keyfidir. Ancak, tam bir keyfiliği çok güçlü bir muhalefet yaratmadan sürdürmek imkansızdır ve bu yüzden despot yönetimler fiilen, daima, ne kadar ilkel olursa olsun, bir hukuk sistemiyle birlikte var olurlar. Fakat zorbayı frenleyen tek bir güç vardır, bu da din adamının otoritesi ve dini buyruklardır.

Montesquieu istibdat modellerinin Asya imparatorlukları adını verdiği Pers, Çin, Hint ve Japon imparatorluklarında hüküm sürdüğünü söyler.⁹³ O, Romalıların Yükselişi ve Düşüşü adlı eserinde bu konuda şunları söyler: “Despotik Asya'nın yani normal olmayan her idare yönetiminin ahenginde mutlaka gerçek bir ayrılık vardır. Çünkü bu tarz yönetimde, çiftçi, asker, tüccar ve soylular arasında, bazılarının karşılık görmeksizin zulüm ve baskı uygulamasından başka bir birlik mevcut değildir. Buralarda eğer birlik görülürse, birleşen, ülke halkı değil, diğerinin peşine mezara girmiş bir takım cesetlerdir.”⁹⁴ Montesquieu'ya göre Asya istibdadı, bir nevi tutsaklık çölüdür. Korku, çok geniş toprak parçalarına ve çok sayıda insana egemen hale gelmiştir. Burada devlet ancak, tek bir yönetici erkin her şeye egemen olmasıyla ayakta kalabilir.⁹⁵

Bu bağlamda Montesquieu, zorba yönetimler için din adamlarının ve dini kuralların gerekliliğini önemle vurgulamıştır. Çünkü, zorba yöneticiyi dizginleyen tek güç dini kurallar olacaktır. Bu hükümet modelinde eğitimin temel amacı, insanların içine korku duygusunu yerleştirmektir. Bu yönetimlerde bilgili ve eğitilmiş bir birey olmak her yönden tehlike arz etmektedir. Çünkü bu tarz eğitim açısından donanımlı

⁹¹ A.g.e., s. 91

⁹² AKIN, a.g.e., s. 149

⁹³ DURSUN, a.g.e., s. 40

⁹⁴ MONTESQUIEU, Romalıların Yükselişi ve Düşüşü, s. 85

⁹⁵ DURSUN, a.g.e., s. 39-40

bireyler egemen güce karşı ayaklanıp isyan edebilirler. Bunun içinde bizim anladığımız eğitimden çok farklı bir eğitim anlayışı vardır. Bu nokta da temel amaç, iyi bir vatandaş yetiştirmek değil, aksine değersiz bireyler yetiştirmektir. Zorba yönetime uygun düşecek bir örnek de veren Montesquieu Louisiana yerlileri, aç oldukları zamanlarda ağaçta bulunan meyveleri yemek için, meyveleri dalından koparmak yerine, ağacı kökünden keserek meyveleri toplarlarmış der. Bu örnek, zorba yönetimin boyunduruğu altındaki tebaanın gelmiş olduğu acı durumu net bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bundan dolayıdır ki, despotizmde bir takım yasalara da ihtiyaç duyulmaz. Her şey kalıplaşmış iki üç fikir etrafında dönüp durmaktadır. İstibdat yönetiminde esas olan, egemen gücün korunması, yani içinde yaşadığı hakimiyet sarayının korunmasıdır.⁹⁶

Korku ilkesine dayanan despotik yönetimlerde halk kanunlara göre, devlet ise hükümdarın keyfi iradesine göre yönetilir. Bu nedenle halktan birinin yaşamı, devlet adamlarınkinden çok daha güvencelidir. Hükümdarın şiddetini, ancak din sınırlandırabilir. Montesquieu'ya göre, istibdatın doğası gereği zaten bozuk olan ilkesinin bozulmasından söz edilemez. Diğer yönetimler ilkeleri bozuldukça ortadan kalktıkları halde, istibdatın ortadan kalkması için, ülke içinde büyük çapta şiddet hareketlerine ihtiyaç vardır.⁹⁷ Öte yandan Montesquieu'ya göre, istibdat yönetimin ilkesi ancak bazı rastlantılar sebebiyle bozulabilir. Bunun meydana gelmesi çok güç bir ihtimaldir. Fakat yine de böyle bir rastlantı oluşursa, yönetimin ilkesi ancak kendi iç yapısındaki aksaklıklardan dolayı bozulabilir. Bununla birlikte Montesquieu'ya göre, istibdat yönetiminin ilkesi ancak, iklimden, dinden kaynaklanan bazı zorunlu şartlar onu bir düzene uymak zorunluluğu içinde bırakırsa var olabilir ya da bozulmaz.⁹⁸

Bu nokta da şunu belirtmeliyiz ki, "yönetimin ilkeleri bir kez bozulunca, en iyi kanunlar bile kötü olur ve devletin aleyhine işlemeğe başlar; fakat ilkeler sağlam ise, kötü kanunlar bile iyi kanunlar gibi işler; zira ilkenin gücü her şeye egemendir. İlkelerini iyi koruyan bir ülkede iyi olmayan pek az kanun vardır."⁹⁹ Montesquieu'yu en çok korkutan husus, ilkelerin bozulması halinde, yönetimin istibdata yönelmesidir. Çünkü bu yönetimde artık ne hak ne hukuk vardır. Bu nedenle Montesquieu,

⁹⁶ GÖZE, **a.g.e.**, s. 185-186

⁹⁷ Ülker GÜRKAN, "Montesquieu ve Kanunların Ruhu (Hukuk Sosyolojisi Açısından Bir Değerlendirme)", **Ank. Üni. Hukuk Fak. Dergisi**, Cilt:40, Sayı:1, Ank., 1988, s. 24

⁹⁸ MONTESQUIEU, **Kanunların Ruhu Üzerine**, s. 125

⁹⁹ **A.g.e.**, s. 125

yöneticilere ilkelerin bozulmaması konusunda alınacak önlemler hakkında uzun uzun bilgiler de vermeyi ihmal etmez.

Despotizm, gücünü kötüye kullanan bir siyasi rejimden ve Monarşi yönetiminin bozulmuş şeklinden başka bir şey değildir. Despotizm, Monarşi yönetimi için bir tehdittir. Azda olsa belirli kurallara ve yasalara dayanan Despotizmde temel olarak kabul edilebilecek yasalar bulunmamaktadır. Yine halk ile egemen güç arasında aracı kurumlar da yer almamaktadır. İşte bu yüzden, egemen gücün keyfi olarak davranması belli ölçüde engellenememektedir.

Montesquieu'nun yönetim biçimleri konusunda ki düşüncelerini ortaya koyduktan sonra, şimdi onun "kuvvetler ayrılığı" konusundaki görüşlerine geçebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

2.MONTESQUIEU'DA KUVVETLER AYRILIĞI

Kökleri eskiçağ Yunan felsefesine kadar dayanan kuvvetlerin ayrılığı nazariyesi, Amerikan ve Fransız ihtilallerinin en fazla bağlılık gösterdiği prensiplerden biridir. Kuvvetler ayrılığı nazariyesi, en kısa ifadeyle, iktidarın birbirinden tümüyle ayrı ve özerk kısımlara ayrılarak bunların başka ellere verilmesi şeklinde ifade edilebilir. Tarihî kökeni Aristoteles'in çalışmalarından Polybius'un karma anayasa düşüncesine kadar uzanan kuvvetler ayrılığı prensibi, modern çağın başındaki ifadesini ise Montesquieu'nun yapıtlarında bulmuş ve o zamandan beri liberal anayasaların vazgeçilmez ilkelerinden biri olmuştur. Bu prensip, temel olarak modern devletin üç temel fonksiyonu olan yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarının, oluşumları ve işleyişleri bakımından birbirlerinden bağımsız organlarca yürütülmesini ve bu sayede iktidar üzerinde bir kontrol ve denge mekanizması yaratılmasını amaçlamaktadır. Bu amaç çerçevesinde, kuvvetler ayrılığı prensibi, modern çağın başından günümüze uzanan süreçte önemli dönüşümler geçirmiş ve çok farklı görünümlere bürünmüştür. Bu anlamda kuvvetler ayrılığı, özellikle parlamenter sistemlerde siyasî partilerin sistemdeki ağırlığının artmasına paralel olarak belirgin bir değişime uğramıştır. Bunun sonucunda ise, yasama ve yürütme fonksiyonları arasındaki ayrım giderek belirsizleşmiştir. Ancak bu durumda da kuvvetler ayrılığı prensibinin özü; yani hukuk devletinin de güvencesi olan yargı organının bağımsızlığı özenle korunmuş ve geliştirilmeye çalışılmıştır.¹⁰⁰

18. yüzyılda, Mutlak monarşilerin dayandığı iktidarın bölünemeyeceği düşüncesine karşı, burjuvazinin iktidarına yer açabilmek için geliştirilen kuvvetler ayrılığı düşüncesi, iktidarın iktidarla sınırlanmadığı sürece demokrasinin gelişmeyeceğini varsaymıştır. İktidarı iktidarla denetlemenin fikir babası ise John Locke'tur. Ancak onun düşüncelerinde yargı yürütmeden ayrı bir güç değildir.¹⁰¹ Aristokrat kökenli olan Montesquieu, Fransa'da aristokrasinin gerilemesine karşı duracak önlemleri aramıştır. Bu bağlamda onun sorunu iktidarın kral, aristokrasi ve halk arasında dengeli bir şekilde dağıtılmasıdır.¹⁰²

Buna göre kuvvetler ayrılığı düşüncesi, Fransız Aydınlanmacı düşünür Montesquieu tarafından ortaya atılmış olan ve demokratik devlet yönetimini düzenleyen

¹⁰⁰ K. C. WHEARE, **Modern Anayasalar**, çev. Mehmet Turhan, Değişim Yayınları, İstanbul, 1984, s. 36

¹⁰¹ ŞENEL, **a.g.e.**, s. 344-345

¹⁰² ALTHUSSER, **a.g.e.**, s. 123-128

bir model olarak karşımıza çıkar. Montesquieu, politik gücü yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayırır. O, bu fikrini daha çok İngiliz yönetim biçimine dayandırmıştır. Nitekim İngiliz yönetim biçiminde güç kral, parlamento ve mahkemeler arasında pay edilmiştir. Montesquieu’yu eleştiren son dönem düşünürlerine göre Montesquieu bu fikrine hatalı bir dayandırma yapmıştır. Çünkü, o dönemde İngiltere’de yasama, yürütme ve yargı birbirleriyle ilişki halindedir. Her şeyden evvel “Kuvvetler ayrılığı ilkesi, devletin üç fonksiyonundan (yasama,yürütme ve yargı) her birinin, devletin ayrı bir kurumuna (meclis, hükümet ve adliye) emanet edilmesi gerektiği düşüncesini ortaya atar. Amacı, despotizmi uzak tutacak ve özgürlüğü savunacak şekilde devlet gücünü bölümlere ayırmaktır. Biçimsel anlamıyla, bağımsızlık gerektirir. Çünkü, kurumlar arasında personel çakışması olmamalıdır. Ancak bu, kontrol ve dengenin var olmasını sağlamak üzere yetkilerin paylaşılması biçiminde bağımsızlık anlamına da gelir. Kuvvetler ayrılığı, en sağlam biçimiyle, anayasanın temelini oluşturduğu ABD’de uygulanmaktadır. Yine de bu ilke, özellikle yargı bağımsızlığı ilkesi şeklinde, bütün liberal demokrasilerde belli bir ölçüde saygı görmektedir.”¹⁰³

Louis Althusser’e göre, kuvvetler ayrılığı nazariyesi sadece Montesquieu’ya özgü bir nazariye değildir. Kuvvetler ayrılığı, tüm yüzyılın peşinden gittiği, özellikle de ünlü düşünürler, Voltaire’in, Diderot’un, Condorcet’in benimsediği bir nazariye olmuştur. Yine Althusser’e göre, kuvvetler ayrılığı görüşü hala ömrünü tamamlamamış bir görüştür. Bu görüş, uzun bir dönem de kendine sağlam bir yer edinerek varlığını devam ettirecektir.¹⁰⁴ Eisenmann, Montesquieu’da kuvvetler ayrılığının değil de aslında bu kuvvetlerin düzenlenişi, kaynaşması ve ilintilendirilmesinin görüldüğünü söyler.¹⁰⁵

Montesquieu’nun ana düşüncesi istibdattan nefret, siyasi özgürlüğün gerçek teminatının parlamentarizm nazariyesi olduğuna inancıdır. Bu nedenle kuvvetler ayrılığı nazariyesinin, onun siyasi anlayışı içerisindeki yeri kendiliğinden ortaya çıkmış olur. Çünkü, siyasi özgürlükten söz edilebilmesi ve istibdada gidişlerin önlenebilmesi için ilk şart kuvvetler ayrılığıdır. Ancak şunu da belirtmeliyiz ki, kuvvetler ayrılığı düşüncesinin İngiliz etkileriyle Montesquieu’da ortaya çıkışından önce ilk izlerine eskiçağda rastlıyoruz. Nitekim ünlü ilkçağ filozofu Platon, “Kanunlar” adlı eserinde icra

¹⁰³ HEYWOOD, a.g.e., s. 452

¹⁰⁴ ALTHUSSER, a.g.e., s. 133

¹⁰⁵ A.g.e., s. 123

ve kanun yapma yetkileri ve yargılamayı farklı meclislere verirken, bu arada da kuvvetler ayrılığından da bahsetmiş oluyordu.¹⁰⁶

Kuvvetler ayrımı şeklinde ortaya çıkan Montesquieu öğretisinin en dikkat çeken kısmı, negatif devleti sözünü etmeden savunmasıdır. Bu öyle bir devlettir ki, devlet bir güvenlik mensubu gibi çalışarak kanunu ve nizamı sağlar, kişinin özgürlük ve mülkiyetini korur, kendisi hayata müdahale etmez. Oysa liberalizm de, pozitif devlete doğru yönelen bir kimlik kazanıp, devlet alanını genişletip faaliyetlerini artırınca, yönetsel bir felç ve işe karışmamanın felsefesi olarak kuvvetler ayrımı doktrini büyük cazibesini kaybetti. Bu nedenle XVIII. yüzyılda kuvvetler ayrılığı doktrininin amacı, kralın gücüne rağmen, yönetimde halk unsurunu sağlamlaştırmaktı. XIX. yüzyılda Montesquieu'nun bu fikirleri, muhafazakar kesim tarafından tamamen demokratik halk yönetimi istekleri karşısında monarkın gücünü muhafaza etmek üzere kullanıldı.¹⁰⁷

Öte yandan, kuvvetler ayrılığı ilkesinde, devlet farklı birimlere ayrılmıştır ve her birimin birbirinden farklı, bağımsız gücü ve sorumluluk sahaları vardır. Bunun yanında her birim bir diğerinin güç kullanımı üzerine sınırlamalar getirebilmektedir. Devlet birimleri genel olarak yasama, yürütme ve yargıdan oluşur. ABD sistemine göre bu birimler "hükümet birimleri" olarak adlandırılırken, diğer sistemlerde "hükümet" sadece yürütme birimini ifade eder. Kuvvetler ayrılığı ilkesini savunan kişiler, bu ilkenin demokrasiyi koruduğunu ve zorba, totaliter hükümetlere engel olduğunu savunmaktadırlar. Bu prensibin karşıtlarına göre ise, kuvvetler ayrılığı, yönetimi yavaşlatmakta aynı zamanda yürütme diktatörlüğünü desteklemektedir ve yasamanın gücünü azaltmaktadır. Fransa'da da hak ve özgürlüklerin güvence altına alınabilmesi için, hepsi mutlak monarkın elinde toplamış olan erkler ayrılmalı, yasama, yürütme ve yargı erkleri ayrı organlara verilmelidir.

Montesquieu'nun kuvvetler ayrılığı konusundaki esin kaynaklarından biri İngiliz siyasal düzeni ise, öteki Roma siyasal düzeni ve eski Yunan'dan beri süregelen, özellikle Roma'da üzerinde önemle durulan anayasa, karma yönetim düşünceleridir. Buna göre, Montesquieu'nun siyasi düşüncesi, dengeye, iktidarın iktidarla sınırlanmasına dayanır. Yönetimdekilerin devlet gücünü kendi çıkarlarına kullanması ancak ikinci bir iktidarın varlığı ile engellenebilir. Bunu sağlamak için, devletin varlığını ortaya çıkaran çeşitli kuvvetleri birbirinden ayırmalı, değişik ellere vermeliyiz.

¹⁰⁶ TÜTENGİL, a.g.e., s. 27

¹⁰⁷ EBENSTEIN, a.g.e., s. 195

Siyasi özgürlüğü güvenliğe bağlayacak iktidarlar dengesi başka türlü kurulamaz.¹⁰⁸ Yine Montesquieu açısından, temel olan üç erk, yani kanun yapma yetkisi, genel kararları uygulama yetkisi, suçluları ya da kişiler arasında çıkan anlaşmazlıkları yargılama yetkisi, aynı zamanda aynı kişinin ya da yüksek memurlardan, soylulardan, halktan oluşan aynı toplulukların tekeline verilseydi, devlette her şey geri dönüştürülemez bir yıkıma uğrardı.

Kuvvetler ayrılığı düşüncesi, demokrasiyle yönetilen toplumlar için vazgeçilmesi imkansız bir unsurdur. Oysa kuvvetler birliğinde, millet olarak insan “özgürlük”, ”güvenlik” ve “eşitlik” gibi gereksinimlerinden hemen hemen yoksun bırakılmıştır. Bu nedenledir ki, biz insanlar için yeme, barınma, yaşama gibi temel ihtiyaçlar ne denli önem taşıyorsa, kuvvetler ayrılığının da milletler için o denli önem taşıdığını hatırdan çıkartmamak gerekir. Çünkü kuvvetler ayrılığı ilkesi ve gerçekliği, bir devletin geleceğinin aynasıdır. Demokratik bir toplumdan bahsediyorsak işte orada kuvvetler birliğinden değil, kuvvetler ayrılığından bahsetmek daha yerinde olur.

Kuvvetler ayrılığı konusuna Montesquieu’dan çok farklı bir şekilde konuya yaklaşan Machiavelli’ye göre halk, başında biri olmadığı zaman çaresizlik içerisinde. Bu durumda kendisi için neyin iyi neyin kötü olduğunu kestiremez. Bu yüzden egemen güç, halkın tek yol göstericisi, aynı zamanda da iktidarın birlik ve bütünlüğünün tek koruyucusu, tek teminatıdır. Egemen güç, bu yüce amacı gerçekleştirmek için hiçbir engel tanımayan, halkını bazen yumuşak davranışlarla bazen zor kullanarak yöneten, ama her zaman ülkesinin bekası, birlik ve beraberliği için çabalayan bir kişidir. Yine Machiavelli’ye göre, egemen güç, halkını yoktan var etmiştir. Bu yüzden de yönetilen halkın, kendisine minnettarlık duymasını bekler. Egemen güç, insanlara inanma gücünü aşıl原因, onları belli bir amaç etrafında kenetleyen ve hiç hata yapmayan kişidir.¹⁰⁹ Bu nedenle Machiavelli için, egemenliğin en temel ilkesi siyasal iktidarın birlik ve bütünlüğüdür. Bu ilkenin amacına ulaştırılması doğrultusunda birey ve toplum araçsallaştırılır. Bu amaca ulaştıran her şey meşru kabul edilir. Yani amaca ulaşmak için yapılan her şey mubahtır. Ayrıca bu yolda çekilen tüm zorluklar kutsaldır. Egemenliğin meşruiyet ilkeleri ahlaki ve evrensel değerlerden yoksundur. Egemeni denetleyecek, sınırlandıracak hiçbir düşünsel, fiziki ve ahlaki güç yoktur. Böylece Machiavelli ile

¹⁰⁸ KUTLU, a.g.e., s. 112

¹⁰⁹ Niccolò MACHIAVELLI, *Prens*, çev. Nazım Gönenç, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 69

siyasal iktidar, yalnızca din ve metafizikle olan bağlantısını değil, aynı zamanda insanın ahlaksal ve kültürel yaşamının tüm öteki biçimleriyle olan bağlantısını da yitirmiştir. Egemenliğin meşruiyet ilkesini “ortak iyi” kavramıyla açıklayan Machiavelli ortak iyiliğin bilicisi, uygulayıcısı, yargılayıcısı hükümdardır¹¹⁰ Çünkü egemeni sınırlandıracak veya egemenliği parçalayacak (erkler ayrımı) hiçbir güç bulunmamaktadır. Egemen güç, devletin bütünlüğü için yapılması gereken her şeyi kendi yapmaktadır. Onun dışında hiç kimse yetki sahibi değildir. Machiavelli’de egemen güç, sonsuz yetkilerle ve kuvvetle donatılmıştır. Bu yetkileri de ondan başkası kullanamaz ve bu yetkiler devredilemez. Kısaca kuvvetler ayrımı diye bir şey söz konusu değildir. Bütün erk egemenin bünyesinde toplanmıştır. Kuvvetlerin bölünüp başka ellere verilmesi ülkenin birlik ve bütünlüğünü zedeleyecektir. Bu yüzden bütün erkler (yasama, yürütme, yargı) tek bir elde yani egemen güçte toplanmalıdır. Böylece Machiavelli, Montesquieu’nun tam aksine bir yönetim ilkesi ortaya atarak, kuvvetler ayrılığı değil aksine kuvvetler birliği savunucusu olmuştur.

Kuvvetler ayrımı kuramına göre, yasama erki yasa yapar, yasaları kaldırır ve yasaları değiştirir. Yürütme erki savaş ve barış kararı alır, yabancı ülkelere kendi temsilcisini gönderir ve yabancı ülkelere gelen temsilcileri kabul eder, içte ve dışta güvenliği sağlar. Üçüncü erk olan yargı erki ise, suçları cezalandırır ve ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözüme kavuşturur. Vatandaşların siyasi özgürlüğü, fertlerin görüşlerinde ortaya çıkan bir fikirdir. Bu özgürlüğe sahip olmak için, bir kişinin diğer her hangi bir kişiden korkmayacağı ve üstün olmayacağı şekilde devletin teşkil edilmesi zorunludur. Yasama ve yürütme iktidarlari aynı kişide ya da aynı üst düzey kamu organında birleşirse o ortamda özgürlük ortadan kalkar, zira monark ya da senato zalimce kanunlar çıkaracak ya da bu kanunları zorba bir şekilde uygulayacak korkusuyla büyük endişeler ve handikaplar ortaya çıkar. Eğer yargı erki yasama ya da yürütme erkinden ayrılmazsa özgürlük olmaz. Yargı erki yasama erki ile birleşirse yönetilen kesimin yaşamı ve özgürlüğü keyfi kontrole maruz kalır ve yargıçlar kanun yapan konumuna geçer. Eğer yürütme organı ile bütünleşirse bu seferde yargıçlar şiddet ve baskı oluşturacak şekilde hareket ederler.¹¹¹

Montesquieu’ya göre, Avrupa’daki krallıkların yönetim şekli çoğunlukla ılımlıdır. Bunun nedeni, var olan iki yetkiye sahip olan yöneticiler, diğer üçüncü erkin

¹¹⁰ Ernst CASSİRER, **Devlet Efsanesi**, çev. Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 144-148

¹¹¹ Kemal GÖZLER, **Devletin Genel Teorisi**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2007, s. 194-199

kullanımını halka vermişlerdir. Oysa yasama, yürütme ve yargı erklerinin bütünü elinde bulundurduğu için, Türklerde sıkı bir istibdat yönetimi vardır. Aynı şekilde İtalyan Cumhuriyetlerinde de üç erk tek elde toplandığından, bu ülkede daha az bir özgürlük olduğunu söyler. Montesquieu, böyle yönetimlerde yönetici erkin devleti harap edebileceğini ve üstelik yargılama yetkisi de olduğu için özel istekleriyle de bütün vatandaşları mahvedebileceği görüşündedir. Burada zorba ve zalim olan egemen gücü ortaya çıkarabilecek kimse olmasa bile, bunun böyle olduğu herkes tarafından her an hissedilir. İstibdatla yönetilen ülkelerde de egemen güç bütün görevleri kendi bünyelerinde toplamışlardır. Nitekim Avrupa'daki kralların neredeyse tümü de devletin temel görevlerini yani yasama, yürütme, yargı erklerini kendi bünyelerinde toplamışlardır.¹¹²

Bir yönetim içerisinde ayrılması gereken ve tek bir elde toplanmaları büyük sakıncalar doğurabilecek olan bu (yasama, yürütme ve yargı) erkleri temel anlamları ve görevleriyle açıklamak, kuvvetler ayrılığı prensibini daha anlaşılır kılacaktır. Yasama, yürütme ve son olarak yargı erkinin kullanım alanlarının birbirinden farklı olduğu üzerinde duran Montesquieu'ya göre, bu erklerden hiçbirinin birbirinin görev ve sorumluluk alanına girmemesi sağlanarak ideal yönetim biçimine ulaşılabilir. Çünkü durum, bunun tam tersi olursa güç bir kurum ya da erkin tekelinde kalacak ve bu da bir kaos durumu oluşturacaktır. Bu genel girişten sonra şimdi Montesquieu'da kuvvetler ayrılığı nazariyesini oluşturan, yasama, yürütme ve yargı erkleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmaya çalışalım.

2.1. Yasama Erki

Yasama iktidarı yasa yapar, yasaları kaldırır ve yasaları değiştirir. Geçici ve sürekli kanunlar yapma, önceden yapılmış olan kanunları düzeltme ya da söz konusu bu yasaları yürürlükten kaldırma yasama erkinin görevleridir. Yasama erki sınırlı bir kuvvettir. Bunun nedeni ise kendisinin yürürlüğe koymuş olduğu kuralları uygulama yetkisine sahip olmamasıdır.¹¹³

Özgür bir devlette, özgür bir ruha sahip olması gereken her bireyin, kendi kendini yönetecek özelliklere sahip olması gerekir. Bu sebepten dolayı, ulusun tamamının yasama yetkisinin olması gerekir. Ama böyle bir durumun büyük bir devlette

¹¹² MONTESQUIEU, **Kanunların Ruhu Üzerine**, s. 156-158

¹¹³ GÖZLER, **Devletin Genel teorisi**, s. 195-198

uygulama sahası bulması neredeyse imkansızdır diyebiliriz. Küçük devletlerde ise, böyle bir uygulamanın bir çok sakıncalar doğurması ihtimali nedeniyle, ulusun doğrudan yapamayacağı şeyi temsilcileri yoluyla yapması gerekir. Fakat temsilciler kurulu, herhangi bir konuda uygulama kararı almak için seçilmemelidir. Aksine bu kurul yasa çıkarmak ve çıkardığı bu yasaların doğru bir şekilde uygulanıp uygulanmadığını denetlemek için seçilmelidir.¹¹⁴

Montesquieu'ya göre, kanunlar ülkelerin sahip oldukları bazı özelliklere göre düzenlenmelidirler. Bu nedenle kanunlar "...ülkenin soğuk, sıcak ya da ılıman olan iklimi, toprağın cinsine, yerine ve büyüklüğüne, insanların geçim imkanlarına yani çiftçi, avcı ya da çoban olarak hayatlarını kazanma imkanlarına, bünyelerinin katlanabileceği hürriyet derecesine, dinlerine, eğilimlerine, servetlerine, sayılarına, ticaretlerine, ahlaklarına ve davranışlarına göre ayarlanmalı."¹¹⁵ Böylece, kanunların kendi aralarında birtakım bağları vardır. Kökenleri itibariyle, kanun yapıcısının amacıyla, dayandıkları olaylar düzeni arasında bir ilişki vardır. Bunun tarihte örneklerine rastlamak ise pek ala mümkündür.

Montesquieu, Kanunların Ruhu Üzerine adlı eserinin, en başında yasaların tanımını yapmakla işe başlar. Ona göre yasa, eşyanın doğasında bulunan mecburi ilişkiler bütünüdür. Bu nedenle dünyanın, insanların ve hayvanların kendilerine özgü yasaları vardır. Evrende karşılaştığımız hiçbir şey kendiliğinden ve rastgele bir şekilde ortaya çıkmaz. Yine evrende var olan her şeyi bir düzene sokan genel ve yetkin bir akıl vardır. İşte yasa, var olan bu akıl ile diğer yaratıklar arasındaki dayanışmadan meydana gelmiştir. Bu durum yaratıklar arasındaki ilişkilere yansımıştır. Geleneksel açıdan bakacak olursak, yasanın temel ilkeleri akıl yoluyla belirlenmiş ve evrensel kavramlarla sağlam bir zemin üzerine yerleştirilmiştir. Tanrı, yaratıcı olarak evrenle ilişki içerisinde ve evreni belli kurallar çerçevesinde yaratmıştır. Bu nedenle yaratıcılık keyfi bir işlem değil, kesin kuralları olan bir harekettir. Tanrı, bu kurallara göre evreni idare eder. İnsanlarında kendilerine özgü belli yasaları olması gerekir. Fakat insanlar yaratılışları itibari ile, sınırlı varlıklar olduğundan ve iradeleri doğrultusunda hareket etmek istediklerinden dolayı yanlış yapabilirler.¹¹⁶ Zira insan iyiye ve kötüye

¹¹⁴ KUTLU, a.g.e., s. 113

¹¹⁵ MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. 32

¹¹⁶ İŞÇİ, a.g.e., s. 249-250

yönelebilen bir varlıktır. İradesi ona iyi olanı da kötü olanı da yaptırabilir. Burada aklın önemli bir yeti olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Montesquieu'ya göre, evrende bulunan bütün varlıkların tabi oldukları bir takım kanunlar vardır. Tanrının, dünyanın, insanüstü varlıkların, insanların ve hatta hayvanların bile kanunları bulunmaktadır. Ona göre, evren maddenin hareketlerinden oluşmuştur ve zekadan da yoksundur. Bunun içinde evrenin değişmez kanunları olması gerekir. İnsan, kendini yönetme ihtiyacına gerek duyar. Fakat insanın sınırları vardır ve kendini yönetme gücüne tam sahip değildir. Bu nedenle insan yanlış düşmekten kendini kurtaramaz. Montesquieu'ya göre, duygularına yenik düşen insan her an Tanrıyı unutabilir. Bu yüzden Tanrı koyduğu din kurallarıyla insanı bu gafletten kurtarır. Ayrıca insan, belli bir zaman sonra kendini unutma hatasına da düşebilir. Bunun çözümü olarak filozoflar ahlak kurallarını ortaya koyarak bu hatayı ona hatırlatırlar. Montesquieu'ya göre, insan kendini unuttuğu gibi diğer insanları da unutabilir. Kanun koyucular ortaya attıkları siyasi kanunlarla insana ödevlerini hatırlatırlar.¹¹⁷ Böylece Montesquieu, evrende var olan her şeyin belli kanunlara tabi olduğunu anlatmaya çalışır. İnsan için ise, sınırlılık özelliği atfederek, onun bu sınırlılıktan ancak kanunlarla kurtulabileceğini savunur.

Devam ettirilmesi gereken bir toplumda yaşayan insanlar Montesquieu'ya göre, yöneten güçle yönetilenler arasındaki ilişkileri düzenleyecek bir takım kanunlar yapmışlardır. Bunun neticesinde siyaset hukuk oluşmuştur. Ayrıca vatandaşlar arasındaki ilişkileri düzenlemek içinde aynı şekilde kanunlar oluşturulmuştur. Bunlara ise Montesquieu, medeni kanun adını vermektedir.¹¹⁸ Böylece o, siyasi kanunlarla medeni kanunları birbirinden ayırmaz.

Montesquieu açısından, “bir devlette kanunları yapacak bir yasama kuvvetine ihtiyaç vardır. Zira, yasama kuvveti toplanmazsa, ya kanun yapılmadığından devlet anarşi içine düşer, yahut bu işler yürütme erki tarafından görülür ve bu erk, mutlak bir erk halini alır. (...) yasama kuvvetinin sahibi halktır. Nasıl hür bir devlet içinde, hür bir ruha sahip her insan kendi kendisini idare etmeliyse, halkın da, bir bütün olarak, yasama erkine sahip olması lazımdır. Fakat bu iş, bazı büyük devletlerde imkansız ve bazı

¹¹⁷ MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. 27-29

¹¹⁸ *A.g.e.*, s. 31

küçük devletlerde de çok zor olduğu için, halkın bizzat yapamadığı şeyi temsilcileri aracılığıyla yapması gerekmektedir.”¹¹⁹

Bu bağlamda yasama kurulunun her zaman toplantı halinde olmasına gerek yoktur. Bu kurulu toplantıya yürütme kurulu çağırmalı ve gerekli kanunlar yapıldığı takdirde bu kurul dağılmalıdır. En önemli nokta ise, bu kurul, kendi isteği ile toplanmamalıdır. Yani yasama kurulunun toplanma kararı yetkisi, yine bu kurulun kendisine ait olmamalıdır. Eğer yasama kurulu, kendi isteği ile toplanabilme yetkisine sahip olursa, bu durumda her zaman toplanma kararı almak isteyebilir. Bu da yönetimde keyfilik ve bazı sakıncalı durumlar yaratabilir. İşte bundan dolayı yasama kurulunun toplanma zamanını ve süresini belirleyecek başka bir kurulun iş başına getirilmesi gerekir. İşte bu yetkilere sahip olan kurul yürütme gücü olmalıdır. Yasama kurulunun ne zaman toplanacağı kararını yürütme organı belirlemelidir. Böylece bir güç diğer bir güçle dengelenmiş olacaktır.¹²⁰

Montesquieu, soylu bir aileden gelmesinden dolayı bir devlet içerisinde bulunan soyluların haklarını gözetmektedir. O, soyluların yine aynı ülke içerisinde bulunan tebaanın arasında kaybolup gitmemesini sağlamak için, soyluların yasama işlerindeki paylarının diğer ayrıcalıklarıyla orantılı olması gerektiğini düşünür. Montesquieu'nun bu düşüncelerinin temelinde, soyluların özgürlüklerini korumak fikri yatmaktadır. Soylu kesim, kendilerinin oluşturdukları bir kurul sayesinde halkın girişimlerini denetleme gücünü ellerinde bulunduracaktır. İşte bu şekilde, yasama iktidarı halk temsilcilerine ve soylular kuruluna verilmiş olacaktır. Soylular kurulunun ise, halkın koyduğu yasaları onaylama yetkileri bulunmaktadır. Fakat, eğer soylular kurulu, halkın yapmış olduğu yasaları beğenmezlerse, bu yasaları engelleyebilme iktidarına da sahiptirler.¹²¹

Montesquieu'ye göre, kanunlar toplum tarafından biçimlendirildiği gibi, toplum da kanunlar tarafından biçimlendirilmektedir. Bu fikir, düşünürün çağının çok ötesinde, tümüyle modern sosyolojik bir fikir olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Montesquieu'nun zamanında hukuk, yani kanunlar toplum dışında kanun koyucu tarafından empoze edilen kurallar olarak algılanmaktadır.¹²²

¹¹⁹ GÖZLER, **Devletin Genel Teorisi**, s. 196

¹²⁰ MONTESQUIEU, **Kanunların Ruhu Üzerine**, s. 161

¹²¹ KUTLU, **a.g.e.**, s. 114

¹²² GÜRKAN, **a.g.m.**, s. 16

Montesquieu üzerinde büyük etkisi olan Locke, devletin kanun yapma, icra ve konfederatif olmak üzere üç temel yetkisinden söz eder. Kanun yapma yetkisini diğerlerine üstün görmektedir.¹²³ Yasama gücü, bir devletin sahip olduğu güçlerinin, toplumu ve bireyleri korumak için nasıl kullanılacağını belirleme hakkına sahip olan güçtür. Sürekli olarak uygulanacak ve kısa bir sürede çıkarılabileceği için, onların devamlı bir meclis oluşturmalarına gerek yoktur. Ayrıca, yasama yetkisine sahip olan kişilerin aynı zamanda yürütme yetkisine de sahip olması, güç kazanma açlığı içindeki zayıf insanlar için çok baştan çıkarıcı olabilir. Çünkü yasama erkine sahip olanların bu cazip yetkileri kendi çıkarları için kullanmaları gibi durumlar ortaya çıkabilir. Bu da bir tür güç gösterisine dönüşebilir. Bu bağlamda Locke’a göre, yasaların kısa bir zaman içinde yapılmasına karşın, sürekli ve kalıcı güçleri vardır ve sonsuza kadar uygulanmaları gerekir. Bu nedenle, çıkarılmış olan yasaların uygulanmasında sorumlu bir güç bulunmalıdır ve bu erk sürekli olmalıdır. Bundan dolayı, yasama ve yürütme yetkileri sıklıkla birbirinden ayrılırlar.¹²⁴ Böylece Kuvvetlerin ayrılması gerektiği düşüncesiyle Locke, liberal devlet görüşünün temel öğelerinden bir tanesini belirtmiştir. Locke’un yazılarından hareketle kuvvetler ayrılığını en iyi anlayan düşünür Fransız aristokratı Montesquieu olmuştur.¹²⁵ Fakat, devletin birliği fikrini bir tarafa atan ve kuvvetlerin ayrılması fikrinde ısrar eden, ayrıca yargı erkini de yasama ve yürütme erklerinden tamamen ayrı bir güç olarak ele alan Montesquieu’nun düşünceleri, ünlü filozof Locke’dan daha ileri gitmektedir.

Montesquieu’nun kuvvetler ayrılığı prensibine göre, yasama gücü bir değil iki meclise verilmelidir. Bunlar ayrı ayrı toplanıp karar almalı ve meclisler ayrı çıkarların temsilcilerinden meydana gelmelidir. Biri halkın, diğeri de soyluların meclisi olmalıdır. (İngiltere’deki “Avam Kamarası” ve “Lordlar Kamarası” gibi) Diğer yandan, soyluların halktan farklı olan çıkarları savunulamaz. Böylece kuvvet kuvveti durduracak ve her kuvvetin karşısında bir karşı kuvvet bulunacaktır. Hemen belirtelim ki, burada söz konusu edilen kuvvetler ayrılığı, hukuki, soyut anlamda bir kuvvetler ayrılığı değildir. Chevallier, Althusser gibi düşünürler ve Eisenmann gibi hukukçular, bütün yanlışmanın bu yanlış anlaşılardan geldiği kanısındadırlar. Böylece kuvvetler ayrılığı konusunda Montesquieu’nun amacı, sosyal ve siyasi güçler arasında dengeyi sağlamaktır. Ancak

¹²³ TÜTENGİL, a.g.e., s. 27

¹²⁴ Michael ROSEN-Jonathan WOLFF, **Siyasal Düşünce**, Dost Kitabevi, Ankara, 2006, s. 161-162

¹²⁵ GÖKBERK, a.g.e., s. 337

şunu da belirtmeliyiz ki, Montesquieu'nun kendisi hiçbir zaman doğrudan doğruya kuvvetler ayrılığından söz etmemiştir. Sonradan, Montesquieu'nun düşünceleri kuvvetler ayrılığı şeklinde değerlendirilmiştir.¹²⁶

Montesquieu'ya göre, toplumların nüfusları ve ekonomik faaliyetleri de o toplumların kanunlarını etkiler. Örneğin, ticaret ve taşımacılıkla geçinen toplumların kanunları tarımla uğraşanlara ve hayvancılıkla uğraşanlara oranla daha çok sayıda ve ayrıntılıdır. Kanunlar ile ekonomik yaşam arasındaki ilişkilere de dikkat çeken Montesquieu çeşitli ticarî faaliyetlerin, malî durumun, para, altın ve gümüşün, savaşların, yeni ülkelerin keşfinin ve kolonileşmenin kanunlar üzerinde çok büyük etkisi olduğunu çeşitli vesileler ile gözlemlemiştir.¹²⁷ Gözlem yöntemini iyi kullanma becerisi gösteren düşünürün, olgu ve olaylara dayalı açıklamalarda bulunmayı daha çok ön plana aldığını söyleyebiliriz.

Öte yandan Montesquieu, kanunlar ile örf ve âdetlerin ayrı olgular olduklarını, ama bu ayrılığa karşın yine de karşılıklı ilişki içinde bulunduklarını belirtir. Montesquieu'ya göre, bir milletin gelenekleri iyi olursa, onların kanunları da net bir hal alır. Yine düşünüre göre, gelenekler kanunları, davranış şekilleri de gelenekleri temsil ederler. Örneğin ünlü filozof Platon, ancak dindar bir toplumda çok önemli bir yeri olan yemin etmenin, dindar olmayan bir toplumda hiç bir anlam ifade etmediğini söylemiştir.¹²⁸ Yine, Roma'nın ahlâkî saflığını koruduğu yıllarda, çalıştığı kurumda devletin parasını zimmetine geçirenlere karşı herhangi bir yaptırım bulunmamaktaydı. Bu suç ortaya çıkınca, sadece çalınan paranın çalan kişi tarafından iade ettirilmesinin yeterli bir ceza olduğu düşünülürdü.¹²⁹

Montesquieu, genel ruh ile kanunlar arasındaki ilişkiye de dikkati çeker. O, bir milletin iklim, din, hukuk, hükümet ilkeleri, ahlâk, örf-âdet ve geçmişten kalan emsallerle yoğrulan karakter özelliklerinin tümüne genel ruh adını verir. Montesquieu'ya göre, köleleştirilmiş bir halkın örfleri, onların köleliğinin bir parçasını oluştururken, hür bir halkın örf ve âdeti ise onun hürriyetinin bir parçası demektir. Bu nedenle kanunlar, genel ruhu yansıtan aynalar gibidir.¹³⁰

¹²⁶ SARICA, a.g.e., s. 105

¹²⁷ GÜRKAN, a.g.m., s. 18

¹²⁸ MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. 287-291

¹²⁹ GÜRKAN, a.g.m., s. 19-20

¹³⁰ A.g.m., s. 20

Montesquieu'nun yasama hakkındaki düşüncelerinin orijinalliği iki alanda görülmektedir. Bunlardan birincisi, toplumları tipler halinde sınıflandırarak yasaların tüm önemli gördüğü yönlerini karşılaştırmasıdır. İkincisi olarak Montesquieu, yasaları incelemiştir ve bu yasaları nesnelerin doğasından meydana gelen zorunlu ilişkiler şeklinde ele almıştır. “Doğada olduğu gibi toplumda da toplumun işleyişini açıklayan yasalar bulunabilir” düşüncesinden yola çıkan Montesquieu, toplumsal alanda yasaların toplum tipleriyle ilişkili bir şekilde ortaya çıktığını öne sürmüştür. Ona göre, Cumhuriyetin kanunları monarşiden ayrılmaktadır. Toplum biçimleri daha öncede belirttiğimiz gibi bazı şartlara bağlıdır, bunların en önemlisi toplumun nüfusedir. Cumhuriyetin az bir nüfusu ve dar bir sınırı vardır. Burada topluluğun işleri insanlar tarafından bilinmektedir ve bireyler arasında toplumsal refah düzeyindeki farklılıklar ya azdır ya da hiç yoktur. Hatta ülkenin yöneticisi de sınırlı bir otoriteye sahiptir. Ancak toplumun nüfusu arttıkça, bunun doğal bir sonucu olarak coğrafi sınırlar da genişler. Toplumun tüm yapı ve kurumları da buna bağlı olarak değişmektedir. Kişi artık tüm toplumda olup biteni değil de sadece kendi sınıf ve grubunda olup bitenlerle ilgilenmekte, bunları anlamaktadır. Bu şekilde artan tabakalaşma farklı görüşleri de beraberinde getirmektedir. Özel mülkiyete sahip olmakla ortaya çıkan bireysel farklılıklar, politik güce sahip olma bakımından da çok büyük eşitsizlikler doğurur. Artık bu toplum tipinde yönetici lider, herkesin üstünde duran ve daha fazla güce sahip olan kişi olmaktadır. Böyle değişiklikler olduğu zaman, Montesquieu Cumhuriyetten Monarşiye geçildiğini ve farklılaşmanın bu şekilde devam etmesi durumunda ise, despotizme kadar gidilebileceğini iddia etmiştir. Böylece Montesquieu'ya göre, gerekli olan şey, sadece kitlelerin kontrol altında tutulabilmesidir.¹³¹ Görüldüğü gibi Montesquieu, böylelikle toplum yapısının, toplumdaki demografik ve sosyal değişkenlerle belirlendiğini ortaya koymaktadır. Toplumun nüfusunun artması ve coğrafi sınırların genişlemesi anahtar değişkenler olmaktadır ve toplumun tüm görünümünü bu değişken etkilemektedir. Başka bir deyişle, bir ülkede yönetim şeklinin belirlenmesinde nüfus farklılaşmaları temel bir rol oynar.

Montesquieu'nun söz konusu düşünceleri hakkında yapılan yorumlara göre, onun sosyal değişkenlere nazaran coğrafya, topografya, iklim, denize yakınlık ve benzeri olan değişkenlere daha fazla önem verdiğini ileri sürmektedirler. Oysa

¹³¹ <http://www.forumti.com/bilim-adamlari/77961-montesquieu-de-yasa-kavrami.html>, Tarih Tarihi: 17\05\2009

Montesquieu bu faktörleri toplumun yapısına etki eden sınırlayıcı faktörler olarak ele almıştır. Bunlar ayırt edici özelliklerdir ve bu özelliklerin olmaları ya da olmamaları toplumu belli yönlelere götürmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu faktörler Montesquieu’da sosyal faktörlere göre daha az önem taşımaktadırlar.¹³²

Öte yandan Montesquieu toplumun tüm kurumlarını ele alır, gelenek ve yasaların analizini de yapar. Ona göre gelenekler, var olan toplumsal durumdan kendiliğinden meydana gelirken, yasalar yasa koyucu tarafından resmi bir biçimde uygulamaya konulmaktadır. Yasalar, açık bir şekilde belirlenmiş ve devlet tarafından onaylanmış iken gelenekler bir yasa tarafından uygulanması mecbur olmayan, saygı gösterilmemesi halinde verilecek cezaların yasalar ile belirtilmemiş olduğu olumlu ya da olumsuz buyruklardır. Diğer bir deyişle yasalar vatandaşların, gelenekler ise kişilerin davranışlarını düzenlemektedir.¹³³

Nihayetinde Montesquieu’ya göre, yasama erki yasaları yapar fakat onları uygulayamaz. Ona göre yasama gücü, seçilmiş ve ayrı kesimleri temsil eden (soylular, halk) iki farklı meclise verilmelidir. Ayrıca diğer erkler gibi yasama erki de sınırlı bir erktir. Çünkü, yasama erki yapmış olduğu kanunları uygulama yetkisine sahip değildir. Ona göre, bu durum olması gereken bir durumdur. Hal böyle olunca devlet yönetimi tek bir kurumun ya da erkin tekelinde olmaktan kurtulacaktır.

2.2. Yürütme Erki

Genel anlamıyla yürütme, yasama organı tarafından yapılan yasaların yürürlüğe konmasından birinci derecede sorumlu olan devlet erkidir. Fakat uygulama alanında yürütme erkinin görev ve sorumluluklarının karmaşık bir hal almasından dolayı, bu erk genişleme eğilimi göstermektedir. Hükümet başkanından, ordu ve polis gibi icra kuvvetlerine kadar uzanan yürütme erki hem bakanları hem de devlet memurlarını kapsar.¹³⁴

Montesquieu’nun önemle üzerinde durduğu diğer erk ise yürütme erkidir. Devletin yasama ve yargı dışındaki faaliyetleri, yürütme işlevidir. Esas olarak yürütme, yasaları uygulamakla görevlidir. Bu nedenle yürütme ikincil bir yetki olarak

¹³² <http://www.forumti.com/bilim-adamlari/77961-montesquieu-de-yasa-kavrami.html>, Erişim Tarihi: 17/05/2009

¹³³ ALTHUSSER, **a.g.e.**, s. 68-74

¹³⁴ HEYWOOD, **a.g.e.**, s. 476

tanımlanmaktadır. Yani asli yetki olan yasamadan kaynaklanan ve yasalar çerçevesinde kullanılan bir yetki olarak kabul edilmektedir. Yürütme kuvveti, devletin beyni ve hareket gücünün kaynaklandığı bir motordur. Bu nedenle Montesquieu'ya göre, yürütme gücü, bir monarkın tekelinde bulunmalıdır. Çünkü önemli görevleri yerine getiren yürütme erki bir kişi elinde, bir çok kişilerde olduğundan daha iyi idare edilir.¹³⁵

Yürütme erki, günlük konuşma ve yazı dilinde, siyasal iktidar ve hükümet olarak adlandırılmaktadır. Buna göre, yürütme erki siyasal iktidar olup yaptırım gücüne ve güç kullanma yetisine sahiptir. Yürütme erkinin sahip olduğu bu gücün sınırlanması amacı ile idare için tarafsız ve hukuka uygun hareket etme ilkesi kabul edilmiştir. Hizmetin verimliliği, hizmetin gerekliliği ve kamu yararını gözetmekle alakalı yükümlülükler getirilmiştir. Sorumlu bir yürütme erki dünü bilir, günü gözler ve yarın için de önlemler alır.¹³⁶

Montesquieu'ya göre, yürütme organı engel olma yetkisiyle yasama erkinin çalışmalarına katılmalıdır. Eğer bunun aksi olursa yani, yürütme organı yasamanın çalışmalarına katılmazsa işte o zaman yürütme organı kendine tanınmış olan haklardan mahrum kalır. Ayrıca yasama da yürütmenin çalışma sahasına girmemelidir. Eğer yönetici güç düzenleme yetkisini kullanmak amacıyla yasamanın işine karışırsa orada özgürlükten söz etmek imkansızlaşır. Hükümdar sadece tek surette yasamanın işine karışabilir. Buda hükümdarın önleme yetkisini kullanarak yasamaya karışması şeklindedir. Montesquieu'ya göre, yürütme organı yasamanın çalışmalarına önleme yetkisiyle katıldığı için, işlerin görüşmesine katılmaz. Hatta herhangi bir teklif önerisinde bile bulunamaz. Bunun nedeni, yasamanın aldığı kararları iptal etme gibi bir yetkisi olduğundan, beğenmediği kararları her zaman bozmak ya da reddetmek egemen gücün elindedir.¹³⁷

Öte yandan Montesquieu'ya göre, eski bazı cumhuriyet yönetimlerinde halkın tümü çalışmalara katıldığından, yürütme organının tekliflerde bulunması ve yaptığı teklifleri yasama organıyla görüşmesi çok doğal bir olaydı. Çünkü bu durumun aksi olduğunda, alınan kararlarda çok büyük karışıklıklar olabilirdi. Yine yürütme organı, halkın kabulünü görmeden devletin gelir-gider çalışmalarını düzenleyemezdi. Çünkü bu durumda yürütme yasamanın işine karıştığından özgürlük diye bir şeyden

¹³⁵ GÖZLER, **Devletin Genel Teorisi**, s. 196-197

¹³⁶ <http://www.mudafaai-hukuk.com.tr/test/gundem/yasanan.htm>, Erişim Tarihi: 24/04/2009

¹³⁷ MONTESQUIEU, **Kanunların Ruhu Üzerine**, s. 163

bahsedilmezdi. İşte Montesquieu'ya göre, yürütme organının zor kullanmasını önlemek için, yasamanın emrine verilecek olan ordunun halkın arasından olması gerekir. Bu ancak iki yolla gerçekleşebilir. Bunlardan birincisi, orduya seçilecek olan kişilerin, kişilik olarak üst seviyede olmaları gerekmektedir. Ayrıca orduya alınacak olan askerler bir yıllığına alınmalıdırlar. İkinci yol ise, geçici olarak değil de kalıcı, sürekli bir ordu oluşturmaktır. Ayrıca askere alınacak kişiler halkın alt kesiminden alınmalı ki, yasama organının istediği an bu orduyu dağıtabilme yetkisi olsun. Ayrıca Montesquieu'ya göre, askerlerin halkın oturduğu yerlerde oturması gerektiğini söyler. Bununla birlikte ordu, yasama organına değil, doğrudan yürütme organına bağlı olmalıdır ve ona karşı sorumlu olmalıdır. Çünkü ordu, tartışma değil yürütme organıdır.¹³⁸

Kısaca yürütme erki, yasama erkinin yürürlüğe koyduğu kanunları icra etme yetkisine sahiptir. İşte bu nedenle yasama kurulunun hareketlerini frenleyici bir takım yetkilere sahiptir. Montesquieu, bu şekilde her erkin kendi görev alanları içerisinde kalmaları ve birbirlerini sınırlamaları gerektiğini söyler. İşte bu şekilde, kuvvet kuvveti engellemiş olacaktır.

2.3. Yargı Erki

Yargı erki, demokratik yönetimlerde ve anayasal demokrasilerde, yasama ve yürütme kuvvetlerinin dışında, tamamen bağımsız olarak çalışması gereken bir devlet erkidir. Bağımsız olan yargı erki, yargılama yetkisini halktan alıp halk adına kullanmaktadır. Yargı erki, hukuk devleti ilkesini kabul eden bir devletin ve bu devlete tabi kişilerin hukuk kuralları karşısındaki denetimi için oluşturulmuştur. Yargılama yetkisi, millet egemenliğini ilgilendirdiği için millet egemenliğine dayanılarak yapılan bir eylemdir. Bu yetki millete ait olup, kullanılması ise, millet adına sadece bağımsız mahkemelere bırakılmıştır.¹³⁹ Yargı, devletin hukuk düzenini korumaya ilişkin bağımsız bir yargıç kuruluşunca yaptığı görev ile hukuk uyuşmazlıklarının mahkemelerde çözülmesi eylemidir. Yargı erki, hukuk düzenini korumayı amaç edinen bir erklerdir. Yargı, yasama ve yürütme erkleri ile beraber devletin üç temel görevlerinden bir tanesini meydana getirir. Fakat yargı erki, bağımsız olma özelliğinden dolayı diğer iki erkten

¹³⁸ A.g.e., s. 163-165

¹³⁹ http://www.yayin.adalet.gov.tr/21_sayi%20i%C3%A7erik/Dr.%20H%C3%BCseyin%20TURAN.htm, Erişim Tarihi: 26/07/2009

farklıdır. Nitekim yargı erkinin görevinden doğan kararlar, bir olaydan hareketle, temel bir hukuki gerçeğe dayanan bir kararla sona erer.

Kuvvetler ayrılığı prensibini temel alan düşünürler, yargı erkini devlet iktidarının kullanımına ilişkin organlardan biri olarak görmezler. Aksine yargı fonksiyonu yasaların uygulanmasına ilişkin görev ve yetkiler olarak yürütme organının içerisinde düşünülür ve değerlendirilir. Monarşik yönetimlerde ise, yargı yönetici erkin iradesini uygulayan organdan başka bir şey değildir. John Locke'da yargı bir iktidar olarak kabul edilmez. Ona göre, yargı yetkisine sahip olan yargıçlar, yasama organının yapacağı yasalara itibar ederler ve tebaa arasında çıkan anlaşmazlıkları da yine bu yasalara dayanarak giderirler. İşte bundan dolayıdır ki, yargıçların yasaları yapanlara bağlı olmaları gerekmektedir. Toplum, parlamento tarafından kullanılan yasama kuvvetini tekelinde bulundurduğu için, yargının da toplumun yasalarına uygun çalışması ve yine toplum tarafından meydana getirilen yasalara uygun yargılama yapması gerekmektedir. Locke, yargının niteliğini yasaların uygulanmasına ilişkin sürekli bir etkinlik olarak ele alır ve bu yapıyı yürütme organının işleriyle bir tutar.¹⁴⁰

Montesquieu'ya gelince o, yargı iktidarını hiçlikle değerlendirirken, yargı, onun kuramında yasanın uygulanmasına ilişkin bir sorun olarak ele alınır. Ona göre, yargıçlar, yalnızca yasaların sözlerini söyleyen dilden ibarettir. Yani yargıçlar, yasalara bağımlı bir şekilde hareket ederler, kendi keyfiliklerine göre davranmazlar. Eğer yargılama düzenli ve sürekli bir organa devredilirse, işte o durumda halk içinden seçilen yargıçlarla kullanılan yargı gücü, kuvvetlerin bir araya gelmesine yol açacaktır. Çünkü yargı gücü, ekmeğini yediği krala karşı bağımsız olamayacaktır.¹⁴¹ Montesquieu içinde yargıç, görmek ve söylemekten başka bir şey değildir. Başka bir deyişle yargıçların tek görevi yasaları okumaktır.¹⁴²

Bununla birlikte Montesquieu, yargıyı ayrı bir hukuki erk olarak belirtir ve bu erkin önemini hiçbir zaman takdir etmekten kaçınmaz. Diğer yandan Montesquieu, yargı erkinin diğer güçlerle birleşmesi halinde, özgürlük için tehlikeli bir durumun ortaya çıkabileceğine dikkat çeker. Bundan dolayı o, yargı erkinin hem yasamadan hem de yürütmeden ayrılmasının gerekli olduğunu düşünmüştür. Aksi halde, yargı gücü yasama ile birleşecek olursa, bu durumda hâkim aynı zamanda kanun koyucu olacağı

¹⁴⁰ KUTLU, a.g.e., s. 154

¹⁴¹ A.g.e., s. 154-156

¹⁴² ALTHUSSER, a.g.e., s. 123

için, hukukta bir belirsizlik ortaya çıkacaktır. Bu durumda da yurttaşların hayat ve hürriyetleri keyfi bir denetime tabi bırakılmış olurdu. Bundan dolayı Montesquieu'ya göre, hâkimlerin kanunların lafzını konuşturmadan daha fazlasını yapmamaları gerekmektedir. Öte yandan, yargı gücünün yürütmeye birleşmesi durumunda da tehlike ortaya çıkabilmektedir. Çünkü böyle bir durumda da yargıçlar şiddet ve baskıya başvurabilirlerdi.¹⁴³

Ancak şunu belirtmeliyiz ki, yargı gücü kendine özgü bir nitelik taşımaktadır. Benimsenmiş olan hükümet modeli ne olursa olsun, bütün uygar ve demokratik toplumlarda yargı organının, yasama ve yürütme organları karşısında bağımsız olduğu kabul edilir. Bu görüşe uygun olarak, yargı görevini gerçekleştiren yargıçların, aynı toplumda bulunan diğer kamu görevlilerinden daha güvenceli bir statüye eriştirilmeleri gerekmektedir. Yargıçların bağımsız olmaları, bütün hukuk devletlerinde kabul görmüş geçerli bir ilkedir. Yine yargıçların bağımsız olmaları, kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir sonucu olmadığı gibi, bağımsız bir yargı kuvvetinin var olmasına da bağlı olarak ortaya çıkmamıştır.¹⁴⁴

Montesquieu'ya göre, yasama erki sınırlı bir kuvvettir. Çünkü, bu erkin kendi koyduğu kuralları uygulama yetkisi yoktur. Yürütme erki de yine sınırlı bir kuvvettir. Çünkü, bu erk yasamanın koyduğu kuralları yürütmektedir. Yargı erki de sınırlı bir kuvvettir; çünkü, hakimler kanunların sözlerini telaffuz eden birer ağızdan başka bir şey değildirler. Bu üç erk kendi görevlerinin dışına çıkarlarsa, yani yasama kendi koyduğu kuralları yürütürse, yürütme ise yürüttüğü kuralları kendi koyarsa, yargı ise kanun koyucunun ağzı olmakla yetinmeyip kendisi yorum yapma yoluyla, yeni kurallar koymaya kalkarsa, o hükümet sistemde özgürlük ortadan kalkar.¹⁴⁵ Kısaca Montesquieu, ayrılımları konusunda ısrarla çaba gösterdiği yasama, yürütme ve yargı erklerinin kendi yetki alanlarının dışına çıkmamaları gerektiğini ve yine diğer erklerin yetki alanına da taciz etmemeleri gerektiğini önemle vurgulamıştır.

Nitekim yargı erki, kendine özgü bir takım özelliklere sahiptir. Temel olarak adaletin sağlanmasına yönelik bir niteliğe sahip olan yargı erki, hukuki anlaşmazlıkların kesin bir biçimde çözüme ulaştırılmasını sağlayan yetkilere sahiptir. Benimsenen devlet rejimi ne olursa olsun yargı erki, yasama ve yürütme erkleri karşısında tam anlamıyla

¹⁴³ Mustafa ERDOĞAN, *Anayasal Demokrasi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2004, s. 203

¹⁴⁴ Ergun ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1992, s. 342-343

¹⁴⁵ Kemal GÖZLER, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Bursa Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2004, s. 82-83

bir bağımsızlığa sahip olmalıdır.¹⁴⁶ Montesquieu'ya göre yargı erki, ne belirli bir zümrenin ne de belirli bir kurumun tekelinde olmalıdır. Yargı görevi bağımsız olmalıdır. Ayrıca yargı erki, yorum yaparak kanunların sözlerinin dışına çıkmaktan sakınmalı ve yeni kurallar koymamalıdır. Nitekim söz konusu bu durum özgürlüğü tahrip edebilir.¹⁴⁷

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin taraftarları bu ilkenin demokrasiyi koruduğunu ve zorba, totaliter hükümetlere engel olduğunu savunurlar. Bu ilkenin karşıtlarına göre ise, ilkenin demokrasiyi koruması bir yana bırakılırsa, kuvvetler ayrılığı aynı zamanda yönetimi yavaşlatmakta, yürütme diktatörlüğünü desteklemekte aynı zamanda da hesap verilebilirliği düşürmekte ve yasamanın gücünü azaltmaktadır. Günümüzde tam olarak uygulanan bir kuvvetler ayrılığı veya bir kuvvetler birliğinden söz edilemese de, pek çok yönetim sistemi açık bir şekilde kuvvetler ayrılığı ya da kuvvetler birliği ilkesine dayanmaktadır.

Ancak şunu belirtmeliyiz ki, kuvvetler ayrılığı kuramı, devlet iktidarını dengeler. Ayrıca devlet düzeni içerisinde kuvvetin kuvveti durdurmasını sağlayan önemli bir sınırlandırma aracıdır. Onun için Montesquieu'ya göre, devleti oluşturan yasama, yürütme ve yargı erkleri birbirinden ayrılmalı ve birbirlerinin çalışma alanlarına müdahale etmemelidirler. Montesquieu, bu düşüncesiyle devlet iktidarını sınırlandırarak, öncelikli olarak özgürlüğün gerçekleşmesini amaçlamıştır. Nitekim, kuvvetler ayrılığı nazariyesi hukuk devletinin kurucu ögesidir. Söz konusu nazariye olmadan hukuk devletinin kurulması mümkün değildir. Hukuk devletinin var olmadığı bir yerde ise özgürlükçü ve çoğulcu demokrasiden söz edilmesi neredeyse imkansızdır.¹⁴⁸

Montesquieu'nun düşüncelerinin de katkılarıyla, kuvvetler ayrılığı teorisi ilk kez 1787 tarihli ABD Anayasası ile resmileşir. Amerikan Anayasası yapıcılarında Hamilton, yargı'nın yasama ve yürütmeden ayrılmasını özgürlük mücadelesi olarak tanımlar. Woodrow Wilson'da da yargı, özgürlükler için bir mücadele arenasıdır. Böyle bir anlayışla yargı bağımsızlığı kavramı, devlete karşı girilen bireysel özgürlük

¹⁴⁶ KUTLU, **a.g.e.**, s. 157-158

¹⁴⁷ GÖZLER, **Devletin Genel Teorisi**, s. 199

¹⁴⁸ KUTLU, **a.g.e.**, s. 205-207

mücadelesini işaret eder. Yargı, yasamayı ve yürütmeyi frenleyen bir iktidara dönüşmeye başlar.¹⁴⁹

Montesquieu'nun yönetim biçimleri ve kuvvetler ayrılığı düşüncelerini ortaya koyduktan sonra, şimdi çalışmamızın diğer bir önemli kısmını oluşturan Montesquieu'nun özgürlük anlayışına geçelim.

¹⁴⁹ http://esrakilim.blogcu.com/gucler-ayriligi-ve-yargi_12950011.html, Erişim Tarihi: 25\06\2009

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MONTESQUIEU'DA ÖZGÜRLÜK PROBLEMİ

Düşünce tarihinde en çok tartışılan ve üzerinde durulan kavramlardan en önemlisi hiç şüphesiz özgürlük kavramıdır. Özgürlükten bahsedilen her yerde ise baskıdan ve otoriteden bahsedildiği apaçık bir şekilde ortadadır. Tarih boyunca çok az düşünür özgürlük sorununu pratik bir sorun olarak ele almış ve incelemiştir. Oysa özgürlük problemi sadece kuramsal düzeyde yapılabilecek çeşitli spekülasyonlarla çözümlenecek ve açıklığa kavuşturulabilinecek kadar basit bir kavram değildir. Dolayısıyla özgürlük, bu bağlamda pratik bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü insanoğlunun topluma, tarihe ve doğaya karşı vermiş olduğu mücadele, özgürlük alanının genişletilmesinin bir gereğidir. Yapılan tüm çabalar özgürlük içindir. Kısaca özgürlük sorunu karşımıza pratik bir gereklilik olarak çıkmaktadır. Ayrıca tüm tarih dönemlerinde bu şekilde olmuştur. Böylece özgürlük kavramı ve özgürlük olgusu insanlık tarihinin çok eski dönemlerinden günümüze kadar fertlerin dikkatini çeken, sürekli bir biçimde özlenen, arzu edilen ve araştırılan değerler bütünü olarak güncelliğini daima muhafaza etmiştir. İnsanlık tarihinin çok daha eski dönemlerinden beri özgürlük kavramı üzerinde oldukça yüzeysel ve pozitif olmayan çok farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Nitekim ilkçağ filozoflarının çoğu özgürlük ve özgürlüğün uygulaması alanında kişiden kişiye farklılık gösteren değerlendirmeler yapmışlar ve sonuç olarak bu değerlendirmeleri doğal bir olgu olarak kabul etmişlerdir.

Eski dönemlerden itibaren insan kendi hareketlerine kendi istekleri doğrultusunda yön verme çabası içinde olmuştur. Özgürlük mücadelesi bu anlamda ilk olarak doğaya karşı verilen bir mücadele olarak başlamıştır. Tarım ve hayvancılık gibi faaliyetlerin gelişmesi ile insan doğa karşısında daha da özgürleşirken ilk toplumların oluşması özgürlük mücadelesinin daha farklı bir yönde devam etmesine neden olmuştur. Üretimdeki gelişmeler, insanların ihtiyaçlarından fazlasını üretmelerini sağlamış ve zamanla üretim araçlarının mülkiyeti ve toplumsal artının kontrolünü ellerinde tutanlar ile yaşamak için bu kişilere tabi olanlar arasında eşitsizlikler baş göstermiştir. Böylece özgürlük mücadelesi insanın doğaya karşı verdiği bir mücadele olmaktan çıkarak insanın insana karşı verdiği bir mücadele halini almıştır. İlk siyasal kurumlar toplum içindeki eşitsiz düzeni meşrulaştıran ve onun devamını sağlayan kurumlardır. Örneğin aristokraside soyluluk kriterine bağlı olarak yönetme hakkını ellerinde

bulundurdıklarını iddia eden soylular, toplumun büyük çoğunluğunun emeği üzerinden geçinmişlerdir. Demokrasi ise, halkın yönetimi anlamına gelmekle birlikte tarih boyunca genel olarak tam bir eşitlik temeli üzerinde yükselmemiştir. Halk adına yönetimde söz sahibi olanlar, genellikle mülk sahipleri olmuş ya da yönetime katılmada mülk sahipliği gibi bir kriter konulmasa da başka yasal düzenlemeler ile halkın yoksul çoğunluğunun yönetime katılımı sınırlı kalmıştır. Kısacası tarih boyunca yönetim biçimi ne olursa olsun insanın insana bağımlılığı ortadan kaldırılamamış ve insanın özgürleşmesi sorunu hep gündemde kalmıştır.¹⁵⁰

Özgürlük kavramı ilk olarak, binlerce yıl önce son derece totaliter ve güce dayalı bir krallık egemenliğine karşı başlatılan ve başarıyla yürütülen bir halk ayaklanmasını anlatan bir Sümer çivi yazısı tabletinde görülür. Samuel Noah Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar* adlı kitabında, şunları ifade eder: Bu belgede insanın kayıtlı tarihinde ilk kez olarak 'özgürlük' sözcüğünün kullanıldığını görüyoruz; bu sözcük düz anlamıyla "anaya dönüş" anlamına gelen *amargi* sözcüğüdür.¹⁵¹ İnsan, dünyada bilinçli olarak gerçekleştirdiği eylemleriyle dünyayı değiştiren ve gerçekleştirdiği eylemlerinin sorumluluğunu üstlenen, adeta dünyaya açık bir varlıktır. Bu nedenle insan, istenci dışında gerçekleştirdiği hareket ya da herhangi bir organı tarafından ortaya konulan refleks türü bir hareketin sorumluluğunu üstlenme durumunda değildir. İnsan bilerek isteyerek gerçekleştirdiği eylemlerinden sorumludur. Her bir insanın eylemini, övülecek, yerilecek ya da yerine göre cezalandırılacak eylemlerden sorumlu bir özneye bağlayabilmek için özgürlüğe inanmaya belli ölçüde gereksinim vardır. Sorumlulukların belirlenmesi için özgürlüksüz olunamaz, çünkü sorumluluk olmaksızın hangi tür toplum tipi olursa olsun orada, birlikte yaşamın olanağından söz edilemez. Bunun için, özgür olmak, yalnızca gurur değil, aynı zamanda tedirginlik ve giderek kaygı nedenidir.¹⁵²

Öte yandan özgürlük, bir bakıma soluduğumuz havaya benzemektedir. Ancak onun yokluğuyla baş başa kaldığımızda üzerinde düşünmeye ve yoksunluğunu gidermeye çalışırız. Yine özgürlük, sadece serbest ve bağımsız olmakla açıklanabilecek basit bir kavram değildir. Özgürlük bu kavramları da içine alan, fakat bunlardan farklı olarak bir takım yönleri de içerisinde barındıran, her an gelişim gösteren dinamizmi ile

¹⁵⁰ TÜRKMENOĞLU, a.g.e., s. 2-3

¹⁵¹ Samuel Noah KRAMER, *Tarih Sümer'de Başlar*, çev. H. Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 68

¹⁵² Erich FROMM, *Özgürlükten Kaçış*, çev. S. Budak, Öteki Yayınevi, Ankara, 1995, s. 11

de kesin bir çerçeveye, belirlenmiş kalıplara sığmayan soyut bir kavramdır. Fakat bu tanım daha çok bireysel özgürlük kavramını tahlil etmemizi sağlar. Bireyin siyasi özgürlüğü ise, kişinin kendini güvende hissetmesinden duyduğu kalp huzuru demektir. Özgürlüğün var olması için de, hükümetin, bir bireyin diğer bir bireyden korkmasını ve çekinmesini önleyebilecek durumda olması gerekmektedir. Ayrıca, sınırsız ve kelimenin gerçek manası ile bir özgürlük anlayışı insanlık tarihinin neredeyse hiçbir döneminde görülmemiştir. Zaten böyle bir durum söz konusu olsaydı, işte o zaman karşımıza anarşi ve kaosun egemen olduğu bir toplum yapısı çıkardı. İşte bunun sonucunda özgürlüğün işlerlik kurallarının kendiliğinden ortadan kalkması olurdu.

Günümüzde özgürlük hakkında bir çok yaygın anlayış vardır. Bu yaygın anlayışlardan biri, özgürlüğü keyfine göre davranma, arzuladığı şeyi hiçbir engelle maruz kalmadan dilediğince yapma olarak gören anlayıştır. Böyle bir özgürlük, aslında özgürlükten çok köleliktir. Eğer böyle bir özgürlük anlayışı kabul edilirse, hayvanların bütün varlıklar içerisinde en özgür varlıklar olduğunu görmemizde kaçınılmaz olacaktır. Nitekim, hayvanlar iç güdülerine dayalı hareket ettikleri için davranışlarında hiçbir sınır bulunmamaktadır. Fakat hal böyle diye hiç kimse hayvanların özgür olduklarını düşünmemektedir. Aynı şey insanlar içinde geçerlidir. Akli başında hiçbir insan tutkularına kendini kaptıran insanların özgür olduklarını savunmaz.¹⁵³

İnsanlar hayatlarını özgür bir ortamda idame ettirmek isterler. Hayat boyu tüm çabaları buna dayanır. Doğal olarak bunu sağlamak içinde, siyasi ve özel kurumları isteklerine, arzularına tatmin sağlayacak şekilde düzenleme yoluna giderler. Özellikle de, insanlar siyasi iktidarların üzerlerindeki olumsuz baskılarını bertaraf etmek ve kendilerine insanca bir yaşam olanağı sağlamak için, insan onuruna yakışan özgürce bir düzen arayışı içine girerler. Bu özgürlük, bireyin içerisinde bulunduğu, onu rahatsız eden olumsuzlukların etkisinden kurtulup bağımsız olmasıyla ve istediği gibi eylemde bulunabilmesiyle yakından ilgilidir. Özgürlük isteyen birey, ilk önce kendi çıkarlarının peşinden gidebilen insandır. Buradan insanoğlunun özünde özgürlük arayışı olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu bağlamda hukuk olgusu, özgürlüğü tanıyan bir olgudur. Zira hukuk, toplumu belirli bir özgürlük anlayışına göre düzenler. Buna göre, özgürlük insanoğlunun sahip olduğu bütün hakların ortak kökenidir. Haklar ise, bireylere özgürlüklerini sağlayabilmeleri için hukuk tarafından tanınmış olan doğal

¹⁵³ Ahmet ARSLAN, **Felsefeye Giriş**, Vadi Yayınları, Ankara, 1999, s. 127

yetkinliklerdir. Fakat bu açıklamaların, ancak özgürlüklerin tanınıp, iyi bir şekilde muhafaza edilebildiği toplumlara ve yönetimlere özgü olduğunu söylemek yerinde olacaktır.¹⁵⁴

Şunu da belirmeliyiz ki, “insan yalnızca mistik ritüellerin egemen olduğu bir dünyada yaşamamakta, aynı zamanda dünyayı rasyonel bir doğrultuda biçimlendirerek yaşanılabilir bir hale getirmeye de çalışmaktadır. Bir başka ifadeyle insan dünyayı kendisine bütünüyle yabancı ve kendisini de ondan bütünüyle soyutlanmış bir varlık olarak düşünmemektedir. Özgürlük sınırlamaların olmaması anlamına gelmektedir. Bir insan, yapabileceğini bildiği şeyleri yapmayı seçmekte veya istediği bir şeyi seçmekte sınırlandırılmadığı sürece özgürdür. Seçim düşüncesinin bizzat kendisi bir tür özgürlüğü işaret etmektedir.”¹⁵⁵ İnsan Hakları Bildirisi, özgürlüğü şöyle anlatmaktadır: Başkalarına zarar vermeden istediğini yapabilmek... Bu tanımda özgürlük bir hayli kısıtlıdır ve yeni soruları getirmektedir: Başkaları kimlerdir? Başkalarına zarar vermek ne demektir? İnsan, kendisinden başka olan o kişilere zarar vermeden istediğini nasıl yapabilir? Nitekim, 1818 Connecticut Anayasası, bu soruları daha da pekiştirmiştir: Her yurttaş, her konudaki düşüncelerini serbestçe konuşmak, yazmak ve yaymak hakkını taşır, ancak bu özgürlüğün kötüye kullanılmasından da sorumludur.¹⁵⁶

Kimilerinin gerçekten özgür olabilmesi için ötekilerin köle olmaları gerektiğini savunan İlkçağ filozoflarından Aristoteles, uygar bir halkın kendi kültür kalıtımını devam ettirebilmesi için, öteki ırkları sömürmesi ve onları tüm insan haklarından yoksun bırakması gerektiğini söyler. Bu düşünceyi savunan Aristoteles, insanları doğuştan hür veya köle şeklinde bir ayrıma tabi tutmuştur. Ona göre hür olarak doğmayan, bir başkasına bağlı olan bir kimse, doğadan köledir. Bir kimse bir mülkiyet konusu olursa, yani ayrı bir varlığı olan ve yaşama amaçlarına yararlı bulunan bir araç olursa, işte o zaman bir başkasının malı olmaktadır.¹⁵⁷

Ortaçağa hakim olan Hristiyan inancı insan doğasında kötülük olduğunu kabul etmektedir. Bu çağdaki felsefe anlayışı da Hristiyanlığa göre şekillendiği için bu görüşten etkilenmiştir. İnsan varlığını anlama çabasının büyük bir yer tuttuğu Augustinus’un felsefesi, Ortaçağa damgasını vurmuştur. Augustinus’a göre, mutlak

¹⁵⁴ KUTLU, a.g.e., s. 159-160

¹⁵⁵ Nevzat CAN, **Siyaset Felsefesi Problemleri**, Elis Yayınları, Ankara, 2005, s. 220

¹⁵⁶ <http://www.karakutu.com/modules.php?name=News&file=print&sid=1052>, Erişim Tarihi: 20/05/2009

¹⁵⁷ ARİSTOTELES, **Politika**, çev. Mete Tunçay, Remzi Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 11-12

özgürlük, ancak bütün her şeyin yaratıcısı Tanrı'ya aittir. Şu halde insan, varlığı ve her şeyi ile birlikte özgürlüğünü de Tanrı'ya borçludur. Tanrı insanı özgürlüğe ve kurtuluşa ulaştırır. Fakat bu kurtuluş ve özgürlüğü hak etmiş olanların seçimi insan yaratılmadan önce belirlenmiştir. Bu bakımdan şahsın hayat ve özgürlüğü, Tanrı'nın takdirine bağlanmış bulunmaktadır.¹⁵⁸

Araştırmamızın konusunu oluşturan Montesquieu'da özgürlük sorununa gelince, o, özgürlük kadar değişik ve çok anlamlı bir başka kavram daha bulunmadığı düşüncesindedir. Gerçekten de özgürlük konusu, etkinliği, uygulama alanı ve fonksiyonları itibariyle geçmişten günümüze yol alan evrimde insanlığın zihnini en çok meşgul eden ve üzerinde düşünmeye sevk eden çağımızın önemli kavramlarından biri, belki de en önemlisidir. Montesquieu, özgürlük hakkında insanların farklı görüşler içerisinde olduklarını belirtir. Şöyle ki, bazı kesime göre özgürlük zorba iktidarı görevden uzaklaştırmak, kimilerine göre ise, silahlanmak ve zor kullanmak, kimilerine göre de bağlı olduğu ulustan birine bağlı kalmaktır. Yine bir kısım insanlara göre ise özgürlük, isteği şekilde davranabilmek, kimseye hesap vermeksizin bedeninde uygun gördüğü değişiklikleri yapabilmektir.¹⁵⁹ Burada da görüldüğü gibi, birey sayısı kadar özgürlük tanımı yapmak mümkündür. Fakat burada şöyle bir soru aklımıza takılabilir. İnsanın her istediğini, istediği zaman yapabilmesi özgürlük dediğimiz şey midir? Montesquieu, bu soruya hayır diyerek cevap verir. Çünkü Montesquieu'ya göre özgürlük, yasaların öngördüğü çerçeve ve sınırlar içerisinde hareket etmektir. Yani Montesquieu, hiç kimsenin yasanın izin vermediği şeyleri yapmaya zorlanamayacağını ve yine hiç kimsenin yasanın izin verdiği şeyleri yapmaya alıkonulamayacağını savunur. Kanunlar bireylerin davranışlarına ve en genelinde yaşamına yön veren ve onların özgürlüklerine bir çerçeve çizen insan yapımı bir güçtür.

Siyasetten temin edilmiş bir kamu ortamından yoksun olan bir özgürlük, kendisini somut hale getirecek dünyevi bir mekandan yoksundur. Nitekim özgürlük, insanların gönlünde bir arzu, ümit ya da özlem şeklinde yaşayabilir. Fakat bilindiği gibi insan kalbi karanlık bir yapıya sahiptir ve bu karanlık içerisinde meydana gelen şeyler kanıtlanabilir bir nitelikte değildir. Kanıtlanabilir bir kavram olarak özgürlük, siyasetle çıkarılır ve bu ikisi yine aynı konunun iki yüzü gibi birbirleriyle ilişkilidir. Ayrıca, insan

¹⁵⁸ Cengiz ÇUHADAR, "Hürriyet Kavramı Üzerine Bir Deneme", **Fırat Üni. İlahiyat Fak. Dergisi**, Elazığ, 2007, s. 136-137

¹⁵⁹ MONTESQUIEU, **Kanunların Ruhu Üzerine**, s. 154

açısından özgürlüğün bir sorun olarak karşımıza çıktığı alan toplumsal ve siyasal bir alandır.¹⁶⁰

Montesquieu, özgürlük konusuna anayasayla ilgili olarak siyasal özgürlüğü oluşturan kanunları, bireylerle ilgili olarak siyasal özgürlüğü oluşturan kanunlardan ayırdığını söyleyerek işe başlar.¹⁶¹ O, siyasal özgürlüğün ancak daha ılımlı hükümetlerde bulunabileceğini ileri sürer. Aslında Montesquieu'ya göre, bu şartta yeterli değildir. Çünkü düşünürüne göre özgürlük, ancak, iktidarı kötüye kullanmayan ılımlı ve daha yumuşak devlet yönetimlerinde mevcuttur. Montesquieu siyasal özgürlüğü kuran kanunları ise, bireylerle olan ilişkisi bakımından ele alır ve değerlendirir. Bu bağlamda siyasal özgürlük, bir nevi, bireylerin mensubu oldukları devlet içerisinde kendilerini güvende hissetmesidir.

Montesquieu, kişilerin özgürlüğünü, her şeyden önce ceza kanunlarının mükemmelliğine bağlı olarak değerlendirir. Ona göre, vatandaşların suçsuzluğu güven altına alınmazsa özgürlüğü de güvenli olamaz. Özgürlük, cezaların özü ve orantısıyla değişir. Ceza kanununun her cezayı, suçun özünden çıkarması özgürlüğün başarısı demektir. Böylece her çeşit bireysel yargı ortadan kalkar. Ceza, kanun koyucunun keyfine değil, olayın özüne bağlanır. İnsanın insanı ezmesi söz konusu olmaz artık. İyi bir kanunu uygulayan bir ülkede duruşması gerçekten yapılarak asılan kişi, kanunları iyi uygulamayan bir ülkede yaşayan paşaların herhangi birinden daha özgürdür.¹⁶²

Montesquieu'ya göre, siyasal özgürlük doğal hakların değil bireylerin doğadaki otonomisinin bir sonucudur. Daha doğrusu, doğal duygu ve kapasitelere çözüm olarak ortaya çıkan doğal kanun, hem eşitlik hem de eşitsizlik anlamına gelir. Tüm insanların duygu ve kapasitelere sahip olmasına rağmen, insanlar ya gerekli şeyleri yapmak için despotlar tarafından zorlanmalı ya da sadece nüfusun bir kısmı tarafından paylaşılan heveslerinde belirli bir sosyal durumda belirli bir çözüme doğru hareket etmelidirler. Kutsal kanun, insanların tanrı karşısında eşit olduklarından hak eşitliğine ve herkesin eşitliğini gerektirdiğinde, uygulamada doğal eşitliğe daha fazla önem verir.¹⁶³

Montesquieu'nun kafasındaki ana sorun, özgürlükle iktidarı bağdaştırmaktır. Fakat bunun çözümü yoktur. Çünkü her ülkenin coğrafi, psikolojik, kültürel

¹⁶⁰ CAN, **a.g.e.**, s. 236

¹⁶¹ MONTESQUIEU, **a.g.e.**, s. 155

¹⁶² MONTESQUIEU, **Kanunların Ruhu Üzerine**, s. 182-184

¹⁶³ Anne M. COHLER, **Montesquieu's Comparative Politics and Spirit of American Constitutionalism**, University Press of Kansas, 1988, s. 101-102

özelliklerine göre kişisel çözümleri söz konusu olabilmektedir. Yani, her ülkenin kendi imkan ve koşullarına uygun bir özgürlük anlayışı geçerli olacaktır. Doğal olarak koşullar değiştikçe bu özgürlük anlayışları da değişime uğrayacaktır. Böyle bir yaklaşım ise, özgürlük kavramına göreli yaklaşımları beraberinde getirecektir. Dolayısıyla özgürlüğün herkes için geçerli mutlak bir tanımından bahsedemeyiz. Gözlem yöntemini çok iyi kullanan Montesquieu, yapmış olduğu gözlemleri neticesinde bütün toplumlarca yapılan ortak bir özgürlük tanımının da olmadığını gözlemlemiştir.

Siyaset bilimci Hayek'e göre, özgürlüğün önemli bir yanı kanun hakimiyeti ile olan ilişkisidir. Bu anlamda Hayek, özgürlük kavramını felsefenin tekelinden çıkartarak, ona siyasi ve hatta ekonomik sistemlerle ilişkisi bağlamında anlamlar yüklemiştir. Hayek'in kanun ile özgürlük arasında bir ilişkiye gitmesi, özgürlükle zoru ilişkilendirme ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Ona göre, özgürlüğü tanımlayış tarzımız kavram hakkında önemli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Eğer ki, özgürlük zorlamanın yokluğu olarak tanımlanırsa, o zaman zorlamanın hiç olmaması durumunu, zihnimizde en ideal durum olarak tasavvur etmemiz gerekecektir. Halbuki, biraz gerçekçi düşünersek, en mükemmel hayatları yaşayan bireylerin bile bir takım zorluklar içerisinde bulunduğunu görmemiz zor olmayacaktır. Öyle ki yaşadığımız düzen içerisinde, zorlamanın olmadığı bir durumun tasavvuru bile neredeyse imkansızdır. Burada haklı olarak şöyle bir soru aklımıza gelecektir: Devlet yaşadığımız toplumda en büyük zor aracıken, insanlar hem zoru yaşayıp hem de özgür olabilirler mi? İşte Hayek'in bu soruya yanıtı evet olmuştur. Ünlü düşünüre göre, özgürlüğün iki yüzü vardır: Bunlardan birincisi, zorlamaların bulunmaması, diğeri de kanunların hakimiyetidir. Ona göre, insanlar her zaman belli kanunlara tabi olmuşlardır. Ancak bu durumda insanoğlu yine özgür kalabilmiştir. Bu konu da ünlü düşünürler Locke ve Montesquieu'da Hayek gibi düşünürler. Locke'a göre, kanunsuz hiçbir özgürlük var olamaz. Yine Montesquieu'da hukuka uygun yönetimin özgürlüğün temeli olarak görmüştür. Ünlü filozof Kant'da bu düşüncüyü en iyi yönde açıklayıcı olanlardandır. O, insanın hiç kimseye değil, sadece kanunlara itaat etme isteğinde olduğunu söyler. Yine Voltaire'de diğer düşünürler gibi bu fikri savunanlardandır.¹⁶⁴ Böylece kanunlarla özgürlük arasında bir ilişki kuran Hayek'e göre, kanun özgürlüğe tabidir ve kanun, özgürlüğe hizmet eden bir araçtan başka bir şey değildir.

¹⁶⁴ Atilla YAYLA, **Özgürlük Yolu-Hayek'in Sosyal Teorisi**, Liberte Yayınları, Ankara, 2000, s. 32-34

Tekrar Montesquieu'ya dönecek olursak, ona göre yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin birbirlerinin görev sahalarına girmesiyle tehlike durumu ortaya çıkar. Bunun içinde özgürlük bu kuvvetlerin şekline göre var olur, artar ya da azalır. Örneğin, Montesquieu'ya göre, siyasi özgürlüğün olmadığı rejimlerin despotizme kaymaları kaçınılmazdır. Zaten Montesquieu, özgürlüğü tanımlarken korkunun olmayışı fikri üzerinde ısrarla durmuştur.¹⁶⁵

Daha öncede belirttiğimiz gibi Montesquieu, Kanunların Ruhu Üzerine adlı kitabında özgürlük hakkında çok detaylı açıklamalarda bulunmuş bir düşünürdür. Cumhuriyet hükümetinin güzelliğini ve faydasını gören bireyler özgürlüğü bu hükümet modeline yakıştırırken; saltanat yönetimi altında bulunup, bu yönetimin faziletlerini anlayanlar ise özgürlük olgusunu saltanat yönetimine mal etmişlerdir. Yani herkes, kendi geleneklerine ya da eğilimlerine uygun düşen hükümete özgürlük ilkesini yakıştırmıştır. Cumhuriyette de, şikayet edilen kötülüklerin nedenleri devamlı olarak göz önünde bulunmadığından, kanunu uygulayanlar kanunlardan daha az konuştuklarından, genel olarak özgürlüğü cumhuriyet yönetimlerine mal etmişler, saltanat yönetimlerine de yakıştıramadıklarından olsa gerek onlardan da söküp atmışlardır. Ayrıca aynı şekilde, demokratik yönetimlerde tebaa her istediğini yapıyormuş gibi görüldüğünden özgürlüğü bu çeşit hükümetlere mal etmişler ve bu insanlar halkın yetkisiyle, halkın özgürlüğünü birbirine karıştırmışlar. Çünkü onlar, hürriyet olgusunu her aklına estiğini yapmak ve bundan alıkonulmamak şeklinde algılamışlardır. Oysa ki, demokratik yönetimlerde millet her istediğini yapıyormuş gibi görünür ama siyasi özgürlük her istediğini, istediği zaman yapmak demek değildir. Bir devlette, yeni kanunları olan bir toplumda, özgürlük, ancak her aklımıza geleni, istediğimiz vakit yapmak değil, aksine istemediğimiz şeyleri yapmaya zorlanmamaktır.¹⁶⁶

Montesquieu'ya göre, bağımsızlığın ne olduğunu, özgürlüğün ne olduğunu iyice beynimizin bir köşesine yerleştirmeliyiz. Özgürlük kavramının anlamını doğru okumalı ve doğru anlamalıyız. Özgürlük, kanunların izin verdiği her şeyi yapmak hakkıdır; bir vatandaş kanunların yasak ettiği şeyleri yapabilseydi o zaman özgür sayılmazdı. Çünkü, öteki vatandaşların da aynı yetkileri kullanmaya hakları olurdu. Buda yaşanan toplumun kaosa sürüklenmesinin kaçınılmaz olması demektir. Özgürlük aslında

¹⁶⁵ MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. 156-157

¹⁶⁶ A.g.e., s. 154-156

sorumluluk duygusundan gelmektedir. Birey sorumlu olduğu ölçüde özgürdür diyebiliriz. Buna göre Montesquieu açısından, demokratik yönetimler ve soylular yönetimi nitelikleri bakımından özgür sayılmazlar. Siyasi özgürlük yalnız ılımlı hükümetlerde bulunmaktadır. Ama ılımlı yönetimlerde de her zaman özgürlük bulunur demek yanlış olur. İktidar, egemen güç tarafından kötüye kullanılmadığı ve istismar edilmediği takdirde özgürlük söz konusu yönetimlerde bulunmaktadır. Montesquieu'ya göre, kendisine önemli yetkiler verilen her insan, bu yetkiyi kötüye kullanmaya eğilimlidir. Herhangi bir sınırla karşılaşınca kadar da kötüye kullanmaya devam eder.¹⁶⁷

Montesquieu, Cumhuriyet yönetimlerinin bazen halkı özgürlüklerinden nasıl mahrum ettiklerini açıklamaya çalışmıştır. Ona göre, bu yönetimlerde herkesin özgürlüğünü korumak amacıyla bir kişinin özgürlüğünü kaybetmesine neden olan yasalar vardır. Bu yasalar ancak büyük meclisler tarafından çıkartılmaktadır. Montesquieu, bu konuda Cicero'nun bu kanunlarla alakalı olarak söylediği düşüncelerini hatırlatır. Cicero, bu kanunların kesin bir şekilde uygulanmamasından yanadır. Çünkü ona göre, yasalar herkese eşit olarak uygulanmalıdır. Tek bir kişiye yönelik çıkartılan yasaların olması özgürlüğe aykırıdır. Tam bu noktada Montesquieu, kendi düşüncelerine yer verir: Nasıl ki, tanrıların heykellerini gizlemekte bir sakınca görmüyorsak, özgürlüğün üstüne de hiç olmazsa bir an için bile olsa bir örtü çekmekten çekinmememiz gerekir.¹⁶⁸

Özgürlük, siyasal düşüncenin adeta merkezinde yer alan bir kavram olarak karşımıza çıkar. Çağdaş demokrasilerde, bütün bireyler bunun bilincindedir. Hem sosyal ilişkilerde hem de siyasal kurumlarla ilişkilerde davranış özgürlüğü, Batı demokrasilerinde geline çok önemli bir aşamadır. Katılma davranışı, demokratik yönetimlerde bireyin kendini gerçekleştirme ve bireyin özgürlüğünü korumasının da aracıdır. Özgürlük her şeyden önce, egemen olan devletin karşısında ya da birey üzerinde egemenlik kurmak isteyen oluşumlar karşısında özgür bir şekilde davranabilmektir. Bireysel özgürlük, bireyin devlet kurumları karşısında korunması değil, aynı zamanda bireyin devlet etkinliklerinde aktif olarak yer alması ve oluşumuna katkıda bulunmasıdır. Bireysel özgürlüğün güçlenmesini sağlamada önemli bir araç olan katılım, siyasal erk karşısında bireyin güçsüz ve çaresiz olmadığı bilincini verir.

¹⁶⁷ A.g.e., s. 154-156

¹⁶⁸ A.g.e., s. 196

Birey, edindiği bu bilinçle, kendisinde siyasal-toplumsal sistemi biçimlendirme gücü bulur.¹⁶⁹

Bu bağlamda Demokrasi, birey özgürlüğünün güvencesidir. Ancak demokrasilerde de bireyin hak ve özgürlükleri çiğnenmiştir ve çiğnenemez diye bir tez ileri sürülemez. Demokratik sistemin diğer sistemlerden farkı, uzun dönemde demokratik sistemin ürünü olarak, bireyin hak ve özgürlüklerinin genişlemesi ve derinleşmesidir. Çünkü özgürlük, demokrasinin kendine özgü erdemidir.¹⁷⁰

Daha önce belirttiğimiz gibi Montesquieu açısından, toplumlar, yaşadıkları yerlere ve o yerlerde hakim olan iklim çeşitlerine göre şekil alırlar. Örneğin, soğuk iklimlerin hüküm sürdüğü yerlerde despotizm vardır. Bu bağlamda farklı bölgelerde, farklı karakterli uluslar oluşmuştur ve her ulus da kendi yapısına göre devlet kurmuştur.¹⁷¹ Montesquieu, “toplum sözleşmesini” hiçbir şekilde kabul etmez. O, bir gerçekçidir. Nitekim ona göre insanlar, bir araya gelerek toplumları, toplumda organize olarak devleti oluşturmuştur. İşte önemli olan da bu devleti incelemektir.¹⁷² Bu bağlamda devlet biçimlerini araştıran Montesquieu, bu devlet şekillerinin içinde en iyisinin ise kişi özgürlüklerine dayanan devlet olduğunu söyler. Özgürlük üzerinde yoğun bir şekilde duran Montesquieu, bu kavramı tanımlamanın zorluğunu ise asla gözden uzak tutmaz. Hatta o, özgürlüğün her anlayış biçimine göre değişebileceğini savunur. Bu yüzden, Montesquieu yine gerçekçi davranışına dayanarak özgürlüğü gerekeni yapmak, gerekmeveni de yapmaya zorlanmamak şeklinde tanımlar.

Montesquieu, bireyin özgürlüğü ile ceza kanunlarının uygulanışı arasında bir münasebet kurmaktaydı. Şöyle ki, bir ülkede ceza kanunları ne kadar mükemmel yakınsa, özgürlüklerde o denli mükemmel bir hal alır. Yine Montesquieu, vatandaşların özgürlüğü ile alınan vergiler arasında da bir münasebet kurar. Bu münasebet ise, doğaldır ve hiçbir surette değişmez. Ona göre, bir ülkede bireylerden alınan vergilerin çoğalması, o toplumda özgürlüğün azalması anlamına gelmektedir. Oysa, bunun tam tersi de istibdat yönetimlerinin varlığını ortaya çıkartmaktadır. Yani, özgürlüğün olmaması, vergilerin azalmasıyla doğru orantılıdır. Öte yandan Montesquieu’ya göre, özgürlüğün varlığı aşırı vergi alınmasına neden olurken bir yandan da köleliği

¹⁶⁹ Akif ÇUKURÇAYIR, Yerel Siyaset, “Türkiye’de Yerel Siyasetin Tarihi Gelişimi”, Okutan Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 18

¹⁷⁰ S. P. HUNGTİGTON, *Üçüncü Dalga*, çev. Ergun Özbudun, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, s. 25

¹⁷¹ MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. 216-222

¹⁷² ALTHUSSER, *a.g.e.*, s. 31-32

hortlatmıştır. Kölelik ise, yurttaşlardan alınan vergilerin indirilmesini gerektirmektedir. Bu konuda Montesquieu son olarak, özgürlük ile doğa arasında da bir ilgi olduğunu öne sürer. Ona göre, adalarda hayatını idame ettiren bireyler, kıtalarda yaşayanlardan daha fazla özgürdür. Özgürlük dağlık ve engebeli yerlerde, diğer yaşam alanlarına göre daha fazla yaygındır.¹⁷³ Böylece Montesquieu, coğrafi durumlarla insanların özgürlükleri arasında bir takım ilişkilerin olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Onun bu iddiasının doğruluğu ise her zaman geçerli midir? Bu bir tartışma konusudur. Ancak şu kadarını belirtebiliriz ki, coğrafi koşullar insanların kişiliklerini belirleyen tek bir faktör değildir.

Abraham Lincoln'e göre, dünyada hiçbir zaman iyi ve tatmin edici bir özgürlük tanımı olmamıştır. Herkes özgürlükten bahseder durur, oysa hiçbiri ortak bir tanım etrafında birleşmez ve yaptığımız tanımlarda aynı şeyi kastetmeyiz. Montesquieu açısından da özgürlük, çok farklı anlamlar barındırmaktadır. Ona göre, herkes özgürlüğü kendi düşünceleri, ilgi, istek ve ihtiyaçları doğrultusunda tanımlamaktadır. Örneğin özgürlük birine göre hesap vermeden istediği her şeyi yapmakken, kimilerine göre de belli yasaların olduğu bir yönetime tabi olmaktır. Günümüzde bile özgürlük kavramı halen daha anlaşılması ve anlatılması güç ve karışık bir kavramdır. Özgürlüğün değişik türlerinden söz etmek mümkündür. Ekonomik özgürlük, politik özgürlük, bireysel özgürlük v.s. gibi. Örneğin Hayek'e göre özgürlük, bir insanın hiç kimsenin baskısı altında olmaksızın hareket edebilmesidir. Bu tür özgürlüğe Hayek, aynı zamanda bireysel özgürlük adını verir.¹⁷⁴ Özgürlük üzerinde yoğun bir şekilde duran Hayek, bu konu hakkında çok önemli görüşler ileri sürmüştür. Nitekim ona göre, özgürlüğün orijinal anlamı insanların diğer bireylerin keyfi zorlamasına maruz kalmadan davranabilmesidir. Buna göre, özgürlük bireyin başka bireylerle olan ilişkisinde ortaya çıkan bir durumdur. Yine özgürlük, doğal-fiziksel değil, sosyal bir olaydır, fakat sosyal ilişkiler bağlamında var veya yok olabilir.¹⁷⁵

Özgürlük üzerinde duran bir başka düşünür de J.S. Mill'dir. Locke ile başlayan devletin liberalleşmesi ve sınırlandırılmasında Mill, egemenliğin bireysel özgürlükler çerçevesinde sınırlandırılmasını savunmuştur. Ayrıca Mill, bireyin ne olursa olsun tüm konulardaki inançlarını açıklama özgürlüğüne sahip olması gerektiğini savunmuştur. Mill'den sonra doğal olarak, Herbert Spencer ve Hobson gibi ünlü düşünürler de

¹⁷³ TÜTENGİL, a.g.e., s. 25-27

¹⁷⁴ YAYLA, *Özgürlük Yolu-Hayek'in Sosyal Teorisi*, s. 22-24

¹⁷⁵ A.g.e., s. 23

devletin birey haklarına saygı göstermesi gerektiği üzerinde durmuşlardır. Yine bu bağlamda var olan haklarında genişletilmesi konusunda çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Dolayısıyla 1900'lü yılların başından itibaren, artık devletin mutlak gücünden ziyade bireylerin temel hakları daha da önem kazanmıştır. Bu hakların genişletilmesi üzerinde daha yoğun bir çaba sarf edilmiştir. Artık devletin tartışılmaz üstün gücü, yasalarla sınırlandırılmış ve mutlakiyetçilik yerini, kaynağını anayasadan alan güçler ayrılığına bırakmıştır. Böylece de bireyler devlet önünde hak ve özgürlükleri bakımından daha da şahsiyet kazanmıştır. Bütün çalışmalar bireylerin özgürlüklerinin genişletilmesi bağlamında öncelik kazanmıştır.¹⁷⁶

Doğal Hak kavramından yola çıkan Hobbes, insanın kendi doğasını, yani kendi hayatını korumak için, kendi gücünü dilediği gibi kullanmak, kendi muhakemesi ve aklı ile bu amaca ulaşmaya yönelik en uygun yöntem olarak kabul ettiği her şeyi yapmayı özgürlük olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda ona göre, özgürlükten, kelimenin doğru anlamıyla, dış engellerin yokluğu anlaşılır. Bu engeller, çoğu zaman, insanın dilediğini yapma gücünün bir bölümünü elinden alabilirler. Fakat kendisine kalan gücü, muhakeme ve aklının emrettiği şekilde kullanmaktan onu alıkoyamazlar.¹⁷⁷ Böylece Hobbes açısından özgürlük tam olarak, engelleme olmaması demektir. Engelleme ile hareketin önündeki dışsal engeller kastedilmektedir. Bu engelleme rasyonel varlıklar kadar irrasyonel varlıklar için de geçerlidir. Çünkü, dışsal bir varlığın engellemesiyle belirlenen belirli bir mekanın dışına çıkamayacak şekilde bağlanmış veya kuşatılmış herhangi bir şey için, onun daha öteye gitme özgürlüğü olmadığı ifade edilir. O halde özgür olmak nedir? Özgür bir insan, gücü ve zekasıyla yapmaya yeterli olduğu işlerde, istediği bir şeyi yapması engellenmemiş olan birisidir. Fakat özgür ve özgürlük kelimeleri varlıklar dışında bir şeye uygulandıklarında yanlış kullanılırlar. Özgür irade sözünden ise iradenin veya eğilimin özgürlüğü değil, kişinin özgürlüğü anlaşılır. O halde o kişi, yapmak istediği, arzu ettiği veya eğiliminde olduğu bir şeyi yaparken bu engelle karşılaşmaz.¹⁷⁸

Öte yandan Hobbes'a göre hükümet, yönetici güç ile halk arasında kaçınılmaz olarak sürüp giden bir kavganın arenasıdır. Egemen güç ancak, halkın, direnmenin itaat

¹⁷⁶ Veyssel AYHAN, "Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, Sivas, 2004, s. 81

¹⁷⁷ HOBBS, **Leviathan**, çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 96

¹⁷⁸ A.g.e., s. 154-155

etmekten daha büyük bir kötülük olduğunu anladığı zaman, iktidarda kalabilir. Direnme hakkının arkasında, her bir kişinin özgürlüğünün negatif özgürlük olması vardır. Negatif özgürlük, yasanın sessizliğine dayanmaktadır. Geriye kalan alanla ilgili bu özgürlük, yasanın, barış ve güvenliğe dayanan her türlü ekonomik, sosyal ya da kültürel faaliyetleri içerisinde barındıran eylemi, ne emrettiği ne de yasakladığı bütün durumlar içinde bulunur. Bütün bu konularda, bireyler, kendilerine uygun gördükleri şekilde davranıp davranmamakta özgürdür.¹⁷⁹

Locke’a göre, doğal durum özgürlük durumudur. O, bu durumu, bireylerin kimseden izin almadan ve başka birinin iradesine bağlı olmadan fakat doğa yasasının sınırları içinde, eylemlerini düzenlemek, mallarını ve kişiliklerini uygun buldukları gibi kullanmak konusunda yetkin bir özgürlük durumu olarak tanımlamaktadır. Doğa durumu tam bir özgürlük durumu olduğuna göre, sonradan ortaya çıkan devlet kurumu insanları, doğa durumunun bireye bahsettiği özgürlükten daha az bir özgürlüğe mahkum edecek hukuk düzenlemelerine gidemez. Locke açısından hiçbir güç insanları sırf kendi kölesi yapmak adına mutlak erki altına almaya kalkışamaz. Böylece o mutlak ve sınırsız egemenlik anlayışına dayalı hukuku reddeder. Devletin amacı, güvenlikten uzak fakat aynı zamanda özgürlük alanına sahip olan doğal durumun, güvenlik içinde sürdürülmesini sağlamaktır. Devlet ise zaten meşruiyetini bu güvenliği, barışı ve en önemlisi de özgürlüğü sağlama kuvvetinden almaktadır.¹⁸⁰ Yine Locke’a göre, insanın doğal özgürlüğü, dünyadaki herhangi bir üstün güçten, insan/insanların yasama otoritesinden ya da onların isteklerine bağlı olmaktan muaf olmalıdır. İnsanın doğal özgürlüğü sadece doğal yasanın kuralına bağlıdır. Toplum halinde ise, insanın özgürlüğü oybirliği ile kurulan devletin yasama gücüyle bağlanabilir. Ancak, bu yasama gücü herhangi bir arzunun ya da herhangi bir yasanın altında olmayıp, kendisine verilen yetkiye göre karar alabilir.¹⁸¹

Aydınlanma çağıının en büyük düşünürlerinden olan Rousseau, temel hak ve özgürlüklerin gelişimine yaptığı büyük katkı ve bu konuda öne sürdüğü düşünceleri ile önemli bir yere sahiptir. Rousseau’ya göre, insanlar gerçek bir doğal yaşam sürecinden

¹⁷⁹ Donald TANNEMBAUM- David SCHULTZ, **Siyasi Düşünce Tarihi-Filozoflar ve Fikirleri**, Adres Yayınları, çev. Fatih Demirci, Ankara, 2005, s. 257

¹⁸⁰ John LOCKE, “Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme’den Seçme Parçalar”, **Batıda Siyasi Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar II, Yeni Çağ**, çev. Mete Tunçay, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1969, s. 166-177

¹⁸¹ John LOCKE, **Two Treatises Of Government**, Ed. Thomas I. COOK, Hafner Press Company, New York, 1947, s. 132

geçmişlerdir. Ne var ki, bu süreç Locke'nin düşündüğü gibi huzurlu bir ortam değildir. Çünkü ortada insanların üzerinde hak iddia edebilecekleri ve paylaşımda bulunabilecekleri bir şey yoktu. Ancak, daha sonraları ilk aletin ortaya çıkması ve bununla birlikte işbölümünün belirlenmesi beraberinde mülkiyeti taşımıştır. Böyle olunca da az şeyle yetinerek yaşamını sürdüren insanlar için huzursuzluk, eşitsizlik ve hürriyetsizlik egemen olmaya başlamıştır. Bu durum sonuçta insanlar için içinden çıkılmaz bir çekişme haline dönüşmüştür. Bu kaostan çıkış yolu ancak bir ulusun kurulması ve sosyal sözleşmenin gerçekleşmesi ile olabilirdi. Şöyle ki, toplumun tüm üyeleri sahip oldukları haklarından toplum yararı için vazgeçeceklerdir. İşte bu suretle onların hakları koruma ve güvence altına alınarak kaybolup gitme tehlikesinden kurtulmuş olacaktır. Yani toplumda ayrı ayrı herkesin özel iradesi değil, bunun yerine genel irade egemen olacak ve kişiler kendi özgür iradeleriyle meydana getirdikleri bu genel iradeye bağlı olmakla özgürlüklerini kaybetmeyecek, aksine bu şekilde özgürlüklerini tam anlamıyla kazanmış olacaklardır.¹⁸²

Böylece özgürlük kavramı, Montesquieu'da olduğu gibi, Rousseau için de büyük bir önem taşımaktadır. İnsan yaşamında doğallıktan kültürleşmeye doğru kaçınılmaz bir sürecin olduğunu ileri süren Rousseau'da¹⁸³ Montesquieu gibi, bireylerin özgürlüklerinden ödün vermeyeceği bir düzen arayışı içindedir. Ona göre, tüm insanlar özgür doğar ve özgür yaşarlar. Rousseau, tebaasındaki her bir bireyi ve onun çıkarlarını gözeten ve koruyan aynı zamanda da bu kişinin kendi efendisi olmasına izin veren, bireye topluma katılmadan önce doğal yaşamında sahip olduğu kadar bir özgürlük sunan bir toplumsal birleşme biçimi arayışı içerisindedir.¹⁸⁴ Zaten Rousseau'nun amacı siyasette bireysel özgürlükler ile ortak iyiyi bağdaştırmaktır. Özgürlük, kamusal eylemin ve siyasetin gerekli bir unsurudur. Toplum durumuna geçişin bireysel özgürlükleri yok ettiğini belirten Rousseau, gerçek özgürlüğün doğa durumuna bir geri dönüşle sağlanabileceğini düşünmemiştir. Gerçek özgürlük, sivil özgürlüktür ve ancak toplum içinde gerçekleştirilebilir. Ancak bu toplum, genel iradenin egemen olduğu ve doğru kurumlarla yönetilen bir toplum olmalıdır. Buna göre, Rousseau'nun özgürlük anlayışı, liberal düşünürlerden farklılık göstermektedir. Özgürlük, bir kişinin istediğini

¹⁸² Ergun ÖNEN, "Geçmişten Günümüze Özgürlük", **İKÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1-2, Aralık, İstanbul, 2006, s. 119

¹⁸³ Mustafa CİHAN, "Rousseau'nun İnsan Anlayışı: Doğallıktan Kültürleşmeye", **Ata. Üniv. FEF Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 7, sayı: 38, Erzurum, 2007, s. 323-324

¹⁸⁴ Kadir CANGIZBAY, **Siyaset Ötesi Toplum**, V Yayınları, Ankara, 1987, s. 17-18

yapabilmesinden çok başkasının iradesine tabi olmaması anlamına gelmektedir. Özgürlük, başkasının iradesini kendisinininkine tabi kılma ise hiç değildir. Yasalar olmadan özgürlük olamayacağı gibi yasaların üzerinde de bir özgürlük olamaz. Nitekim Rousseau Cenevre Cumhuriyeti'ne itafen yazdığı bir yazıda yasalara uymak ile özgür yaşamının aynı anlama geldiğini şu şekilde belirtir:¹⁸⁵ “Özgür yaşamak ve özgür ölmek, yani ne benim ne de hiç kimsenin kanunların onurlu boyunduruğunu başka hiçbir boyunduruğa koşulmamak için yaratılmış en gururlu başların daha da uysallıkla taşıdığı bu kurtarıcı ve yumuşak boyunduruğu, silkip atamayacağı tarzda kanunlara boyun eğerek yaşamak ve ölmek isterdim.”¹⁸⁶

Ancak yasalara uymanın özgür olmak anlamına gelebilmesi için, genel iradenin ifadesi olmaları gerekir. Bunun için Rousseau' açısından, yasaların konusu genel olmalı ve hiçbir kesime ayrıcalık tanınamalıdır. Bu bağlamda Rousseau'da özgürlük anlayışı söz konusu olduğunda en çok eleştirilen ifade “özgür olmaya zorlama” ifadesi olmuştur. Toplum Sözleşmesi'nde Rousseau bunu şu şekilde açıklar: “... toplumsal antlaşmanın boş bir söz olarak kalmaması için, genel istence uymayı reddedenin, her kim olursa olsun, tüm toplumca saygıya zorlanmasını sağlayacak gücü öteki ortaklara veren yükümlülük, antlaşmada örtülü biçimde vardır: Bunun anlamı ise, o kimsenin özgür olmaya zorlanacağıdır; çünkü bu koşul, tüm yurttaşları yurda mal etmekle onları her çeşit kişisel bağımlılıktan korur; siyasal düzeneğin hilesini ve hünerini oluşturduğu gibi yurttaşlık yükümlülüklerini de yalnız o meşru kılar ki, onsuz, bu yükümlülükler anlamsız ve zorbaca olurdu ve çok büyük kötülüklere uğrardı.”¹⁸⁷

Görüldüğü gibi Locke ve Rousseau gibi filozofların özgürlük sorununu doğa durumuna dayandırdıkları doğal haklar düşüncesiyle açıklamaya ve çözmeye çalıştığını görüyoruz. Oysa Montesquieu, özgürlük sorununu, Fransa'da mutlak monarşinin kralla halk arasındaki aracı kurumları kaldırmasında bulur. Montesquieu bu problemi, somut olgulara dayandırarak çözmeye çalışmıştır. Bu da Montesquieu'nun bilimsel bir tutum sergilediğinin açık bir göstergesidir. İşte kendisini bulunduğu dönemin spekülasyoncu tutumundan ayırarak, toplumsal sorunları geleneksel ve çevresel şartlarla açıklamaya

¹⁸⁵ TÜRKMENOĞLU, a.g.e., s. 62

¹⁸⁶ ROUSSEAU, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, çev. R. Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul, 2002, s. 64

¹⁸⁷ ROUSSEAU, *Toplum Sözleşmesi*, çev. Alpagut Erenulu, Öteki Yayınları, Ank., 1996, s. 51

çalabıldığı için Montesquieu, kimi yazar çevresi tarafından çağdaş siyaset biliminin de kurucusu sayılmaktadır.¹⁸⁸

Montesquieu ile ilişkisi bakımından üzerinde duracağımız son düşünür Tocqueville'dir. Ona göre, halk egemenliğine bir takım sınırlar getirilmelidir ve bu sınırları belirleyen de adaleti tanımlayan, bireyin çıkarından ziyade toplumsal bağın esas alındığı yurttaşın çıkarı olması gerekir. Tocqueville, devlet gücünü sınırlandırma düşüncesinden hareketle ademi merkeziyet ve özgür kurumları gerekli görmüştür. Kendisinin de ifade ettiği şekli ile, o halk yığınlarından korkmaktadır. Bu yönüyle federalist bir anlayış sergiler gibi görünen düşünürün asıl amacı, Montesquieu'nun siyasal özgürlüğü savunmak için ortaya koyduğu "kuvvetler ayrılığı" kuramında olduğu gibi, sınırsız haklara sahip egemen güçlerin bulunduğu, devlet kudretine karşı bireyi korumaktır.¹⁸⁹ Kısaca diyebiliriz ki, J. Locke'da özgürlük mülkiyetle özdeşleşmiştir. Montesquieu, temeli eşitliğe ve aristokrasiye dayanan bir özgürlük tanımlamıştır. Rousseau halk egemenliğine dayalı özgürlüğü benimserken Tocqueville ise Montesquieu gibi eşitliğe dayalı bir özgürlük tanımlamışlardır.¹⁹⁰

Montesquieu'ya göre, özgürlük, öteki iyiliklerin tadını çıkarmaya yarayan iyilikten başka bir şey değildir. O, özgürlük ve iyiliği özdeşleştirmeye çalışırken, iyiliği de bir bakıma çoğullastırır. Bu nedenle özgürlük, bir iyilik ve hayırdır, bir nevi arzu objesidir ve özgürlüğe her zaman ulaşmak zordur. Montesquieu açısından insanlar özgürlüğe aşıktırlar ancak özgürlük çok nadir elde edilir ve niteliği gereği tanımlanması da zor bir kavramdır. Özgürlüğün, en çok aranan yerlerde bile bulunması bazen neredeyse imkansızdır. Bundan dolayı da bu konuda derin bir araştırma yapılmalıdır. Başka bir ifadeyle özgürlük kavramı derinlemesine incelenmelidir.¹⁹¹

Monarşi yönetiminin temel ilkesinin şan ve şeref olduğunu vurgulayan Montesquieu'ya göre, şan ve şeref isteğinin şiddeti, yurttaşların özgürlükleri ile doğru orantı içerisinde. İşte bireylerin sahip oldukları bu özgürlük kısaldıkça bu aşk da aynı oranda azalacaktır. Şan ve şeref ilkesi esaretle aynı safta yer alamaz ve onunla asla bağdaşmaz, beraber yürüyemez. Bu nedenle Montesquieu, özgürlüğün Fransa'da

¹⁸⁸ ŞENEL, a.g.e., s. 350-351

¹⁸⁹ Allain TOURAİNE, **Demokrasi Nedir?**, çev. Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 127

¹⁹⁰ Niyazi ÖKTEM, **Sosyoloji ve Felsefenin Verileriyle Devlet ve Hukuk Felsefesi Akımları**, Der Yayınları, İstanbul, 1995, s. 130

¹⁹¹ Philippe RAYNAUD-Stephane RİALS, **Siyaset Felsefesi Sözlüğü**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 607

İran'dan daha fazla olduğunu belirtir. Çünkü özgürlük ile şan ve şeref ilkesi birbirlerini tamamladığı için, Fransa'da bu temel ilkelere olan düşkünlükte aynı oranda daha fazladır. Yine Fransa'da yasaların bireyin özgürlüklerini kısıtlayıcı ve şiddete meyilli yaptırımları olmadığı için, bu ülkede bireyler yasalara büyük bir sevinç ve istekle uyarlar. Egemen güç istediklerini zor kullanmayı seçmeden yaptırmaktadır. Bu ülkede hükümdar, en hakir halkın bile haklarını küçümseyemez, özgürlüklerini kısıtlayamaz. Herkes aynı oranda eşit ve aynı oranda özgürdür.¹⁹²

Montesquieu'ya göre, bir devlette özgürlüklerin güvencesi, var olan hükümet biçimine sıkı sıkıya bağlıdır. Özellikle siyasal özgürlüklerin gerektiği tarzda ve adil bir şekilde kullanılabilmesi için, devlet gücünün hiçbir şekilde sınırsızlaşmaması sağlanmalıdır. Yani devleti yöneten erkin elinde bulundurduğu yetkilerin kayıtsız ve mutlak olmaması gerekir. Bu da ancak, siyasal iktidar sahiplerinin yetkilerinin akılcı ölçülerle kısıtlanması yoluyla olur. Her devletin yasama, yürütme, yargı adı verilen üç ana erki vardır. Bu güçlerin tek elde toplanması ise en nihai sonuçta zorbalık rejimine yol açar. Montesquieu açısından önemli olan devlet biçiminin adı değil, o devletin yapısında bulunan bu üç temel gücün tek kişide değil de, ayrı ellerde toplanmasıdır. Bu bağlamda Montesquieu, ünlü güçler ayrımı kuramını savunur. Ona göre özgürlüklerin ve demokrasinin güvencesi, ancak güçler ayrımının yaşandığı bir devlette mümkündür. Montesquieu, bu görüşünü uzun yıllar incelediği İngiliz sisteminden esinlenerek ortaya koymuştur. O, devletin ana işlevleri arasındaki ilişkileri, siyasal özgürlükleri ve eşitlik sorununu bilimsel bir içerikle araştırıp, bugüne kadar gelen ilkelere ulaşmıştır.

İnsanoğlunun özgürlüğün ne olduğunu anlayabilmesi için çok uzun zaman geçmesini gerekecek. Henüz bu zamanın belki de çeyreği bile kat edilmemiştir. İnsanoğlu artık bu gerçeğin bilincine varmıştır. İnsanın özgür olabilmesi demek, yeteneklerini, eğilimlerini, beğenilerini, tutumlarını hiçbir baskı olmaksızın geliştirebilmesi ve bunları da geliştirebilecek olanaklara sahip olması demektir. Bu ise, ancak doğanın ve toplumun nesnel yasalarını insanların kendi yararlarına kullanabildikleri ve gelişmenin bütün ön koşullarını yaratabildikleri bir toplumda gerçekleşebilir. Böylesi bir toplum olmadıkça özgürlük bir boş hayalden ibaret kalmaya mahkum olacaktır.

¹⁹² MONTESQUIEU, *İran Mektupları*, s. 250-252

Özgürlük, doğa yasalarından bağımsızlık düşü değildir. Aksine, bu yasaları öğrenmek ve onları belli amaçlar için kullanabilmek demektir. Bu, dış doğa yasaları için olduğu kadar, insanın beden ve ruh varlığını yöneten yasalar için de böyledir. Bu nedenle irade özgürlüğü denilen şey, nedeni bilerek karara ulaşmak yetisinden başka bir şey değildir. Bir insanın belli bir sorun üstünde karara varma özgürlüğü, bu kararın tutarlılığını belirten zorunluluğa bağlıdır. Kararsızlık, çeşitli ve çelişik bir sürü karar olanağı arasından bilgisizliği seçmek demektir. Kısaca özgürlük, doğadan gelen zorunlulukları tanıyıp bilerek, hem kendi üstümüzde hem de dış doğa üstünde sözünü yürütür olmaktır. Böylece özgürlük, tarihsel gelişimin zorunlu bir ürünüdür.¹⁹³

Montesquieu, Kanunların Ruhu Üzerine adlı eserinde köleliği, insanların mallarıyla, hayatlarıyla, duygularıyla kısacası her yönleriyle, kendilerinden daha kuvvetli başka bir insanın avucunun içerisinde olması şeklinde değerlendirir. Bu bakımdan kölelik, yönetim şekillerinden istibdat yönetiminde doğası gereği zaten bulunmaktadır. Bu yüzden kölelik burada diğer yönetim biçimlerinde olmasından çok daha fazla hoş görülebilir. Fakat monarşi yönetimlerin de insanların kötü muameleye maruz kalmaması, küçük düşürülmemesi çok önemli görüldüğünden dolayı bu yönetimlerde kölelik sınıfına da gerek yoktur. Aynı şekilde soylular yönetiminde de özgürlük amaçlandığı için kölelik anayasanın ruhuna aykırı bir kurumdur. Montesquieu bunun nedenini ise, köleliğin belli bir kesime asla elde edemeyecekleri bir lüks sağlamasına bağlar.¹⁹⁴

İki çeşit kölelikten bahseden Montesquieu'ya göre kölelik, köleyi toprağa bağlayandır. Bu çeşit köleler evlerde çalışmazlar. Efendilerine belli ölçüde buğday, kumaş, hayvan verirler. Kişisel kölelik ise ev işlerine özgü, daha çok efendinin kişiliğine bağlıdır. Montesquieu açısından, eğer bir köle aynı anda hem kişisel hem de gerçek köle olarak kullanılıyorsa orada kölenin hakları son derece zedelenmiştir. O, Lakedemonya'da ki köleliğin bu türden olduğunu söyler. Bu tür köleler dışarda, efendilerinin buyurduğu her türlü işi gördükleri gibi evin içerisinde de çok ağır hakaretlere maruz kalmaktadırlar. Bu tür kölelik doğaya aykırıdır. Kölelik demek, bir insanın malıyla ve vücuduyla başka bir insanın avucunun içinde olması demektir. Böyle bir durum için iyidir denemez elbet. Kölelik, kölenin işine yaramadığı gibi, efendinin işine de yaramaz. Göreceği işi erdem duygusu içinde yapmadığı için, kölenin işine

¹⁹³ Orhan HANÇERLİOĞLU, **Düşünce Tarihi**, Eriş Yayınları, İstanbul, 2007, s. 238-239

¹⁹⁴ MONTESQUIEU, **Kanunların Ruhu Üzerine**, s. 228

yaramaz. Aynı şekilde, köleleriyle münasebeti sonucunda kötü alışkanlıklar edineceği için söz konusu durum efendinin de faydasına olmayacaktır. Montesquieu, köleliğin başlangıcının, acıma duygusu olduğunu söyler. Ona göre, devletler hukuku, esirlerin öldürülmelerini engellemek amacıyla, onların köle olarak kullanılmasını istemiştir. Roma medeni hukuku, alacaklı olan kişilerin borç sahiplerine kötü muamelede bulunmalarını önlemek için, alacaklıların, borç sahiplerini satabilecekleri kararını almıştır. Doğal hukuk ise, babaları köle olan ve bu sebeple hayatlarını sürdürebilecek kaynaklardan yoksun kalan çocukların köle olarak kullanılabileceklerini öngörmüştür. Böylece kölelik, doğal hukuka olduğu kadar medeni hukuka da aykırıdır.¹⁹⁵

Aristoteles'e göre doğa özgür kişilerle kölelerin bedenlerinin farklı olmasını amaçlamaktadır. Köleler, zorunlu kol işleri için yeterince güçlü, özgür kişiler ise bu çeşit işlere yaramayacak biçimde, dimdik, ama bir devlet yurttaşının yaşamı için, savaşa barış arasında bölünen bir yaşam için pek uygun olarak yaratılmıştır. Öyleyse apaçık, doğadan bazıları özgür bazılarıysa köledir ve bunlar için, kölelik etmek hem doğru hem de uygundur. Buna göre Aristoteles özgürlüğün ve köleliğin doğadan gelen bir şey olduğunu kabul etmekte köleliğin varlığını ve bunun da doğal bir şey olduğunu açıklamaktadır.¹⁹⁶

Öte yandan Locke'un kölelik üstüne olan görüşleri, yasama gücünün belirlenmesi bakımından önemlidir. Ona göre hiç kimse, kendisinin sahip olduğundan daha fazla bir gücü, yani yaşamlarının üzerinde olabilecek bir başka gücü veremez. Savaş durumu, yasal bir fatih ile bir esir arasında devam eder. Köleliğin tam koşulu, efendinin, onun ölümü hak ettirecek bir hatasını cezalandırmayıp, hizmetini kendi faydasına kullanmasıdır. Köleliğin sıkıntısını, efendisinin arzusuna karşı direndiğinde bulacaktır. Öyleyse, bir zamanlar herkesin üzerinde anlaştığı sınırlı bir güç için yapılan sözleşmeye uyulduğunda, savaş durumu ve kölelik duracaktır. Bu nedenle, hiçbir kimse kendisinde olmayanı, diğer bir ifadeyle, başkasının yaşamı üzerindeki bir gücü, bir başkasına veren sözleşme yapamaz.¹⁹⁷ Bunun aksine bir durum, tam anlamıyla bir kölelik olacaktır. Böylece, Locke kamu otoritesinin meşru alanını, bireylerin doğa durumunda ve doğa yasasıyla belirlenmiş olan, başta mülkiyet hakkı olmak üzere bireylerin hak ve hürriyetleriyle sınırlamış olmaktadır.

¹⁹⁵ A.g.e., s. 228-234

¹⁹⁶ ÇUHADAR, a.g.m., s. 136

¹⁹⁷ LOCKE, *Two Treatises of Government*, s. 132-133

Montesquieu, doğal köleliğin bazı çok özel toplumlara özgü olması kanısındadır. Ona göre, bu istisnanın dışında kalan diğer tüm toplumlarda en ağır görülen işler bile özgür olan insanlara yaptırılabilir. Montesquieu, medeni kölelik denen şeyi Hristiyanlığın gelmesi ortadan kaldırmıştır. Ondan önce ise ağır görülen işleri insanlar ancak kölelere yaptırabileceklerini düşünürlerdi. Fakat Hristiyanlıkla birlikte insanlar hem özgür ve mutlu olup hem de çok ağır gördükleri işlerde çalışabilmektedirler. Çünkü kimi yöntemler (işçilerin çalışma şartlarının iyileştirilmesi, maaşlarının iyileştirilmesi vs.) kullanılarak bu tür işler kişiler için cazip hale getirilmiştir. Kısaca Montesquieu, yer yüzünde özgür olan insanları çalışmaya zorlayacak kudrete sahip olmayan bir ülkenin de bulunamayacağını düşünür. Çünkü çeşitli cazip yöntemlerle insanlar özgür alan içerisinde, eskiden kölelerin yapabileceğine inandıkları güç işleri zevkli bir şekilde yapabilmektedirler.¹⁹⁸

Bu bağlamda Montesquieu, zencilerin köleliliği üzerinde önemle durmaktadır. Fakat Montesquieu, zencilerin köleliğinden bahsederken bunu normal gören insanlarla alay edercesine konuyu işler. Kendiside zenci köleliğini tasvip ediyormuş gibi anlatır önce, fakat Montesquieu bu türden bir aşağılamayı ve ayrımı kabul etmez. O, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, bazı ülkelerde bazı yönetimlerde köleliğin doğal bir nedene dayandırıldığını söylese de, sonuç itibarıyla köleliğin doğaya aykırı bir şey olduğu kanısındadır.¹⁹⁹

Aile içi kölelik kavramından da bahseden Montesquieu, aile içi kölelik ile medeni kölelik arasında bir ayrım yapar. Aile içi kölelik, aile üyelerinin davranış tarzının vatandaşların ilişkileri üzerinde çok büyük bir etkiye sahip olması nedeniyle, medeni kölelikten çok daha ağır siyasi etkilere sahiptir. Medeni kölelik, bizim cemiyetimiz dışındaki insanlarla alakadar olmak olarak anlaşılabilir, benzer bir durum aile içi kölelikle ilgili olarak düşünülemez. Siyasi yaşamda davranışlar ve özgürlüğün kullanımı etkili olurken, aile içinde köleliğe dair alışkanlıkları sürdürmek zordur. Kadınlar üzerindeki hükümdarlık orada o kadar iyi uygulanamayabilir, ortam bu hüküm kurmayı gerektirdiğinde, bir erkeğin hükmü daha uygun olmuştur. Montesquieu, medeni kölelikle ilgili olarak değil de aile içi kölelikle ilgili olarak, aile içi kölelik Doğu'da halkçı hükümet kurmanın zor olmasının nedenlerinden birisidir. Bu nedenle

¹⁹⁸ MONTESQUIEU, *Kanunların Ruhu Üzerine*, s. 233

¹⁹⁹ A.g.e., s. 231

Cumhuriyet, medeni köleliği hoş görebilir fakat aile içi köleliği hoş göremez.²⁰⁰ Böylece Montesquieu açısından kölelik doğal hukuka olduğu kadar, medeni hukuka da aykırıdır. Çeşidi ne olursa olsun, köleliğin kötüye kullanılması ve köleliğin meydana getirebileceği tehlikeli durumları, medeni kanun önlemek zorundadır.²⁰¹

²⁰⁰ Thomas L. PANGLE, **Montesquieu's Philosophy of Liberalism**, The University of Chicago Press, London, 1989, s. 173-174

²⁰¹ MONTESQUIEU, **a.g.e.**, s. 235

SONUÇ

Sonuç olarak Aydınlanma Çağının temel görüşlerinin, Kara Avrupa'sında ilerleyip gelişmesinde, önemli bir yere sahip olan Montesquieu, siyaset üzerine görüşlerini özgün bir temele oturtmayı başarmış ve Fransız Aydınlanmacı düşünürler arasında kendisine sağlam bir yer edinmiş bir düşünürdür. Her insan doğasının farklı olduğunu söyleyen Montesquieu, toplum türlerinin yapılarını ve işleyişlerini gözlemlerine dayanarak anlamaya çalışmıştır. Araştırmamızda da gördüğümüz gibi kendine özgü yöntemiyle bir siyaset sosyolojisi geliştiren Montesquieu, geçmişteki başarısını ve bugünkü ününü toplum, hukuk ve yönetim tarzı konularında ortaya koymuştur. Özellikle siyaset ve hukuk konusunda tümevarımsal ve deneysel bir yaklaşımı kullanmış olan Montesquieu, olguları kaydetmek yerine onları anlamayı ve bu olguları, tarihsel gelişmenin ilkelerine ilişkin sistematik bir araştırmanın temeli yapmayı yerinde bulmuştur.

Yönetim biçimleri konusunda önemli görüşlerinin olduğunu gördüğümüz Montesquieu, yönetim biçimlerini, Cumhuriyet, Monarşi ve Despotizm şeklinde sınıflandırmıştır. Cumhuriyet yönetimi, ulusun tamamının ya da bir parçasının yönetimi elinde bulundurması olarak tanımlanır. Cumhuriyet rejimlerinde erdem, yasa sevgisi, yurtseverlik ve eşitlik ilkesel açıdan hakim olmak zorundadır. Monarşi, bir kişinin sabit yasalarla yönetimidir. İlkesi gereği şerefe dayanır. İstibdat yönetimi (despotizm) ise, egemen gücün hiçbir yasa ve kurala bağlı olmadan kendi istek ve heveslerine göre ülkeyi idare etmesidir. Bu hükümet yönetiminin temeli ceza korkusuna dayanır. Montesquieu, hükümetlerin en iyisinin ne olduğunu araştırırken kanunlara bakmaz, onun yerine kanunların nasıl uygulandığına dikkat çeker. Onun için önemli olan kanunların uygulanış biçimleridir. Bu nedenle Montesquieu'nun Cumhuriyeti diğerlerine üstün kıldığını söylemek doğru olmayacaktır. Çünkü aynı Montesquieu, Monarşilere de benzer üstünlük yüklemiştir. Böylece herhangi bir hükümet modelinin diğerlerinden üstün bulunduğunu söylemek çok zordur.

Diğer yandan, kuvvetler ayrılığı kuramı ile Montesquieu, devleti genel olarak üç organa ayırmıştır. Bu organlar yasama, yürütme ve yargı erkleridir. Montesquieu, bu üç erkin birbirinden ayrılması gerektiğini savunarak kuvvetler ayrılığı düşüncesini geliştirmiştir. Ona göre, bu üç erk birbirlerinin çalışma alanlarına müdahalede bulunmamalıdır. Yasama erki, yasa yapar, yasaları değiştirir ve kaldırır. Yürütme erki,

savaş ve barış kararı alır ve güvenliği sağlar. Yargı erki ise, suçluları cezalandırır ve anlaşmazlıkları çözüme kavuşturur. Bu nedenle Montesquieu açısından yasama erki, eşyanın doğasında bulunan zorunlu ilişkiler bütünüdür.

Montesquieu, kanunlarla iklim, örf-adetler, toprak yapısı, nüfus ve ekonomik faaliyetler arasında bir münasebet olduğunu savunur. Ona göre, çeşitli ticarî faaliyetlerin, malî durumun, para, altın ve gümüşün, savaşların, yeni ülkelerin keşfinin ve kolonileşmenin kanunlar üzerinde çok büyük etkisi vardır. Böylece o, bir milletin gelenekleri iyi olursa, onların kanunları da iyi olur düşüncesini savunmuştur.

Yine araştırmamızda da gördüğümüz gibi, yürütme erki, siyasi iktidar olup, yaptırım gücüne ve güç kullanma yetkisine sahiptir. Yürütme erki, tek bir şartla yasama erkinin işine karışabilir. Montesquieu'ya göre, yürütme erki engel olma yetkisini kullanarak, yasama erkinin çalışmalarına katılabilir. Bu ise ancak, yasama erkinin almış olduğu kararları iptal etme düzeyinde olabilir. Sonuncu erk olan yargı erkini Montesquieu, hiçlikle değerlendirir. Ona göre yargıçlar, yasaların sözlerini söyleyen bir dilden ibarettir. Bu bağlamda, yargıçların görevi var olan yasaları okumaktır. Yine yargı erki, yürütme erkiyle birleşmemelidir. Eğer söz konusu bu durum gerçekleşirse, yargıçlar, şiddet ve baskıya başvurabilirler.

Diğer bir yandan Montesquieu açısından, yasama erki sınırlı bir kuvvet olarak kabul edilmektedir. Çünkü, bu erk kendi koyduğu kuralları uygulama yetkisi yoktur. Yürütme erki de sınırlı bir kuvvettir. Çünkü, bu erk yasamanın koyduğu kuralları yürütmektedir. Yargı erkine gelince bu erk de yine sınırlı bir kuvvet olarak karşımıza çıkar. Bu üç erk kendi görevlerinin dışına çıkarlarsa, o hükümet sisteminde özgürlüğün ortadan kalkacağını vurgulayan Montesquieu, ayrılmaları konusunda ısrarla çaba gösterdiği yasama, yürütme ve yargı erklerinin kendi yetki alanlarının dışına çıkmamaları ve yine diğer erklerin yetki alanına girmemeleri gerektiğini ifade etmiştir.

Montesquieu'da özgürlük sorununa gelince o, özgürlük kavramının değişik ve çok anlamlı bir kavram olduğunu düşünür. Gerçekten de özgürlük konusu, insanlığın zihnini en çok meşgul eden ve üzerinde düşünmeye sevk eden çağımızın önemli kavramlarından birisidir. Montesquieu, özgürlük hakkında insanların farklı görüşler içerisinde olduklarını belirtir. Şöyle ki, bazı kesime göre özgürlük zorba iktidarı görevden uzaklaştırmak, kimilerine göre ise, silahlanmak ve zor kullanmaktır. Yine bir kısım insanlara göre özgürlük, gönlünce davranabilmek, kimseye hesap vermeksizin

bedeninde her türlü değişiklikleri yapabilmektir. Böylece Montesquieu açısından özgürlük, yasaların belirlediği sınırlar içerisinde hareket etmek olarak değerlendirilmiştir. Yani Montesquieu, hiç kimsenin yasanın izin vermediği şeyleri yapmaya zorlanamayacağını söylerken aynı şekilde yine hiç kimsenin yasanın izin verdiği şeyleri yapmaya alıkonulamayacağını savunmuştur. Ona göre, insanlar özgürlüğe aşıktırlar. Fakat özgürlük çok nadir elde edilir bir olgudur. Özgürlüğün, en çok aranılan yerlerde bile bulunması bazen imkansızlaşır.

Montesquieu, toplum sözleşmesini kabul etmez. Nitekim ona göre, insanlar bir araya gelerek toplumları, toplumda organize olarak devleti oluşturmuştur. Bu bağlamda devlet biçimleri üzerinde duran Montesquieu, bu devlet şekillerinin içinde en iyisinin ise kişi özgürlüklerine dayanan devlet olduğunu söyler. Özgürlük üzerinde yoğun bir şekilde durduğunu gördüğümüz Montesquieu, bu kavramı tanımlamanın zorluğunu ise asla gözden uzak tutmamıştır. Hatta o, özgürlüğün her anlayış biçimine göre değişebileceğini de savunmuştur.

Öte yandan Montesquieu, özgürlüğün yokluğunda ortaya çıkan kölelik kavramı üzerinde durmuştur. Ona göre kölelik, bir insanın malıyla, mülküyle kısaca her şeyiyle başka bir insanın emrine tabi olması demektir. O, böyle bir durumun doğru olmadığı görüşündedir. Ayrıca kölelik durumunu ne kölenin ne de sahibinin faydasına olacağını düşünür. Çünkü köle yapacağı işleri fazilet duygusuyla yapmadığı için bu kölenin işine yaramaz. Aynı şekilde, köleleriyle münasebeti sonucunda kötü alışkanlıklar edineceği için söz konusu durum efendinin de faydasına olmayacaktır. Montesquieu'ya göre, kölelik iki çeşittir. Bunlar, gerçek kölelik ve bireysel köleliktir. Onun gerçek kölelik dediği şey, köleyi toprağa bağlı kılan kölelik çeşididir. Bu tür köleler evlerde değil, tarlalarda, bağlarda çalışır, sahiplerine buğday, kumaş ya da hayvan verirler. Kişisel olarak ifade ettiği kölelik ise, tamamen ev işlerinden ibarettir. Ona göre, bir kişi eğer hem kişisel hem de gerçek köle olarak çalıştırılıyorsa burada kişinin hakkı son derece kötüye kullanılmış olur.

Montesquieu'da, özgürlük kavramının anlamını doğru okumalı ve doğru anlamalıyız. Özgürlüğü, kanunların izin verdiği şeyleri yapma hakkı olarak değerlendiren Montesquieu 'ya göre, özgürlük aslında sorumluluk duygusundan gelmektedir. Birey sorumlu olduğu ölçüde özgürdür. Siyasi özgürlük yalnız ılımlı hükümetlerde bulunmaktadır. Ama ılımlı yönetimlerde de her zaman özgürlük bulunur

demek yanlış olur. Montesquieu, kendisine önemli yetkiler verilen her insanın, bu yetkiyi kötüye kullanmaya eğilimli olabileceğini söyler. Herhangi bir güçle karşılaşınca kadar da kötüye kullanmaya devam eder. Montesquieu da özgürlüğün kaybedilmesi karşısında yegane teminat, güçler arasındaki ayrılık ve dengenin kurulmasıdır. Bu nedenle politik özgürlüğün olması için yasama ve yargı güçlerinin aynı kişi yada kurumlarda olmaması gerekir. Yine politik özgürlüğün olması için yargı gücünün, yasama ve yürütme güçlerinden ayrılması gerekir.

Son olarak özellikle, kuvvetler ayrılığı konusundaki düşünceleri ile daha sonra yapılan tartışmalara da kaynaklık eden Montesquieu'yu modern bir düşünür olarak değerlendirmek gerekir. Çünkü o, pozitif bilimlerde olduğu gibi gözlem ve deney metodunu kullanarak, soyut konulardan ziyade, somut insan yaşamını, insan yapısı kurumları ve kuralları kendisine meşguliyet alanları olarak seçmiştir. Bu konuda ileri sürdükleri ise elbette tam anlamıyla kabul edilmese de, pek çok konunun tartışılmasında ve konuşulmasında kaynaklık etmiştir. Bu nedenle günümüzde özellikle, yasa kavramı üzerinde duran birçok çalışmada Montesquieu'yu kaynaklar arasında görmek mümkündür.

KAYNAKLAR

- ABADAN, Yavuz, **Devlet Felsefesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1959
- AKIN, İlhan F., **Devlet Doktrinleri**, Samim Güniz-Sadık Özeygen Basımevi, İstanbul, 1962
- ARON, Raymond, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, çev. K. Alemdar, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986
- ARİSTOTELES, **Politika**, çev. Mete Tunçay, Remzi Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul, 1993
- ARSLAN Ahmet, **Felsefeye Giriş**, Vadi Yayınları, Ank., 1999
- ALTHUSSER, Louis, **Montesquieu-Siyaset ve Tarih**, çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2005
- AYHAN, Veysel, “Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, Sivas, 2004
- BALDAŞ, Fehmi, “Önsöz”, **Kanunların Ruhu Üzerine**, Montesquieu, Seç Yayın Dağıtım, İstanbul, 2004
- BALL Alan – PETERS Guy, **Çağdaş Siyaset ve Yönetim**, çev. Nil Uzun, Yayın Odası Yayınları, İstanbul, 2007
- CAN, Nevzat, **Siyaset Felsefesi Problemleri**, Elis Yayınları, Ankara, 2005
- CANGIZBAY, Kadir, **Siyaset Ötesi Toplum**, V Yayınları, Ankara, 1987
- CASSİRER, Ernst, **Devlet Efsanesi**, Çev: Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984
- CEVİZCİ, Ahmet, “Aydınlanma”, **Felsefe Ansiklopedisi**, Editör: Ahmet Cevizci, 1.Cilt, İst., 2003
-, **Aydınlanma Felsefesi (Felsefe Tarihi Cilt:4)**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2002
-, **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, Paradigma yayınları, İstanbul, 1999
- CİHAN, Mustafa, “Rousseau’nun İnsan Anlayışı: Doğallıktan Kültürleşmeye”, **Ata. Üniv. FEF Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 7, sayı: 38, Erzurum, 2007
- COHLER, Anne M., **Montesquieu’s Comparative Politics and Spirit of American Constitutionalism**, University Press of Kansas, 1988

- ÇUHADAR, Cengiz, **Hürriyet Kavramı Üzerine Bir Deneme**, Fırat Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, Elazığ, 2007
- ÇUKURÇAYIR, Akif, “Türkiye’de Yerel Siyasetin Tarihi Gelişimi”, **Yerel Siyaset**, Okutan Yayıncılık, İstanbul, 2008
- DAVAL, Roger, **Fransız Düşünce Tarihçesi**, çev. Mehmet Ulaş, Hareket Yayınları, İstanbul, 1968
- DURSUN, Davut, **Siyaset Bilimi, Betaş Yayınları**, İstanbul, 2002
- EBENSTEİN, William, **Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri**, çev. İsmet Özel, Şule Yayınları, İstanbul, 1996
- ERDOĞAN, Mustafa, **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2004
- FROMM, Erich, **Özgürlükten Kaçış**, çev. S. Budak, Öteki Yayınevi, Ankara, 1995
- GÖKBERK, Macit, **Felsefe Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000
- GÜRİZ, Adnan, **Hukuk Felsefesi**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1996
- GÖZE, Ayferi, **Siyasi Düşünceler ve Yönetimler**, Betaş Yayınları, İstanbul, 2000
- GÖZLER, Kemal, “Hukuk açısından Monarşi Cumhuriyet ve Kavramlarının Tanımı Sorunu”, **Ank. Üni. SBF Dergisi**, Cilt: 54, Sayı: 1, Ankara, 1999
-, **Devletin Genel Teorisi**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2007
- HAMILTON Alexander – MADİSON James - JAY John, **The Federalist Papers**, Mentor Books, New York, 1961
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, **Düşünce tarihi**, Eriş Yayınları, İstanbul, 2007
- HEYWOOD, Andrew, **Siyaset**, çev. B. Özipek-B. Şahin-M. Yıldız-Z. Kopuzlu-B. Seçilmişoğlu-A. Yayla, Liberte Yayınları, Ankara, 2006
- HOBBS, **Leviathan**, çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995
- HUNTINGTON, S. P., **Üçüncü Dalga**, Çev. Ergun Özbudun, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996
- İŞÇİ, Metin, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul, 2004
- KRAMER, Samuel Noah, **Tarih Sümer’de Başlar**, çev. H. Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999

KUÇURADI, İonna, “Yirminci Yüzyılın Eşiğinde Demokrasi Kavramı ve Sorunları”, **Hacettepe Üni. Edeb. Dergisi Yayınları**, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı, Ankara, 1995

KUTLU, Mustafa, **Kuvvetler Ayrılığı; Temelleri-Gelişimi Hukuk Devletinin Kökenleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001

LOCKE, John, **Two Treatises of Government**, Ed. Thomas I. Cook, Hafner Press Company, New York, 1947

....., “Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme’den Seçme Parçalar”, **Batıda Siyasi Düşünceler Tarihi, Seçilmiş Yazılar II, Yeni Çağ**, çev. Mete Tunçay, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1969

MACHİAVELLİ, Niccolò, **Prens**, çev. Nazım Gönenç, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994

MONTESQUIEU, **İran Mektupları**, çev. Muhiddin Göklü, Anka Yayınları, İstanbul, 2003

....., **Kanunların Ruhu Üzerine**, çev. Fehmi Baldaş, Seç Yayın Dağıtım, İstanbul, 2004

....., **Romalıların Yükselişi ve Düşüşü**, çev. Ahmet Saki, sadeleştiren. Resul Bozyel, Söylem Yayınları, İstanbul, 2001

MOSCA, Gaetano, **Siyasi Doktrinler Tarihi (Eskiçağdan Zamanımıza Kadar)**, çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1963

NEMRUTLU, Duran, “Montaigne ve Montesquieu’da İnsan, Erdem ve Trogloditler”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 27, Mayıs, Sivas, 2003

ÖKTEM, Niyazi, **Sosyoloji ve Felsefenin Verileriyle Devlet ve Hukuk Felsefesi Akımları**, Der Yayınları, İstanbul, 1995

ÖNEN, Ergun, “Geçmişten Günümüze Özgürlük”, **İKÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1-2, Aralık, İstanbul, 2006

ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1992

PANGLE, Thomas L., **Montesquieu’s Philosophy of Liberalism**, The University of Chicago Press, London, 1989

RAYNAUD Philippe - RİALS Stephane, **Siyaset Felsefesi Sözlüğü**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003

- ROUSSEAU, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, çev. R. Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul, 2002
-, **Toplum Sözleşmesi**, çev. Alpagut Erenulu, Öteki Yayınları, Ank., 1996
- SAKİ, Ahmet, “Önsöz”, **Romalıların Yükselişi ve Düşüşü**, Montesquieu, Söylem Yayınları, İstanbul, 2001
- SARICA, Murat, **100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973
- SHKLAR, Judith N, **Montesquieu**, Oxford University Press, New York, 1987
- SOYSAL, Tamer, “Demokrasi idesi Üzerine Bir Retorik”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 13, Kayseri, 2002
- ŞENEL, Alaeddin, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş (6.Kısaltılmış Basım), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996
- TANNEMBAUM Donald - SCHULTZ David, **Siyasi Düşünce Tarihi-Filozoflar ve Fikirleri**, Adres Yayınları, çev. Fatih Demirci, Ankara, 2005
- THOMSON, D., **Siyasi Düşünce Tarihi**, çev. A.Y. Aydoğan v.d., Şule Yayınları, İstanbul, 2000
- TOURAİNE, Allain, **Demokrasi Nedir?**, çev. Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000
- TÜRKMENOĞLU, Tuğçe, **Jean Jacques Rousseau’da Özgürlük Sorunu**, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Ankara, 2004
- TÜTENGİL, Cavit O., **Montesquieu’nun Siyasi ve İktisadi Fikirleri**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1956
- YAYLA, Atilla, **Özgürlük Yolu-Hayek’in Sosyal Teorisi**, Liberte Yayınları, Ankara, 2000
- YILDIRIM, Selahattin, **Yerel Yönetim ve Demokrasi**, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Yayını, Ankara, 1993
- Sorumlu bir yürütme erki dünü bilir, günü gözler ve yarın için de önlemler alır.
- WHEARE, K.C., **Modern Anayasalar**, çev. Mehmet Turhan, Değişim Yayınları, İstanbul, 1984

<http://www.demokratforum.com>, (Erişim Tarihi: 20\05\2009)

<http://www.felsefe.gen.tr> , (Erişim Tarihi: 16\05\2009)

<http://www.bilgipasaji.com/cumhuriyet-nedir-hakkında->, (Erişim Tarihi: 30\05\2009)

<http://www.gullergulu.com/>, (Erişim Tarihi: 01\07\2009)

<http://www.yenimakale.com/siyaset/1243-monarsi.html>, (Erişim Tarihi: 16\05\2009)

<http://www.forumti.com/bilim-adamlari>, (Erişim Tarihi: 17\05\2009)

<http://www.mudafaai-hukuk.com.tr>, (Erişim Tarihi: 24\06\ 2009)

<http://www.yayin.adalet.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 26\07\2009)

<http://esrakilim.blogcu.com/gucler-ayriligi-ve-yargi>, (Erişim Tarihi: 25\06\2009)

<http://www.karakutu.com>, (Erişim Tarihi: 20\05\2009)

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Erzurum ilinin Tortum ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Tortum ilçesinde tamamladı. 2000 yılında girmiş olduğu Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Öğretmenliğinden 2005 yılında mezun oldu. Aynı yıl içerisinde Sosyal Bilimler Enstitüsünde Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalında Tezli Yüksek Lisans yapmaya hak kazandı.